

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

Arengud Euroopa Liidu riikides
Artiklid (CD-ROM) * Kokkuvõtted * Kroonika

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Neueste Entwicklungen in den EU-Mitgliedstaaten
Beiträge (CD-ROM) * Zusammenfassungen * Chronik

DISCUSSIONS ON ESTONIAN ECONOMIC POLICY

Developments in the EU Member States
Articles (CD-ROM) * Summaries * Chronicle

20. aastakäik * 20. Jahrgang * 20th year of issue

1/2012

**Eesti majanduspoliitilised väitlused: Arengud Euroopa Liidu riikides /
Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Neueste Entwicklungen in den
EU-Mitgliedstaaten / Discussions on Estonian Economic Policy:
Developments in the EU Member States**

Asutatud aastal 1984 / Gegründet im Jahre 1984 / Established in 1984

TOIMETUSKOLLEGIUM / REDAKTIONSKOLLEGIUM / EDITORIAL BOARD

Peter Friedrich (University of Federal Armed Forces Munich, University of Tartu)

Manfred O. E. Hennies (Fachhochschule Kiel)

Enno Langfeldt (Fachhochschule Kiel)

Stefan Okruch (Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität Budapest)

Armin Rohde (Ernst-Moritz-Arndt Universität Greifswald)

Mart Sörg (Tartu Ülikool)

TOIMETAJAD / REDAKTEURE / EDITORS :

Sulev Mäeltsemees (Tallinna Tehnikaülikool)

Matti Raudjärv (Tartu Ülikool)

Janno Reiljan (Tartu Ülikool)

ASUTAJA, KOORDINAATOR JA PEATOIMETAJA /

GRÜNDER, KOORDINATOR UND CHEFREDAKTEUR /

FOUNDER, COORDINATOR AND CHIEF EDITOR:

Matti Raudjärv (Tartu Ülikool – Pärnu Kolledž ja Mattimar OÜ)

Publikatsioon ilmub kuni kaks korda aastas / Die Publikation erscheint bis zu zwei
Mal im Jahr / The publication is published once or twice a year

Artiklid on avaldatud andmebaasides: / Die Beiträge sind in der Datenbanken: /

Articles have been published in the databases: **DOAJ** – Directory of Open Access
Journals (Netherlands), **EBSCO** – Elton B. Stephens Company (USA), **ECONIS** –
Economics Information System (Germany) and **SSRN** – Social Science Research
Network (USA)

KONTAKT - CONTACT: Matti Raudjärv

Tartu Ülikool (Pärnu Kolledž)

University of Tartu (Pärnu College) **or** Mattimar OÜ

Ringi 35

Kose tee 79

80012 Pärnu

12013 Tallinn

Estonia

Estonia

matti.raudjarv@ut.ee

mattir@hot.ee

www.mattimar.ee

TARTU ÜLIKOOI UNIVERSITÄT TARTU UNIVERSITY OF TARTU
TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOI TECHNISCHE UNIVERSITÄT TALLINN
TALLINN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

KIELI RAKENDUSÜLIKOOI FACHHOCHSCHULE KIEL
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES OF KIEL

Ernst Moritz Arndt GREIFSWALDI ÜLIKOOI
Ernst Moritz Arndt UNIVERSITÄT GREIFSWALD
Ernst Moritz Arndt UNIVERSITY OF GREIFSWALD

MATTIMAR OÜ * GmbH * Ltd

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

Arengud Euroopa Liidu riikides

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Neueste Entwicklungen in den EU-Mitgliedstaaten

DISCUSSIONS ON ESTONIAN ECONOMIC POLICY

Developments in the EU Member States

1/2012

BWV • BERLINER WISSENSCHAFTS-
VERLAG GmbH

MATTIMAR
anno 1993

BERLIN * TALLINN

Eesti majanduspoliitilised väitlused: Arengud Euroopa Liidu riikides, 2012, nr.1

Estonische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Neueste Entwicklungen in den EU-Mitgliedstaaten, 2012, Nr.1

Discussions on Estonian economic policy: Developments in the EU Member States, 2012, No.1

Berlin, Tallinn: BWV * Mattimar

20. aastakäik / 20. Jahrgang / 20th year of issue

BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH, MATTIMAR OÜ, 2012

ISBN 978-3-8305-3096-1 (trükis),
ISBN 978-3-8305-3096-1 (CD-ROM)

ISBN 978-9985-844-33-5 (trükis)
ISBN 978-9985-844-34-2 (CD-ROM)
ISBN 978-9985-844-35-9 (pdf)
ISSN 1736-5597 (trükis)
ISSN 1736-5600 (CD-ROM)
ISSN 2228-1878 (pdf)

Käesolevas publikatsioonis avaldatud artiklid on eelretsenseeritud anonüümselt sõltumatute doktorikraadiga retsensentide poolt.

Alle Beiträge der vorliegenden Publikation wurden vor der Veröffentlichung anonym von unabhängigen promovierten Experten rezensiert.

Before publishing, the articles in this collection have been anonymously peer-reviewed by independent reviewers holding a doctor's degree.

Trükitud trükikojas Miniprint OÜ / Gedruckt in der Druckerei Miniprint OÜ /
Printed in the publishing house of Miniprint OÜ

© Esikaas ja üldkujundus: Mattimar OÜ, 2012

© Kirjastamine: BWV * BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH,
MATTIMAR OÜ, 2012

SISUKORD

Võlakriis Euroopa Liidus: Sissejuhatavaid mõtteid aktuaalsetest probleemidest (Manfred O. E. Hennies ja Matti Raudjärv)	9
Schuldenkrise in der Europäischen Union: Gedanken zur gegenwärtigen Problematik (von Manfred O. E. Hennies und Matti Raudjärv)	13
Debt Crisis in the European Union: Introductory thoughts on topical issues (by Manfred O. E. Hennies and Matti Raudjärv)	17

KOKKUVÕTTED / ZUSAMMENFASSUNGEN / SUMMARIES

Clemens Buchen	Determinants of Institutional Variety	23
<i>Artikel-Beitrag</i> (CD-ROM)	Determinanten institutioneller Vielfalt	20
Martina Eckardt	Die Europäische Privatgesellschaft: Brauchen wir eine weitere 28. Privatrechtsgesellschaft in der EU? Zum Regulierungswettbewerb im Unternehmensrecht	26
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	The European Private Company: Do We Need Another 28th Private Company Law Form in the EU? On Regulatory Competition of Corporate Law	39
Fabio Filipozzi, Karsten Staehr	Katmata intressipariteet Ida- ja Kesk-Euroopas: konvergens ja globaalne finantskriis	32
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Uncovered Interest Parity in Central and Eastern Europe: Convergence and the Global Financial Crisis	58
Maret Kirsipuu	Pereettevõtete jätkusuutlikkuss maapiirkondades	36
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Sustainability of Rural Family Enterprises	83
Tiiu Paas, Triin Vahi	Majanduskasv, konvergens ja innovatsioon Euroopa Liidu regionides	42
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Economic Growth, Convergence and Innovation in the EU Regions	105
Katrin Pihor, Kadi Timpmann	Sotsiaalteenuste eest tasu küsimine Eesti kohalikes omavalitsustes	48
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Charging for Local Social Services: the Case of Estonia ..	122
Janno Reiljan, Ingra Paltser	Eesti innovatsioonipoliitika: aktiivsus Euroopa Liidu riikide taustal	51
<i>Artikel-Article</i> (CD-ROM)	Estonian Innovation Policy Activity against the Background of the EU Member States	147
Janno Reiljan, Aivo Ülper, Tarmo Puolokainen	Kohalike teenuste nõudluspoole tegurid Eesti omavalitsusüksustes	55

<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Demand Side Factors of Local Public Services in Estonia	165
Tõnu Roolah	Eesti teadus ja arendustegevuse strateegia probleemid ja nõudluspoolsed innovatsioonipoliitikad	60
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	The Problems of Estonian R&D and Innovation Strategy and the Demand-Side Innovation Policies	186
Marge Seppo, Alo Lilles	Indikaatorid ülikoolide ja ettevõtete koostöö mõõtmiseks	65
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Indicators Measuring University-Industry Cooperation ...	204
Marge Seppo, Tõnu Roolah	Ülikoolide ja ettevõtete koostöö motiive ja barjääre puudutavad poliitikasoovitused	70
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	The Policy Suggestions Concerning Motivations and Barriers of University-Industry Cooperation	226
Argo Teral, Oliver Lukason, Priit Sander	Finantstulemuste mõju väljamaksepoliitikale Eesti ettevõtetes	75
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	The Influence of Financial Performance on Payout Policy: a Study of Estonian Firm	247
Viktor Trasberg	Eesti: kriisi sisenemine ja väljumine	80
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Estonia: In and Out of Crisis	260

**Käesoleva publikatsiooni numbris 2/2012 ilmuvad järgmised artiklid /
In der Ausgabe 2/2012 der vorliegenden Publikation erscheinen folgende Beiträge /
The following papers will be published in issue 2/2012 of this publication:**

Frank Ehrhold	Greece an Economic Analysis
<i>Artikkel-Beitrag</i> (CD-ROM)	Griechenland eine Analyse
Detlev Ehrig, Uwe Staroske	Japan and Eastern Europe - Old and New Macroeconomic Challenges: Some Remarks with Regard to the Economic and Financial Crisis
<i>Artikkel-Beitrag</i> (CD-ROM)	Gestern Japan - morgen Osteuropa? Anmerkungen zu einigen möglichen Krisenverwerfungen und Bewältigungsstrategien
Toomas Haldma, Kristi Ploom	Tulemuslikkuse juhtimise poliitikate rakendamine üldhariduskoolides
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Implementation of Performance Management Policies in Public General Schools
Michael Kull, Mikk Lõhmus, Sulev Mäeltsemees, Jüri Ratas	Haldusterritoriaalsete reformide sotsiaalmajanduslikud eesmärgid

<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Socio-Economic Objectives of the Administrative Territorial Reforms
Kati Kõrbe Kaare, Ott Koppel	Tulemusnäitajad tehoiuiinvesteeringute hindamisel
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Performance Indicators to Support Evaluation of Road Investments
Margot Müürsepp, Üllas Ehrlich	Huvide konflikt tuuleenergia tootmisel: nõudlus tuulikutevaba ranniku järele Eestis
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Conflicting Interests in Production of Wind Energy: Public Demand for Shores without Wind Turbines in Estonia
Eve Parts	Eelarvedistsipliin, sotsiaalkapital ja majanduskriisist taastumine Euroopa Liidu riikides
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Fiscal Discipline and Social Capital: Evidence from Europe During the Last Economic Crisis and Recovery
Olev Raju	Majanduskriis ja majanduspoliitika Eestis
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Estonian Economy and Economic Policy during the Economic Crisis
Matti Raudjärv	Ülevaade Eesti tööstuse majandusajaloolise arengu olulisematest aspektidest
<i>Artikkel-Beitrag</i> (CD-ROM)	Übersicht über die wirtschaftsgeschichtliche Entwicklung der estnischen Industrie
Janno Reiljan	Eesti majanduskriisi brutopalga dünaamika aspektist hinnatuna
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	The Path to and Lessons from the Economic Crisis in Estonia: Employee Compensation Development
Armin Rohde	Change in Monetary Policy and Enlarging Effects on the European Debt Crisis
<i>Artikkel-Beitrag</i> (CD-ROM)	Wandel in der Geldpolitik und Ausweitung der europäischen Schuldenkrise
Oksana Ruzha, Svetlana Ignatjeva	Die Konstruktion und die Analyse die Modelle der Masseneinschätzung von Wohnimmobilien in Riga und Daugavpils
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Construction and the Analysis of the Models of Mass Appraisal of Residential Real Estate in Riga and Daugavpils
Kärt Rõigas, Marge Seppo, Urmas Varblane	Ülikoolide ja ettevõtete koostööd soodustavate riiklike toetusmeetmete võrdlevanalüüs
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	Benchmarking of Governmental Support Measures for University-Industry Cooperation
Jüri Sepp, Raigo Ernits	Postiteenuse turu liberaliseerimine Eestis ja selle mõju konkurensile
<i>Artikkel-Article</i> (CD-ROM)	The Liberalisation of the Postal Service Market in Estonia and its Effect on Competition

Marko Viiding,	Energia-intensiivsus Põhja-Euroopa riikide majandusarengus:
Liina Joller	õnnistus või needus?
<i>Artikkel-Article</i>	Energy Intensity in Northern Europe's Economic
(CD-ROM)	Development – Curse or Bless?

KROONIKA / CHRONIK / CHRONICLE

A.

Tähelepanuväärsed Eesti majandusteadlased / Bedeutende estnische Wirtschaftswissenschaftler / Notable Estonian economists

Professor Vladimir Koslov (17.02.1928 – 7.01.2012). In memoriam. (Kaupo Kumm)	85
Professor Vladimir Koslov (17.02.1928 – 7.01.2012). In memoriam. (Zusammenfassung)	91
Professor Vladimir Koslov (17.02.1928 – 7.01.2012). In memoriam. (Abstract)	93

B.

Majanduspoliitika teaduskonverentsid Eestis (1984-2012) Wissenschaftliche Konferenzen über Wirtschaftspolitik in Estland (1984-2012) Scientific conferences on economic policy in Estonia (1984-2012)

B1. Kahekümnenadat korda majanduspoliitika teaduskonverentsid Eestis (Matti Raudjärv)	95
B1a. Zwanzig Jahre wirtschaftspolitische Wissenschaftskonferenzen in Estland (von Matti Raudjärv)	101
B1b. The 20 th scientific conference on economic policy in Estonia (by Matti Raudjärv)	106
B2. Majanduspoliitika teaduskonverentside loetelu / Liste der wissenschaftlichen Konferenzen über Wirtschaftspolitik / List of scientific conferences on economic policy	111

VÕLAKRIIS EUROOPA LIIDUS¹

Sissejuhatavaid mõtteid aktuaalsetest probleemidest

Kui minevikku tagasi vaadata, siis pole ükski aastakümme niimoodi majanduskriisidest räsida saanud kui see, mis hiljuti lõppes. Kõik algas New Economy mulli lõhkemisega aastatuhandevahetusel, sellele järgnes katastroof subprime võlakirjade sektoris², mille kõrgpunktiks oli 2008. aasta finantskriis, mis omakorda põhjustas pankade kriisi ja viis praeguse riigivõla- ja eurokriisini. Ikka ja jälle olid finantsturud need, millest lähtusid tugevad destruktiivsed jõujooned. V. Cerra ja S. C. Saxena³ uurimused näitavad, et tõrked reaalmajanduses, mida saadavad pööristormid finantssektoris, on eriti arenenud tööstusmaades ülimalt püsivad ja visad taanduma. See on avalikus arutelus viinud selleni, et üha suureneva osa ühiskonna jaoks – kaasa arvatud majandusteadlased – muutub järjest küsitavamaks Läänemaailma majandussüsteemide efektiivsus. Teooria vabaturu isereguleerivatest jõududest, mida Adam Smith võrdles 'nähtamatu käega', sellega kogu teooriale nurgakivi pannes, on osutunud majandusajaloo eksituseks. Turumajandus, mille abil loodeti saavutada üldist korda, tasakaalustatust ja stabiilsust, on tegelikkuses osutunud äärmiselt ebatäiuslikuks süsteemiks. Teisisõnu: turumajandus on oma loomult tasakaalustamatuse süsteem. Siiski tuleb aga Winston Churchilli tuntud ütluksle toetudes mõõnda: turumajandus on kõige halvem majandussüsteem, välja arvatud kõik ülejäänud. Turust mõistlikumat alternatiivi ei eksisteeri, hädavajalik on aga turu piiride tundmine, et õigeaegselt väärarengute vastu võitlema hakata.

Juba enne üleilmset finantskriisi oli arvukate riikide võlakooorem mõtlemapanevalt kõrge. Miljarditesse ulatuvad avalikud kulutused süsteemi funktsioneerimise seisukohalt tähtsate pankade päästmiseks ja konjunktuuri toetamiseks on lasknud riigivõlad kasvada kriitilise piirini, nii et finantsturgudel kardetakse riiklike pankrottide ahelreaktsiooni. Majanduskoostöö ja arengu organisatsiooni ehk OECD-riikide võlakooorem ulatus 2007. aastal juba 73 %-ni sisemajanduse koguproduktist ja kasvab käesoleval aastal ilmselt veelgi, ületades 100 % piiri. USA majandusteadlased Kenneth S. ("Kenn") Rogoff ja Carmen M. Reinhard väidavad oma analüüsides⁴, et juba 90 %-ga ületatakse see piir, millest alates riiklikud võlad ähvardavad majanduskasvu halvata.

Suur riigivõlg ahendab poliitilist tegutsemisruumi. Mida kõrgemad on võlast tulenevad intressimaksud, seda vähem saab raha suunata kasvu jaoks olulistele valdkondadele nagu haridus ja infrastruktuur, seejuures antitsükililiste

¹ Eesti keelse artikli (mis oli aluseks ka inglise keelse artikli tõlkele) terminoloogiast konsulteeris Eesti Panga Nõukogu esimees (1998-2008), Tartu Ülikooli emeritprofessor Mart Sõrg

² USA kinnisvarakriis, mis tekkis kinnisvaravõlakirjade aastatepikkuste väärhinnangute tõttu Ameerika pankade poolt, millesse lõpptulemusena haarati ka rahvusvahelised pangad.

³ Cerra, V., Saxena, S. C. Growth. Dynamics: The Myth of Economic Recovery, IMF Working Paper, 07.08.2005.

⁴ Rogoff, K. S., Reinhard, C. M. Growth in a Time of Debt, American Economic Review, May 2010, pp. 573 – 578; edaspidi: needsamad, Dieses Mal ist alles anders, FinanzBuch Verlag, Kulmbach, 2010.

konjunktuurprogrammide rakendamist mitte arvestades. Sel põhjusel tuleb järgnevatel aastatel riiklike finantside konsolideerimine tõsta ülimalt prioriteediks. Kui silmas pidada praeguste riigivõlgade suurust, siis ilmselt õnnestub ainult väga vähestel riikidel lähemas tulevikus oma võlakooormat märkimisväärselt vähendada. Otsustava tähtsusega on aga riigivõla tase langemine, niisiis võlgade suhe antud riigi majanduslikku võimsusse, st sisemajanduse koguprodukti. Sissetulekute tõstmise ja väljaminekute kärpimisega saab takistada uute võlgade võtmist. Tugevam majanduskasv seevastu aga suurendab SKP-d ja seega ka alandab võlataset SKP suhtes. Kuidas nende kolme lähtekoha puhul raskuspunkte asetada, sõltub olulisel määral maksusüsteemidest, kulutuste struktuuridest ning kasvuressurssidest ja lõppkokkuvõttes ka poliitilistest raamtingimustest.

Riigi sissetulekute suurendamine – siinkohal mõeldakse eelkõige makse – puudutab eriti jaotamisprobleematikat. Siinjuures peavad poliitikud eelkõige silmas kaudseid makse, kuna need kogemustekohaselt pärast suhteliselt lühikest harjumise faasi enamike maksumaksjate teadvuses peagi tahaplaanile kaovad ja seega tarbimisnõudlust minimaalsel määral mõjutavad. Selles mõttes tuleb kaudsete maksude soodsam mõju majanduskasvule paremini ilmsiks kui see on otseste maksude puhul, mis püsivalt vähendavad ettevõtjate kasumit⁵ ja annavad seega põhjust ettevõtte asukoha muutmiseks.

Otsesed progressiivsed maksud on küll poliitilises mõttes atraktiivsed, aga majanduslikult seisukohast ohtlikud. Teisest küljest räägib kaudsete maksude vastu nende erakordselt regressiivne mõju ümberjaotamisele. Erandiks on siinkohal tubaka-, alkoholi- ja muude sõltuvusainete aktsiis, mille puhul nihkuvad esiplaanile inimeste tervist mõjutavad kaalutlused. Maksude tõstmise kõrval on olemas veel võimalus muuta riiklike ettevõtete omandivormi ja need erastada. Sellist sammu võib täiesti kaaluda, kuivõrd seeläbi riigivõimu ülesannete täitmine ei halvene, mis oleks üldsusele kahjuks.

Ainuüksi sissetulekute suurendamisega ei saa siiski võlaprobleeme lahendada. Riigid peavad ka oma kulutusi kärpima. Siin asub eriliste probleemide allikas, kuna riiklikes eelarvetes moodustavad sotsiaalkulutused kõige suurema osa. Seepärast on kokkuhoid selles valdkonnas mõõdapäasmatu, olgu seda siis kui tahes raske läbi viia, silmas pidades nii mõnegi ühiskonnakihi näiliselt õigustatud ja kivistunud varanduslikku staatust. Miinimumülesandeks peaks olema kärpmete tegemine seal, kus eesmärgid, mida ümberjaotamise poliitika käigus tahetakse saavutada, on liialdatud ja viinud tasakaalustamata olukorrani nagu näiteks kõrgemates riigiametites, kaasa arvatud parlamendid ja valitsused. Täielikult tuleks lõpetada sotsiaaltoetuste maksmine (nt lastetoetus) juhul, kui sissetulek on teatud ülempiirist suurem, kusjuures see piir võiks olla paindlik. Samuti tuleks uurida, kuivõrd on ajaga suureks paisunud bürokraatiat võimalik mõistliku mahuni kahandada. Säästupotentsiaal eksisteerib eelkõige relvatööstuse valdkonnas. Siiski tuleb tõdeda, et kriisiriikide suhtes rakendatav range kokkuhoiupoliitika üksi ei kujuta endast veel pääseteed võlaprobleematikast. Sügavuti läbimõtle mata, lausa askeetlikkust taotlev

⁵ kui puudub võimalus veeretada maksutõus nõ teiste, st klientide kanda

säästupoliitika pigem teravdab probleeme, kuna selle ähvardava tagajärjena võib majanduskasv pidurduda ja tööpuudus suurened.

Riigieelarve puudujääkide kõrval tuleb kriitiliselt analüüsida ka mõnede EL riikide maksebilansi jooksevkonto defitsiite. Negatiivsed maksebilansi jooksevkontod tähendavad põhimõtteliselt seda, et nende riikide rahvamajanduses kasutatakse teenuseid ja kaupu rohkem, kui neid ise suudetakse toota ning sellevõrra ollakse sunnitud välismaalt laenu võtta. Kui laenudega finantseeritavate kaupade ja teenuste suurema hulga abil luuakse ja arendatakse välja omamaist konkurentsivõimelist tööstust, siis on see igati teretulnud, kuna seeläbi pannakse alus tulevasele majanduskasvule. Kui aga tegu on kaupadega, mis teenivad üksnes kohaliku elanikkonna tarbimishuve, siis elavad niisugused riigid nii-öelda üle oma jõu. Sel viisil tõuseb nende riikide kriisitundlikkus ja sunnib neid varem või hiljem läbi tegema valulisi kohanemisprotsesse. Siis pole tihti enam võimalik vahet teha era- ja riigivõlgade vahel, kui päästefondide abil süsteemi funktsioneerimiseks oluliste võlgnike eramajanduslikud kohustused riigivõlaks muutuvad.

Majanduskasv on kolmas lähtekoht riigivõla taseme vähendamiseks. Selleks on vajalikud põhjapanevad struktuurireformid, et jagu saada konkurentsivähesusest Euroopas ja hoida Euroopa Liidu rahvusvaheline konkurentsivõimelisus jätkusuutlikuna.

Konkreetselt tähendab see infrastruktuuri väljaarendamist ja hariduse edendamist, eelkõige niisuguste õppeainete edendamist nagu matemaatika, informaatika, loodusteadused ja tehnika, kuna teaduslikule uurimistööle ja tehnoloogiale orienteeritud majandusharudel on mängida eriline roll. See nõuab küll suurenevaid riiklikke kulusi, niisiis võetakse suund riigivõla suurendamisele, seda aga kompenseerib edukat majanduskasvu soosiva poliitika puhul veelgi kiirem SKP kasv, mistõttu võlatase kokkuvõttes isegi langeb.

Euroopa tulevik ei sõltu mitte ainult finantsturgude⁶ arengust, otsustav roll on mängida ka tööjõuturgudel. Võlgadest tulenevaid probleeme saab lahendada ainult siis, kui õnnestub jagu saada drastiliselt suurenevast tööpuudusest enamikes EL liikmesriikides. Eriti puudutab see noorte tööpuuduse ärevust tekitavalt suurt kasvu. Noored on Euroopa tulevik ja fundamentaalne kasvupotentsiaal. Neile tuleb luua hariduse ja kvalifikatsiooni andmiseks hästi läbimõeldud eesmärkidega kontseptsioonid, et kirjeldatud potentsiaali ära kasutada. Kui seda ei tehta, siis lastakse käest otsustava tähtsusega šansid. Saksa liidukantsleri Angela Merkeli Euroopa kohta käiv juhtmõte – „Kui europairkond, siis laguneb ka Euroopa Liit“, tuleks konkreetselt ümber sõnastada nii: Kui Euroopa unustab oma noored, siis hähtub ka Euroopa idee.

⁶ Võrdle siinkohal: Eesti majanduspoliitilised väitlused – 18/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 18/ Discussions on Estonian Economic Policy – 18. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, 2010, lk 9.

Fiskaalliitu ja selle päästefonde tuleb üleminekuperioodil pidada Euroopa Liidu aktuaalsete probleemide lahendamise tähtsaks eelduseks. Sellest üksi aga ei piisa. Siia peavad lisanduma majanduskasvu agenda ja paindlik tööturupoliitika, mille sisuks olgu esmajoones noorte tööpuuduse vähendamine.⁷ Mõtlemine peab seejuures keelte õppimisele liikmesriikides, erialaste kvalifikatsioonide ehabürookraatlikule tunnustamisele kõikide kutsealade puhul, kutseomandamisprogrammide ühtlustamisele ja samuti Euroopasisestele vahendus- ja vahetusprogrammidele.

Nendele liikmesriikidele, kes võitlevad võlgadega ja kellelt madalate reitingute tõttu võetakse kõrgeid võlaprotsente, meeldib väga eurovõlakirjade idee, kohati seda isegi nõutakse. See on täiesti arusaadav. Kui enne eurole üleminekut juhtis kapitali liikumist veel riske arvestav vahetuskursside areng, siis tänapäeva euroalal mõjutavad seda üksnes kõrvalekalded intressides. Kui võtta kasutusele eurovõlakirjad, siis kehtiks riiklikele võlakirjadele⁸ ühtne intress, mis juhnuks geuroala riikide keskmisest krediitkõlbulikkusest. Finantsturgude distsiplineeriv funktsioon, mis avaldub intressierinevustes vastavalt võlgniku krediitväärsusele, langeks ära. Selle tulemusena tuleks kriisiriikidel maksta tunduvalt madalamaid intresse. Kas võla teenindamisest vabaks jäävaid vahendeid tõepoolest majanduskasvu stimuleerivate meetmete jaoks kasutatakse, pole sugugi kindel. Sundus ellu viia riigieelarve konsolideerimiseks vajalikke niigi ebapopulaarseid meetmeid pigem kaob. Eurovõlakirjad vabastaksid suurtes võlgades vaevlevad riigid eelarvedistsipliinist kinnipidamise kohustusest ja jätaksid praktiliselt nende minevikus tehtud patud kõikide kanda. Tunduvalt väiksemate võlgadega maadel tuleks aga maksta keskmisest kõrgemaid intresse. Põhjustaja printsip, mille kohaselt mingi tegevuse või tegematajätmise tõttu tekkinud kulud on põhjustaja kanda, muutub seeläbi kehtetuks. Ebasoliidset eelarvepoliitikat ei karistataks enam kõrgemate intresside nõudmisega.

Veebruar – märts 2012

Manfred O. E. Hennies
Kiel/Warder,
Saksamaa

Matti Raudjärv
Tallinn/Pirita-Kose ja Pärnu,
Eesti

⁷ Vördle siinkohal: Clement, W. (endine Saksamaa LV majandus- ja tööminister), Ohne die Jugend ist Europa verloren, Handelsblatt – Deutschlands Wirtschafts- und Finanzzeitung, 10.-11.02.2012, lk.10.

⁸ See kehtib vähemalt nn *Blue Bonds* kohta

SCHULDENKRISE IN DER EUROPÄISCHEN UNION

Gedanken zur gegenwärtigen Problematik

Kein Jahrzehnt in der Vergangenheit ist durch mehr Wirtschaftskrisen gekennzeichnet als das abgelaufene. Es begann mit der New-Economy-Blase um die Jahrtausendwende, gefolgt vom Subprime-Desaster¹, das über den Höhepunkt der Finanzkrise 2008 zur Banken- und gegenwärtig zur Staatsschulden- und Eurokrise geführt hat. Immer wieder waren es die Finanzmärkte, welche ihre destruktive Kraft ausübten. Untersuchungen von V. Cerra und S. C. Saxena² zeigen, dass Störungen in der Realwirtschaft, die mit Turbulenzen im Finanzsektor einhergehen, besonders in entwickelten Industrieländern hochgradig persistent sind. Das hat in den öffentlichen Diskussionen dazu geführt, dass in immer breiteren Kreisen der Bevölkerung – auch der Wirtschaftswissenschaftler – die Effizienz westlicher Wirtschaftssysteme zunehmend infrage gestellt wird. Die Theorie von den selbstheilenden Kräften freier Märkte, wozu Adam Smith mit seiner Metapher der 'unsichtbaren Hand' den Grundstein legte, hat sich als Irrtum in der Geschichte der Ökonomie herausgestellt. Die Marktwirtschaft, mit der man Ordnung, Gleichgewicht und Stabilität zu erreichen glaubte, ist in Wirklichkeit ein höchst unvollkommenes System. Mit anderen Worten: Sie ist ein natürliches Ungleichgewichtssystem. Dennoch: In Anlehnung an die bekannte Aussage von Winston Churchill kann man sagen: Die Marktwirtschaft ist das schlechteste Wirtschaftssystem mit Ausnahme aller übrigen. Zum Markt gibt es eben keine bessere Alternative, man muss nur seine Grenzen kennen, um seine Auswüchse rechtzeitig bekämpfen zu können.

Bereits vor der globalen Finanzkrise war die Schuldenlast in zahlreichen Staaten bedenklich hoch. Die öffentlichen Ausgaben in Billionenhöhe zur Rettung systemrelevanter Banken und zur Stützung der Konjunktoren haben die Staatsschulden mittlerweile in so kritische Höhen getrieben, dass die Finanzmärkte eine Kette von Staatspleiten befürchten. Der Schuldenberg der OECD-Staaten betrug vor der Krise im Jahre 2007 bereits 73 Prozent des Bruttoinlandproduktes (BIP) und wird voraussichtlich im laufenden Jahr auf deutlich über 100 Prozent steigen. Nach Analysen³ der US-Ökonomen Kenneth S. ("Kenn") Rogoff und Carmen M. Reinhard wird bereits bei 90 Prozent jene Grenze überschritten, ab der öffentliche Schulden das Wirtschaftswachstum zu lähmen drohen.

Hohe Staatsschulden schränken die Handlungsspielräume der Politik ein. Je höher die daraus resultierenden Zinszahlungsverpflichtungen sind, desto weniger kann für die wachstumsrelevante Bildung und Infrastruktur ausgegeben werden, ganz

¹ US-Immobilienkrise, auf Grund jahrelanger Fehlbewertungen verbriefter Immobilienkredite durch US-amerikanische und schließlich auch internationale Banken.

² Cerra, V., Saxena, S. C. Growth Dynamics: The Myth of Economic Recovery, IMF Working Paper, 07.08.2005.

³ Rogoff, K.S., Reinhard, C. M. Growth in a Time of Debt, American Economic Review, May 2010, pp. 573 – 578; ferner: dieselben, Dieses Mal ist alles anders, FinanzBuch Verlag, Kulmbach, 2010.

abgesehen von der Möglichkeit des Einsatzes antizyklischer Konjunkturprogramme. Deshalb wird der Konsolidierung der Staatsfinanzen in den kommenden Jahren die höchste Priorität einzuräumen sein. In Anbetracht der gegenwärtigen Höhen von Staatsschulden wird es wohl den wenigsten Ländern gelingen, kurzfristig ihren Schuldenberg in nennenswertem Umfang abzubauen. Entscheidend ist aber, dass die Quoten der Staatsschulden sinken, also die Relationen von Schulden zur Wirtschaftsleistung des jeweiligen Landes, dem BIP. Durch Erhöhung der Einnahmen und Senkung der Ausgaben kann zumindest zunächst einmal die Neuverschuldung und damit der weitere Anstieg des Zählers im Schuldenquotienten reduziert werden. Ein stärkeres Wirtschaftswachstum wiederum erhöht den Nenner und senkt damit deutlich die Quote. Wie die Gewichte dieser drei Ansatzpunkte zu setzen sind, hängt im Wesentlichen von den Steuersystemen, den Ausgabenstrukturen und Wachstumsressourcen sowie letztendlich auch von den politischen Rahmenbedingungen ab.

Steigerungen der Staatseinnahmen – hierbei geht es vor allem um Steuern – tangieren in besonderer Weise Verteilungsfragen. Politiker denken dabei in erster Linie an indirekte Steuern, weil diese erfahrungsgemäß nach einer relativ kurzen Gewöhnungsphase beim breiten Publikum wieder in Vergessenheit geraten und dann die Konsumnachfrage kaum noch beeinflussen. Insofern erscheinen indirekte Steuern wachstumsfreundlicher als direkte Steuern, wenn Letztere die Unternehmervgewinne⁴ nachhaltig reduzieren und Anlass zu Standortverlagerungen geben. Direkte Progressivsteuern sind zwar politisch attraktiv, aber wirtschaftlich gefährlich. Andererseits sprechen gegen indirekte Steuern deren ausgesprochen regressive Verteilungswirkungen, mit Ausnahme von Steuern auf Tabak, Alkohol und sonstige Suchtmittel, bei denen gesundheitliche Gesichtspunkte im Vordergrund der Überlegungen stehen sollten. Neben Steuererhöhungen gibt es noch Möglichkeiten, öffentliche Unternehmungen in Privateigentum zu überführen. Das ist vertretbar, soweit dadurch nicht hoheitliche Aufgaben zum Nachteil für die Allgemeinheit beeinträchtigt werden.

Durch höhere Einnahmen allein können die Schuldenprobleme allerdings nicht gelöst werden. Die Staaten müssen auch die Ausgaben kürzen. Hier ergeben sich besondere Probleme, weil in den öffentlichen Budgets die Sozialausgaben oft den größten Posten ausmachen. Deshalb sind Einsparungen in diesen Bereichen unumgänglich, so schwer das auch aufgrund vermeintlicher Besitzstände durchzusetzen sein wird. Zumindest sollten dort Kürzungen vorgenommen werden, wo überzogene verteilungspolitische Zielvorstellungen zu unausgewogenen Verhältnissen geführt haben, wie z. B. im höheren öffentlichen Dienst einschließlich Parlamente und Regierungen. Ersatzlos zu streichen sind Transferzahlungen (z. B. Kindergeld) an Bezieher von Einkommen oberhalb bestimmter Einkommengrenzen, wobei die Übergänge fließend gestaltet werden können. Zu prüfen ist, inwieweit eine im Laufe der Zeit aufgeblähte Bürokratie auf ein angemessenes Ausmaß zurückgeführt werden kann. Vor allem im Bereich der Rüstungsindustrie sind erhebliche Einsparungspotenziale vorhanden. Dennoch: Eine rigorose Sparpolitik,

⁴ bei fehlenden Überwälzungsmöglichkeiten

welche den Krisenländern verordnet wird, kann allein kein Ausweg aus der Schuldenproblematik sein. Eine unreflektierte Austeritätspolitik verschärft eher noch die Probleme, weil sie das Wirtschaftswachstum zu bremsen und die Erwerbslosigkeit zu erhöhen droht.

Neben den Haushaltsfehlbeträgen müssen auch die zum Teil gewaltigen Leistungsbilanzdefizite einiger EU-Länder kritisch analysiert werden. Negative Leistungsbilanzen bedeuten grundsätzlich, dass die betreffenden Volkswirtschaften mehr Leistungen in Anspruch nehmen, als sie selbst produzieren, und sich insoweit gegenüber dem Ausland verschulden. Handelt es sich bei diesem Mehr um Waren und Dienstleistungen zum Auf- und Ausbau einer wettbewerbsfähigen Industrie, ist das unbedenklich, weil dadurch die Grundlagen für ein zukünftiges Wirtschaftswachstum geschaffen werden. Handelt es sich dabei allerdings um Güter, die ausschließlich dem Konsum der inländischen Bevölkerung dienen, leben diese Länder gewissermaßen 'über ihre Verhältnisse'. Dadurch steigt deren Krisenanfälligkeit und zwingt sie früher oder später zu einschneidenden Anpassungsprozessen. Dann lassen sich private und öffentliche Schulden oft nicht mehr voneinander trennen, wenn durch Bailouts private Verbindlichkeiten systemrelevanter Schuldner zu Staatsschulden werden

Das Wirtschaftswachstum ist der dritte Ansatzpunkt zur Reduzierung der öffentlichen Schuldenquoten. Dazu bedarf es durchgreifender Strukturreformen, um Wettbewerbsdefizite in Europa zu überwinden und die internationale Wettbewerbsfähigkeit der Europäischen Union nachhaltig zu erhalten. Konkret heißt das: Ausbau der Infrastruktur und Förderung der Bildung, vor allem in den Fächern Mathematik, Informatik, Naturwissenschaften und Technik, weil die forschungs- und technologieorientierten Branchen von besonderer Bedeutung sind. Das erfordert zwar steigende Staatsausgaben, also tendenziell steigende Zählerwerte im Verschuldungsquotienten, dem aber bei erfolgreicher Wachstumspolitik kompensierende Erhöhungen des Nenners gegenüberstehen.

Die Zukunft Europas entscheidet sich nicht nur auf den Finanzmärkten⁵, auch die Arbeitsmärkte spielen eine entscheidende Rolle. Die Verschuldungsprobleme werden nur zu lösen sein, wenn es gelingt, die derzeit in den meisten Mitgliedstaaten der Europäischen Union drastisch ansteigende Erwerbslosigkeit zu überwinden. Das gilt ganz besonders für die beängstigende Eskalation der Jugendarbeitslosigkeit. Die Jugend Europas stellt das zukünftige, fundamentale Wachstumspotenzial dar. Dieses muss durch zielgerichtete Bildungs- und Qualifikationskonzepte erhalten und genutzt werden. Wird das versäumt, werden entscheidende Chancen verpasst. Der Leitsatz der deutschen Bundeskanzlerin Angela Merkel zu Europa, 'wenn der Euro scheitert, scheitert Europa', sollte konkreter heißen: Wenn Europa die Jugend vergisst, scheitert der europäische Gedanke.

⁵ Vgl. hierzu: Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik – 18. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, 2010, S. 9 ff.

Eine Fiskalunion mit Rettungsschirmen in der Übergangsphase ist zwar eine wichtige Voraussetzung zur Lösung der gegenwärtigen Probleme in der Europäischen Union. Das allein reicht aber nicht. Sie muss ergänzt werden durch eine Agenda für Wachstum und eine flexible Arbeitsmarktpolitik, welche vor allem die Rückführung der Jugendarbeitslosigkeit zum wesentlichen Inhalt hat.⁶ Zu denken ist dabei an Sprachförderungen in den Mitgliedstaaten, unbürokratische Anerkennung von Qualifikationen in allen Berufssparten, Vereinheitlichung von Ausbildungsprogrammen sowie innereuropäische Vermittlungs- und Austauschprogramme.

Von jenen Mitgliedländern, die mit Schuldenproblemen zu kämpfen haben und aufgrund ihrer niedrigen Ratings hohe Anleihenzinsen zu zahlen haben, wird die Einführung von Euro-Bonds favorisiert, vielerorts sogar gefordert. Das ist durchaus verständlich. Waren es vor Einführung des Euros noch die Wechselkurse, welche die Kapitalbewegungen durch die Wechselkursunsicherheiten risikoorientiert steuerten, sind es heute im Euro-Raum nur noch die Zinsdivergenzen. Nach Einführung von Euro-Bonds gäbe es für die staatlichen Schuldtitel⁷ einen einheitlichen, an der gemeinsamen Bonität aller Euro-Länder orientierten Zins. Die disziplinierende Funktion der Märkte mit ihren Zinsspreizungen nach der Bonität der Schuldner gäbe es nicht mehr. Das hätte zur Folge, dass die Krisenländer deutlich geringere Zinsen zu zahlen hätten. Ob dann die beim Schuldendienst eingesparten Mittel für wachstumsstimulierende Maßnahmen ausgeben würden, ist nicht sicher. Vielmehr schwindet der Zwang, unpopuläre Maßnahmen zur Konsolidierung der Staatshaushalte durchzuführen. Euro-Bonds würden den Zwang zur Haushaltsdisziplin von den hoch verschuldeten Ländern nehmen und praktisch deren Sünden aus der Vergangenheit vergemeinschaften. Länder mit weitaus geringeren Verschuldungsproblemen hätten dann vergleichsweise höhere Durchschnittszinsen zu zahlen. Das Verursacherprinzip würde außer Kraft gesetzt. Unsolide Haushaltspolitik würde nicht mehr mit hohen Zinsen bestraft.

Februar/März 2012

Manfred O. E. Hennies
Kiel/Warder,
Deutschland

Matti Raudjärv
Tallinn/Pirita-Kose und Pärnu,
Estland

⁶ Vgl. hierzu: Clement, W. (früherer Wirtschafts- und Arbeitsminister der Bundesrepublik Deutschland), Ohne die Jugend ist Europa verloren, in: Handelsblatt – Deutschlands Wirtschafts- und Finanzzeitung, 10.-11.02.2012, S.10.

⁷ zumindest für die sog. Blue Bonds

DEBT CRISIS IN THE EUROPEAN UNION

Introductory thoughts on topical issues

Looking back at the past, no other decade has been devastated so much by economic crises as the one that recently ended. It all started with the bursting of the New Economy bubble at the turn of the millennium and was followed by a catastrophe in the subprime bonds sector¹, which eventually led to the financial crisis of 2008, which in its turn caused a crisis in the banking sector and led to the current government debt and euro crisis. Over and over again, strong destructive lines of force originated in the financial markets. According to the studies by V. Cerra and S. C. Saxena,² failures in real economy accompanied by hurricanes in the financial sector are extremely lasting and hard to alleviate, particularly in the developed industrial countries. Therefore the effectiveness of the economic systems of the Western countries is increasingly regarded as questionable by an increasing part of the society – including economists – in public discussions. The theory of self-regulating forces of the free market, compared by 'an invisible hand' by Adam Smith who laid the cornerstone for the whole theory, has proved to be a mistake in the economic history. Market economy with which it was hoped to achieve general order, balance and stability, has proved to be an extremely imperfect system in reality. In other words: market economy is a system of imbalance by its nature. We have to admit according the well-known quote of Winston Churchill, however: The market is the worst system of economic and social development – except for all the others that have been tried from time to time. There is no alternative more reasonable than the market but it is absolutely necessary to know the limits of the market in order to start fighting against wrong developments in time.

Already before the global financial crisis the high debt burden of numerous countries made people wonder. Public expenditures in billions to rescue banks that are essential for the functioning of the system and to support the economic cycle have allowed government debts to increase to critical limits so that chain reactions of government bankruptcies are dreaded in financial markets. The debt burden of the OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) countries reached already 73% of their GDP in 2007 and will probably increase even more this year and will exceed the limit of 100%. The U.S. economists Kenneth S. ("Kenn") Rogoff and Carmen M. Reinhard state in their analyses³ that already 90% will exceed the limit starting from which government debt may start paralyzing the economic growth.

¹ The U.S. real estate crisis caused by wrong evaluation of real estate bonds by U.S. banks for many years and which eventually involved also international banks.

² Cerra, V., Saxena, S. C. Growth Dynamics: The Myth of Economic Recovery, IMF Working Paper, 07.08.2005.

³ Rogoff, K. S., Reinhard, C. M. Growth in a Time of Debt, American Economic Review, May 2010, pp. 573 – 578; hereinafter: the same, Dieses Mal ist alles anders, FinanzBuch Verlag, Kulmbach, 2010.

A large government debt restricts the political scope of action. The higher are the interest payments arising from the debt, the less funds can be directed to such areas important for growth as education and infrastructure, without taking into account here the implementation of any anti-cyclic programmes during recession periods. Therefore consolidation of state finances should be regarded as the first priority in the next few years. Considering the size of current government debts, probably only a few countries will be able to reduce their debt burden considerably in the near future. However, reduction of the level of government debt, i.e. the proportion of debt to the economic performance of a particular state, i.e. its GDP, is of critical importance. By increasing revenues and cutting expenditures it is possible to avoid new borrowing. Stronger economic growth, on the other hand, increases the GDP and therefore also reduces the debt level with respect to GDP. The division of focus among these three basic starting points depends to a large extent on the taxation system, structure of expenditures and resources of growth and eventually also on the political framework.

Increasing the government revenues – bearing in mind above all taxes here – is particularly related to the problems of distribution. Here politicians focus above all on indirect taxes as these will recede to the background soon in the minds of most taxpayers after a relatively short period of getting used to them, and will have a minimal effect on demand by consumers. In that sense, the more favourable impact of indirect taxes on economic growth is more evident than in the case of direct taxes which reduce the profits of businesses permanently⁴ and are therefore a reason for changing the location of an enterprise.

While direct progressive taxes are politically attractive, they are risky from economic aspects. On the other hand, a negative aspect of indirect taxes is their extremely regressive effect on redistribution. The excise tax on tobacco, alcohol and other addictive substances is an exception here as their relation to human health is considered above all. Besides raising taxes there is also the option of changing the ownership form of state-owned enterprises and privatising them. Such a step can really be considered as it would not impair the fulfilment of state functions that would be a disadvantage to the general public.

However, it will not be possible to solve the debt problems by only increasing revenues. The states will also have to cut their expenditures. This is a source of particular problems as social expenditures take up the largest share of state budgets. Therefore saving costs in this field will be unavoidable, no matter how hard it would be, considering the apparently justified property status cast in stone of quite a few social strata. The minimum task should be to make cuts in areas where the intended aims of the redistribution policy are exaggerated and have led to an imbalanced situation, such as at higher government posts, including parliaments and governments. Payment of social benefits (e.g. child benefit) should be stopped if the income exceeds a certain limit, and this limit should be flexible. It should also be analysed to what extent the bureaucracy that has expanded in the course of time

⁴ If there is no possibility for passing the tax increase burden on to others, i.e. clients

could be reduced to a reasonable volume. There is a savings potential above all in the field of arms industry. We have to admit, however, that the policy of strict economy applied to countries in crisis alone will not relieve the debt problems. If a policy of economy which is even oriented to austerity is not well-considered, it will rather make the problems more acute as there is a risk of deceleration of economic growth and increase in employment as a consequence.

Besides deficits of state budgets also deficits of the balance of payments on current account should be critically analysed for certain EU Member States. Negative balances of payments on current accounts essentially mean that more services and goods are used in the national economy of these countries than they are able to produce themselves and they have to borrow from abroad to that extent. If the larger quantity of goods and services financed with loans is used for the creation and development of competitive domestic industry, it is quite welcome as this lays the basis for future economic growth. But if these are goods which only serve the interests of consumption by the local population, such countries are living beyond their means. This makes such countries more susceptible to crisis and they will have to undergo painful adjustment processes sooner or later. Then it will often not be possible to distinguish between private and public debt when the private obligations of important debtors essential for the functioning of the system become government debt through the system of bailouts.

Economic growth is the third starting point for the reduction of the level of government debt. This assumes carrying out fundamental structural reforms to overcome the lack of competition in Europe and keep the international competitiveness of the EU on the sustainable level.

This specifically means the development of infrastructure and promotion of education, above all the promotion of studying such subjects as mathematics, computer science, natural sciences and technology as the economic sectors oriented to scientific research and technology have a particular role. Although it requires an increase in government expenditure and tends to increase the government debt, this is compensated by even faster growth of GDP in the case of policy which favours successful economic growth, and therefore the debt level will even decrease as a consequence.

The future of European will not only depend on the development of financial markets⁵ – also labour markets have a critical role. Problems caused by debts can only be solved if the dramatic increase in unemployment in most EU countries can be alleviated. This concerns particularly the alarming increase in unemployment of young people. Young people are the future of Europe and its fundamental growth potential. Concepts with well-considered objectives should be developed for the provision of education and qualification to them in order to make use of the potential

⁵ Cf here: Eesti majanduspoliitilised väätlused - 18/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik - 18/ Discussions on Estonian Economic Policy - 18. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, 2010, p. 9.

described. Otherwise, chances of critical importance are lost. The statement of the German Chancellor Angela Merkel about Europe – „If the euro zone breaks apart, so will the European Union“, should be more specifically restated as follows: If Europe forgets its young people, also the idea of Europe will fade away.

The fiscal union and its bailout funds should be considered an important precondition for the solution of the topical problems of the EU during the transition period. But only this will not be enough. It has to be supplemented by the economic growth agenda and the flexible labour market policy which focuses above all on the reduction of unemployment among young people.⁶ Studying languages in Member States, unbureaucratic recognition of professional qualifications in all fields, harmonisation of professional qualification programmes and also intermediation and exchange programmes within Europe should be promoted.

The Member States which are fighting with debts and are charged high interest rates during to their low ratings like the idea of eurobonds very much, sometimes even demand them. This is quite understandable. While before the transition to euro the movement of capital was directed by the developments in exchange rates which take into account risks, only deviations in interest rates have an effect on these in the current eurozone. If we introduce eurobonds, government debts⁷ will have a common interest rate depending on the average creditworthiness of the eurozone countries. There would be no function that would discipline financial markets and would be manifested by differences in interest rates according to the creditworthiness of the debtor. As a result, countries in crisis would have to pay much lower interest rates. It will not be certain whether any funds left from servicing the loan would indeed be used for measures stimulating economic growth. There is no longer such pressure for the implementation of measures that are unpopular anyway in order to consolidate the state budget. Eurobonds would relieve the countries which are suffering from a high debt burden from their obligation to follow the budgetary discipline and would actually leave their past sins to everybody to bear. Countries with considerably lower debt levels would have to pay higher than average interest rates, however. This invalidates the causer principle according to which any costs incurred due to an action or omission should be born by those who caused them. Unsolid budgetary policy would no longer be punished by requiring higher interest rates.

February – March 2012

Manfred O. E. Hennies
Kiel/Warder,
Germany

Matti Raudjärv
Tallinn/Pirita-Kose and Pärnu,
Estonia

⁶ Cf here: Clement, W. (former Minister of Economics and Labour of the Federal Republic of Germany), Ohne die Jugend ist Europa verloren, Handelsblatt – Deutschlands Wirtschafts- und Finanzzeitung, 10.-11.02.2012, p.10.

⁷ This applies at last to the so-called *Blue Bonds*.

KOKKUVÕTTED

ZUSAMMENFASSUNGEN

SUMMARIES

DETERMINANTS OF INSTITUTIONAL VARIETY¹

Clemens Buchen
EBS Universität für Wirtschaft und Recht, Wiesbaden
University of Tartu

The paper attempts an analysis of the relative importance of different determinants of institutional development including transition countries. Economic approaches to institutional emergence and change have been developed into roughly three approaches, which are to a certain degree complementary and competing in their explanations of institutional change. A first attempt is made to assess the relative importance of different approaches. In addition to OECD countries and some developing nations, the analysis includes also a number of transition countries. The latter point deserves special emphasis, because the institution-building in these countries can be observed over a fairly short period of time with countries that start from similar beginnings.

Competing theories of institutional determinants

There are political economy approaches, which see the root cause for institutions in both constitutional rules such as electoral rules and political preferences of the electorate. In theoretical models such as Pagano and Volpin (2005) it is put forward that a representative system will tend to go together with stricter labor market legislation and worse investor protection. On the other hand in majoritarian systems we observe less strict labor laws and higher investor protection. The model is built on the fact that different electoral rules allow for and depend on coalition building of the governing factions. In representative systems workers and managers tend to build a coalition in order to side against capital owners, while in majoritarian systems in general no coalitions are found. This in turn has the effect that politicians do not have the need to incorporate a large number of constituents. Similar models are used by Persson and Tabellini (2003) to explain not institutions but structural outcomes such as government spending.

A second set of works is rooted in the legal origins tradition, which sees institutions as tightly coupled with the legal tradition of a country (Djankov et al. 2003). It is shown that Common Law tend to have more flexible labor laws and better investor protection, while the Civil Law traditions are found to have stricter labor laws and worse investor protection. While the legal origins project is first and foremost an empirical approach there are theories, which can show that in general Common Law is the more flexible and adaptive than Common Law.

A third literature argues that institutional variety is ultimately caused by cultural differences between countries. Licht et al. (2005) show that cultural attitudes, which are based on country scores of three pairs of cultural preferences can explain the

¹ Den vollständigen Text des Artikels „Determinanten institutioneller Vielfalt“ findet der Leser auf der beigegeführten CD.

extent of corporate governance institutions in a country. Related empirical approaches can find correlations between those cultural attitudes and the general degree of corporatism in a country. Put in a nutshell, countries that place greater importance on the individual in society have more market-oriented institutions than countries, in which well-being of the collective is the more important cultural trait.

Toward an empirical assessment

Armed with hypotheses from those three approaches about the determinants of institutions the paper attempts to capture their effect using a sample of countries including OECD countries, developing nations and transition countries. The inclusion of transition countries from Central and Eastern Europe appears particularly warranted, because the emergence of institutions from similar starting points can be observed in a fairly short period of time. In order to allow transition countries to have distinct intercepts and slopes a host of interaction variables is included.

The base model is an OLS model, which has an institutional score for labor market institutions and corporate governance institutions as the left-hand side variable and variables capturing the aforementioned approaches to institutional determinants as right-hand side variables next to control variables and interaction terms. All variables enter as averages over the longest possible period to capture the long-term effect of institutional development. This approach is limited by the fact that it is not possible to include more than one institutional determinant for obvious endogeneity issues.

In addition to institutional scores for labor market and corporate governance institutions, a composite index by Knell and Srholec (2007) is included on the left-hand side. This indicator attempts to capture the fact that across countries a certain clustering of labor market and corporate governance institutions can be observed. This means that countries that have stricter labor market institutions tend to have a corporate governance system that is bank-based to a larger degree and vice versa. In a nutshell, this indicator captures the overall degree of corporatism in an economy.

The basic equation thus can be summarized as

$$y_i = \beta_1 + \beta_2 L_i + \beta_3 P_i + \beta_4 C_i + \mathbf{bx} + \varepsilon_i$$

Three models per dependent variable are estimated one for each independent variable L , P and C . The variable L is simply a dummy variable indicating the legal tradition of a country (Common Law, German Civil Law, French Civil Law or Skandinavian Civil Law). The variable P captures the extent to which parliamentary seats are allocated according to proportionality. It follows Pagano and Volpin (2005) in the calculation of the index. The data come from Beck et al. (2001). It ranges from 0 (no seats according to proportionality) to 3 (all seats according to proportionality). Lastly, C captures cultural differences. It results from a weighted score of two of the dimensions of cultural attitudes used by Licht et al. (2005). The weights are given by a principal component factor analysis. Higher values indicate a

greater emphasis on the collective as compared to the individual, while lower values indicate more importance of the individual in cultural attitudes.

As controlling variables in vector b the GDP per capita is included in all models and additionally interaction effects and transition dummy variables in some models. The results of the estimation can be seen in tables 2, 3 and 4 (in the paper) for the degree of proportionality, the legal origin and cultural differences, respectively.

Political influences as measured by the degree of proportionality of the electoral system have a discernible impact if the estimation controls for the high disproportionality of elections in transition countries. This can be seen in the conditional marginal effects depicted in Figure 2 in the paper. The horizontal axis shows the degree of disproportionality, while the vertical axis gives the marginal effect of proportionality for corporate governance, labor market regulations and the composite corporatism index. As can be seen, for high values of disproportionality the marginal effect of proportionality becomes insignificant, while for low values it has the expected sign. A possible interpretation of this phenomenon is that a high disproportionality of election results can neutralize the effect of a *de iure* proportionality, which is *de facto* a more majoritarian system.

For legal variables, the most common results in the literature are replicated. Common Law countries have more flexible labor markets, more market-oriented corporate governance institutions and they are as a whole less corporatist. Introducing transition countries into the analysis, it can be stated the transition countries with a German law tradition have better corporate governance indicators than non-transition countries. We find the opposite picture for labor market institutions. Taking transition countries as a whole, the legal tradition does not seem to matter for labor market institutions.

The cultural attitudes do not seem to play a role for the corporate governance institutions in transition countries, but there is a significant effect for labor markets and the overall corporatism. However, it seems that the fact that a country is in a transition process only matters for those societies that are comparatively more individualistically oriented. For those the transition dummy is significant, not for more collective-oriented societies. Stated differently, a transition country with a strong focus on individualist societies is organized more liberally than a non-transition country with the same cultural attitudes. It should be noted that the latter results should be taken with a grain of salt, because the number of observations for the cultural variable in transition countries becomes perilously small.

The paper is meant as a first stepping stone into an exploration of differential institutional development. Clearly, a larger number of observations and a panel data approach would be able to reexamine these early results and address additional questions. For instance, further independent variables could be included such as election results. Alternatively, other influences such as external factors (EU negotiations) could be addressed.

DIE EUROPÄISCHE PRIVATGESELLSCHAFT: BRAUCHEN WIR EINE WEITERE 28. PRIVATRECHTSGESELLSCHAFT IN DER EU? ZUM REGULIERUNGSWETTBEWERB IM UNTERNEHMENSRECHT¹

Martina Eckardt
Andrássy Universität Budapest

1. Einführung

Kleine und mittlere Unternehmen (KMU) sind von zentraler Bedeutung für Beschäftigung, Innovation und Wirtschaftswachstum in den Mitgliedstaaten der Europäischen Union. Nach der Klassifikation der EU-Kommission handelt es sich dabei um Unternehmen mit maximal 250 Beschäftigten, einem Umsatz von höchstens 50 Mio. Euro pro Jahr bzw. einer Jahresbilanzsumme von max. 43 Mio. Euro (EU Com 2003). 99,8% aller Unternehmen in der EU fallen in diese Kategorie. 40% davon sind auch international aktiv, sei es in Form von Import- oder Exportaktivitäten oder durch ausländische Direktinvestitionen. KMU benennen als zentrale Hindernisse für ihre Internationalisierung die damit verbundenen hohen Kosten, fehlendes Kapital, unzureichende Informationen und mangelnde staatliche Unterstützung (EU Com 2010a). Dies verweist auf die strukturellen Defizite von KMU (begrenzte verfügbare Kapital- und Personalressourcen). Dies verschärft sich noch bei Internationalisierungsaktivitäten.

KMU bevorzugen eindeutig Rechtsformen mit Haftungsbeschränkung; dies zeigt sich noch deutlicher bei KMU, die ausländische Fremdinvestitionen tätigen. Eine internationalisierungsfreundliche Gesellschaftsrechtsform sollte folgende Charakteristika aufweisen: (1) geringe Kosten, inkl. niedriger Transaktions- und Koordinationskosten, (2) sichere Property Rights für die Gesellschaftseigentümer, (3) Reduktion von Informationsasymmetrien und Verringerung von Agency-Konflikten zwischen den verschiedenen Akteuren (Eigentümer, Management, Beschäftigte, Gläubiger) (Eckardt 2012, Knoth 2008, Kraakman et al. 2009). Der Entwurf der geplanten, allerdings vom EU-Ministerrat noch nicht verabschiedeten Verordnung zur Europäischen Privatrechtsgesellschaft (EPG) erfüllt diese Anforderungen weitgehend (Eckardt 2012).

Fraglich ist jedoch, ob in jedem Fall eine zusätzliche supranationale Gesellschaftsrechtsform notwendig ist, um KMU eine internationalisierungsfreundliche Rechtsform bereitzustellen, oder ob nicht der horizontale Regulierungswettbewerb zum gleichen Ergebnis ohne zusätzlichen Staatseingriff führen kann. Seit der *Centros*-Entscheidung des EuGH 1999 gilt die Niederlassungsfreiheit innerhalb der EU in weitgehendem Maße auch für unterschiedliche nationale Unternehmensrechtsformen (Knoth, 2008, Schaper 2012). Im Folgenden wird daher zunächst vom Standpunkt der Theorie des

¹ Fulltext article “The European Private Company: Do We Need Another 28th Private Company Law Form in the EU? On Regulatory Competition of Corporate Law” can be found on the CD attached.

interjurisdiktionellen Wettbewerbs untersucht, ob die Einführung einer supranationalen Gesellschaftsrechtsform wie der EPG aus normativer Sicht gerechtfertigt ist. Sodann wird aus einer positiven Perspektive gefragt, inwieweit der horizontale Regulierungswettbewerb auf dem Markt für Gesellschaftsrechtsformen in der EU funktioniert.

2. Supranationale Gesellschaftsrechtsformen in der EU – die normative Sicht

Im Rahmen der Theorie des interjurisdiktionellen Wettbewerbs lassen sich drei Ansätze unterscheiden, anhand derer beurteilt werden kann, ob eine eigene supranationale Europäische Privatgesellschaft zweckmäßig ist oder nicht: wohlfahrtsökonomische, Public Choice- und evolutionsökonomische Ansätze (vgl. Eckardt 2007, Kerber/Eckardt 2007).

Im Rahmen der *wohlfahrtsökonomischen Theorie* steht die effiziente Ressourcenallokation im Mittelpunkt. Zentrale Argumente für eine zentrale Kompetenzzuweisung sind Marktversagen in Form von Externalitäten, Informationsmängeln, Transaktionskostensparnissen, Skalenerträgen oder der Herstellung einheitlicher Wettbewerbsverhältnisse. Für dezentrale Lösungen sprechen dagegen in erster Linie heterogene Präferenzen. Legt man diese Effizienzbetrachtungen zugrunde, so spricht nichts gegen das supranationale Angebot einer Unternehmensrechtsform mit Haftungsbeschränkung für KMU, wie sie die EPG darstellt. Hiermit würden für KMU, die in mehreren Mitgliedstaaten tätig sind, Informationsunterschiede verringert. Zudem könnten Skalenerträge realisiert werden. Insgesamt wäre mit einem positiven Effekt auf die Internationalisierung von KMU zu rechnen. Zwar sind heterogene Präferenzen ein starkes Argument gegen eine Zentralisierung. Da die EPG jedoch nur zusätzlich zu den bereits existierenden Gesellschaftsrechtsformen der EU-Mitgliedstaaten eingeführt werden soll, verringert sich damit nicht das Angebot an unterschiedlichen Rechtsformen, sondern es erhöht sich sogar im Gegenteil. Damit wirkt die EPG letztlich auch positiv im Hinblick auf die Befriedigung heterogener Präferenzen.

Public Choice-Ansätze des interjurisdiktionellen Wettbewerbs konzentrieren sich primär auf Verteilungsaspekte. Im Mittelpunkt steht die Frage, welche Kompetenzzuteilung die Anreize zu Rent-seeking-Aktivitäten möglichst gering hält und damit dazu beiträgt, den Missbrauch von wirtschaftlicher und politischer Macht zu begrenzen. Hierzu sollten die grundlegenden Spielregeln (Verfassungsregeln) den Spielern während des Spiels entzogen sein, um Manipulationen zu verhindern. Argumente zur Kontrolle des Missbrauchs durch Interessengruppen lassen sich dabei sowohl für als auch gegen eine zentrale Kompetenzzuweisung finden. So reduziert eine dezentrale Kompetenzzuweisung politische Informations- und Transaktionskosten. Andererseits bilden die im Unternehmensrecht geregelten Sachverhalte die grundlegende Verfassung eines Unternehmens als Rechtspersönlichkeit. Sie sollten daher dem Zugriff der Spieler während des Spiels weitestgehend entzogen sein, damit einheitliche Wettbewerbsbedingungen und Rechtssicherheit bestehen. Dies fördert zudem die Erwartungssicherheit bei wirtschaftlichen Entscheidungen. Entsprechend kann argumentiert werden, dass der

Public Choice-Ansatz ebenfalls für, zumindest aber nicht gegen das Angebot der EPG durch die zentrale EU-Ebene spricht.

Evolutionsökonomische Ansätze, die auf Hayekianischen und Schumpeterschen Ideen beruhen, betonen schließlich die Bedeutung des Wettbewerbs für die Schaffung und Verbreitung von Innovationen (Kerber/Eckardt 2007). Argumente für eine dezentrale Kompetenzzuweisung berufen sich dabei auf die größere adaptive Flexibilität und Problemlösungsfähigkeit dezentraler Einheiten, da sie größere Kenntnis der zugrunde liegenden Probleme haben und rascher auf neue Probleme reagieren können. Argumente für eine zentrale Kompetenzzuweisung ergeben sich dagegen aus möglichen Skalenerträgen bei Innovationsaktivitäten und Problemen, die es bei der Verbreitung von Innovationen aufgrund der damit verbundenen Unsicherheiten und Externalitäten gibt. Hinzukommen mögliche Innovationsblockaden durch Interessengruppen, die um ihre bevorzugte Position fürchten. Entsprechend lassen sich keine eindeutigen Aussagen für oder gegen das Angebot der EPG durch die supranationale EU-Ebene machen. Allerdings gilt auch hier, dass die EPG ja nicht zu einer Verringerung, sondern im Gegenteil ja zu einer Erhöhung der Varietät an angebotenen Gesellschaftsrechtsformen führt und insofern tendenziell eher positiv zu bewerten ist.

Insgesamt kann festgestellt werden, dass aus Sicht der Theorie des interjurisdiktionellen Wettbewerbs normativ nichts gegen zusätzliche supranationale Unternehmensrechtsformen spricht.

3. Horizontaler Regulierungswettbewerb im Gesellschaftsrecht – die positive Sicht

Trotz der obigen Analyse stellt sich doch die Frage, ob die Einführung der EPG denn tatsächlich notwendig ist oder ob nicht allein der inzwischen mögliche Wettbewerb zwischen den 27 nationalen Gesellschaftsrechten in der EU zur Herausbildung von die Internationalisierung von KMU förderlichen Unternehmensrechtsformen führen würde. Hierzu wird im Folgenden zunächst dargelegt, welche Bedingungen für einen funktionsfähigen Regulierungswettbewerb erfüllt sein müssen, ehe auf die hierzu vorliegenden empirischen Befunde eingegangen wird.

3.1. Der Rahmen für den horizontalen Regulierungswettbewerb

Horizontaler Regulierungswettbewerb zwischen Unternehmensrechtsformen findet dann statt, wenn Staaten darum konkurrieren, dass sich Unternehmen unter ihrem nationalen Gesellschaftsrecht in ihrem Staat inkorporieren (Armour 2005, Scharper 2012). Wie auf Gütermärkten auch setzt dies voraus, dass die Unternehmen (= die Nachfrager) durch die Wahl zwischen unterschiedlichen Unternehmensrechtsformen Vorteile erzielen können (Arbitragegewinne) und dass die Staaten (= die Anbieter) einen Anreiz haben, durch die Ausgestaltung ihres nationalen Unternehmensrechts Unternehmen anzuziehen. In der primär die US-Erfahrung mit Aktiengesellschaften reflektierenden Literatur werden eine Vielzahl von Faktoren diskutiert, die einen

solchen Wettbewerb abschwächen (Gelter 2008, Kirchner/Painter/Kaal 2005, Scharper 2012).

Auf Seiten der *Unternehmen* reduzieren insbesondere Mobilitätskosten, *Switching*-Kosten und die mit einer (Re-)Inkorporierung verbundenen Transaktionskosten die Anreize, sich in einem anderen als dem jeweiligen Herkunftsstaat zu inkorporieren. Hierzu zählen u.a. auch Übersetzungskosten bei Niederlassung unter einem fremdsprachigen Unternehmensrecht und die Kosten, die sich aus der höheren Unsicherheit aufgrund eines unbekannten Rechtssystems ergeben können. Unkenntnis über die Wirkungsweise und Effektivität einer fremden Gerichtsbarkeit verringern weiter die Anreize, sich unter einem unbekannten Gesellschaftsrecht zu inkorporieren. Neben den direkten Kosten, die sich aus dem jeweiligen Gesellschaftsrecht ergeben, sind zudem die Kosten, die sich aus den damit verbundenen Anforderungen im Hinblick auf Rechnungslegung, Besteuerung, Arbeitsrecht etc. ergeben, zu berücksichtigen (Becht/Mayer/Wagner 2008).

Intermediäre wie Rechtsanwälte, die auf ein bestimmtes nationales Gesellschaftsrechtssystem spezialisiert sind, können ebenfalls zur Reduktion des Wettbewerbs beitragen (Armour 2005). So ist anzunehmen, dass sie Unternehmen dahingehend beraten werden, das ihnen bekannte Gesellschaftsrecht zu übernehmen, um eine Entwertung ihrer spezifischen Humankapitalinvestitionen und einen Verlust an Klienten zu verhindern. Aufgrund der besseren Informationslage der Intermediäre ergeben sich für diese jedoch auch Anreize, sich gerade darauf zu spezialisieren, die Informationsnachteile von Unternehmen bzgl. fremder Gesellschaftsrechtsformen zu reduzieren und so zu einer Erhöhung der Wettbewerbsintensität beizutragen.

Als zentrale Anreize der *Staaten*, über die Gestaltung ihres nationalen Gesellschaftsrechts Unternehmen zur Inkorporierung unter ihrem Rechtssystem zu bewegen, werden in der auf die USA abzielenden Literatur primär die dabei anfallenden jährlichen bundesstaatlichen Abgaben auf die Unternehmensinkorporationen und der Druck, den nationale Anwälte als Interessengruppe ausüben, angesehen. Daneben wird auch die Bereitstellung einer effektiven spezialisierten Gerichtsbarkeit als wesentlich genannt (Gelter 2008).

In Bezug auf den Regulierungswettbewerb in der EU herrscht die Ansicht vor, dass dieser funktionieren wird trotz der vielfältigen Barrieren (so ist es den Mitgliedstaaten etwa im Gegensatz zu den US-Bundesstaaten z.B. nicht erlaubt, etwa jährliche nationale Abgaben auf die Unternehmensinkorporationen zu erheben). Als Folge stellt sich die Frage, ob ein solcher Wettbewerb zwischen den nationalen Gesellschaftsrechten zu einer Absenkung oder zu einer Erhöhung der Standards führen wird (race-to-the-bottom vs. race-to-the-top). Hier hat sich für die EU zunächst die Ansicht herausgebildet, dass es aufgrund der Heterogenität zwischen den Mitgliedstaaten zu keiner „one-size-fits-all“-Lösung kommen wird. Allerdings wird dem britischen Unternehmensrecht eine Wettbewerbsvorteil gegenüber kontinentaleuropäischen Gesellschaftsrechten eingeräumt (Armour 2005, Gelter 2008).

3.2. Empirische Ergebnisse zum horizontalen Regulierungswettbewerb

Das erforderliche Mindestkapital zählt zu den zentralen Kosten bei einer Unternehmensgründung bei Unternehmen mit beschränkter Haftung. Ein Vergleich des Mindestkapitals in den 27 EU-Mitgliedstaaten zeigt eine große Spannweite von 1 € bis hin zu einem Maximum von 35.000 € in Österreich. Allerdings wurden seit 2003 in zehn Mitgliedsstaaten Reformen durchgeführt. Diese beinhalteten eine substantielle Reduktion des erforderlichen Mindestkapitals zwischen 35% und 100%. Daten der EU-Kommission und der Weltbank zeigen zudem, dass es auch darüber hinaus in den letzten Jahren zu einem spürbaren Rückgang der notwendigen Zeit und der sonstigen mit einer Unternehmensgründung verbundenen Kosten kam (EU Commission 2010c; Worldbank 2005, 2012). Nach den Weltbankdaten sind dabei die Aufwendungen im Durchschnitt der EU-27 zwischen 2004 und 2011 um rund 45% gesunken. Das deutsche Gewerberegister erlaubt einige Rückschlüsse über die Reaktion der Unternehmen, andere Unternehmensrechtsformen zu wählen. So werden seit 2005 die in Großbritannien inkorporierten, aber in Deutschland registrierten *Private Company Limited by Shares (britische Limited)* ausgewiesen. Im Durchschnitt der Jahre 2005 bis 2011 wurden jährlich 5.200 *britische Limited* neu registriert, mit einem Höhepunkt im Jahr 2006. Mit der im Jahr 2008 durchgeführten GmbH-Reform in Deutschland besteht nun die Möglichkeit, eine *Unternehmergesellschaft* mit einem Mindestkapital von zunächst 1 € zu gründen anstelle einer *GmbH* mit einem Mindestkapital von 25.000€. Bereits im Jahr 2009 sind die Neuregistrierungen für GmbHs in Deutschland sprunghaft um 15% gegenüber dem Vorjahr angestiegen. Der seit 2011 ausgewiesene Anteil der Unternehmergesellschaft an den GmbHs beträgt dabei 17%. Der im gleichen Zeitraum zu verzeichnende jährliche Rückgang an neu registrierten *britische Limiteds* von durchschnittlich 27% seit 2007 lässt darauf schließen, dass das neue Angebot der Unternehmergesellschaft ebenso von den Nachfragern aufgegriffen wurde wie zuvor die Möglichkeit, mit der Gründung einer *britischen Limited* eine kostengünstige Alternative im Vergleich zur typischen deutschen GmbH zu nutzen.

Diese deskriptiven Daten sind in Übereinstimmung mit den Ergebnissen der wenigen ökonomischen Arbeiten, die sich mit dem horizontalen Regulierungswettbewerb unter Gesellschaften mit beschränkter Haftung befassen. Becht/Mayer/Wagner (2008) haben erstmals für den Zeitraum von 1997 bis 2005 die Konsequenzen der Rechtsprechung des EuGH zur Niederlassungsfreiheit von Unternehmen in der EU seit 1999 für Großbritannien überprüft. Mithilfe einer Difference-in-Difference-Analyse konnten sie auf Basis einer Stichprobe von 2,14 Mio. britischer Limits zeigen, dass der Anteil von Unternehmensgründungen in Großbritannien aus dem EU-Ausland (und hier insbesondere aus Deutschland) signifikant höher war als von Gründungen aus dem Nicht-EU-Ausland, für das die EuGH-Entscheidung keine Konsequenzen hatte.

Hornuf (2010) und Braun et al. (2011) verwenden die gleiche Methode, um die Auswirkungen von gesetzlichen Reformen, die zu einer Reduktion des erforderlichen Mindestkapitals in Deutschland, Frankreich, Polen, Spanien, und Ungarn im Zeitraum von 2003 bis 2008 führten, zu untersuchen. Sie kommen zu

dem Ergebnis, dass im Fall von Deutschland, Frankreich, Polen und Spanien diese Reformen sowohl zu einer Erhöhung der Zahl an Inkorporationen in diesen Ländern als auch insgesamt zugleich zu einer Steigerung der Zahl an Start ups führten.

Für die USA haben Dammann/Schündeln (2008, 2010) und Kobayashi/Ribstein (2011) ebenfalls unter Verwendung quantitativer Methoden die Frage untersucht, ob Unterschiede im materiellen Unternehmensrecht Auswirkungen auf die Entscheidung der Unternehmen darauf haben, wo sie sich niederlassen. Während es eindeutig einen Größeneffekt gibt, sind die Ergebnisse für andere Einflussfaktoren, wie die Qualität der rechtlichen Infrastruktur und die Ausgestaltung des relevanten Gesetzesrechtes, uneinheitlich und stark von den jeweils zu ihrer Operationalisierung verwendeten Variablen abhängig. Gevurtz (2012) liefert auf Basis qualitativer Methoden eine Ergänzung zu den quantitativen Ergebnissen. Im Gegensatz zu diesen Studien kommt Häusermann (2011) zu dem Schluss, dass die Gründungskosten ausschlaggebend für die Wahl des Inkorporierungsstaates sind.

Die wenigen vorliegenden ökonometrischen Studien lassen bislang noch keine eindeutigen Aussagen auf Art, Ausmaß und Wirkung des horizontalen Regulierungswettbewerbs zu.

4. Schlussfolgerungen

Das Ergebnis der obigen Ausführungen zu den normativen Grundlagen des horizontalen Regulierungswettbewerbs zeigt, dass dieser nicht gegen die Einführung einer supranationalen *Europäischen Privatgesellschaft* spricht. Auch die bisher vorliegenden Schlussfolgerungen der empirischen Untersuchungen zum Ausmaß des horizontalen Regulierungswettbewerbs in der EU stehen dem nicht entgegen. Zwar reagieren Anbieter durch Reformen im Gesellschaftsrecht sowie Nachfrager durch Inkorporierung in Staaten mit geringeren Gründungskosten offensichtlich auf die durch die Entscheidungen des EuGH ermöglichte höhere Flexibilität. Allerdings ist bislang nicht klar, inwieweit derartige Anreize nur für Start ups gelten. Offen bleibt, ob sie auch positive Auswirkungen auf die Internationalisierung von KMU haben. Hierzu sind weitere empirische Analysen notwendig.

KATMATA INTRESSIPARITEET IDA- JA KESK-EUROOPAS: KONVERGENTS JA GLOBAALNE FINANTSKRIIS¹

Fabio Filipozzi, Karsten Staehr
Tallinna Tehnikaülikool

Käesolev uurimus esitab UIP (Uncovered Interest Parity, katmata intressipariteet) hüpoteesi ökonomeetrilise analüüsi tulemusi, mida kontrolliti Poola, Tšehhi Vabariigi, Ungari, Rumeenia ja Horvaatia andmete põhjal. Andmete valim algab 1999. aasta või pisut hilisema ajaga ja lõpeb septembriga 2011. aastal ning hõlmab seega ajavahemikku, mil antud riigid kogesid nii kiiret majanduslikku ja finantsintegratsiooni kui ka globaalse rahanduskriisi tekitatud langust. UIP hüpoteesi on testitud kolmekuulise kauplemistähtaja suhtes, kasutades igakuiseid andmeid. Viis valitud riiki on peamised riigid Kesk- ja Ida-Euroopas, kus valitud ajavahemiku jooksul kehtis kõikuv vahetuskurss.

Katteta intressipariteedi hüpotees rajaneb ideele, et arbitraaz viib kohaliku valuuta varade oodatud tootlused ja välisvaluutas võrreldavate varade oodatud tootluse samale tasemele. UIP hüpoteesi kontrollimine võib seega anda teavet selle kohta, kas käsitletavad vahetus- ja intressiturud toimivad nii, et kogu tegevusest saadav tulu on ära kasutatud, ehk teisisõnu seda, kas turud on efektiivsed. Käesolev uurimus tegeleb majanduspoliitiliselt oluliste faktoritega, mis võiksid selgitada erinevusi riikide ja aja lõikes, seostades tulemusi konvergentsi erinevate faasidega ja 2007.–2009. aasta globaalse kriisiga, mis antud riikides aset leidsid.

Lihtne empiiriline metodoloogia kontrollimaks UIP hüpoteesi sisaldab hinnangut järgnevale standardsele regressiooni mudelile:

$$FX_CHG(3) = \alpha + \beta \cdot INT_SP + \varepsilon(3) \quad (1)$$

Muutuja FX_CHG on vahetuskursi protsentuaalne muutus kolme kuu vältel, (vahetuskurss on esitatud kohaliku valuuta ühikutes euro suhtes kuu lõpu seisuga). FX_CHG positiivne väärtus tähendab kohaliku vääringu nõrgenemist euro suhtes kolme kuu lõikes; negatiivne väärtus näitab aga tugevnemist. INT_SP muutuja on intressivahe, arvatud kolmekuulise kohaliku vääringu deposiitide ja kolme kuu Euribori erinevusena.

UIP vastab ühishüpoteesile, et konstant $\alpha = 0$, tõusu koefitsient $\beta = 1$ ja arvestatud veaväärtus on null; UIP hüpoteesi ei saa kummutada, kui ühtki neist tingimustest ei saa kummutada.

UIP mudel rajaneb eeldusel, et investorid on riski suhtes neutraalsed ega nõua riski preemiat, et omada üht või teist vääringut. See eeldus on praktikas ebarealistlik investorite riskikartlikkuse tõttu. Võrdlusesse võib kaasata muutumatu riskipreemia,

¹ Fulltext article “Uncovered Interest Parity in Central and Eastern Europe: Convergence and the Global Financial Crisis” can be found on the CD attached.

lubades konstandil α nullist erineda. Riskipreemia olemasolu - ja eriti muutuv riskipreemia - ei räägi iseenesest UIP hüpoteesile vastu, kuid muudab keerukamaks empiirilise testimise, kuna teeb vajalikuks riskipreemia empiirilise tuvastamise. Lisaks riskipreemia olemasolule on võimalik tuua välja veel mitmeid tegureid, mille tõttu võrrand (1) võib mitte paika pidada, nagu näiteks puuduv integratsioon rahaturgude vahel, mõnede turgude ebalikviidsus, kulutused tehingutele ja informatsiooni hankimisele. Need tegurid võivad muuta kahjumlikeks tehingud, mis teoreetiliselt võiksid tuua kasu UIP väikestest kõrvalekalletest. Lisaks on alati olemas ka võimalus, et vahetus- ja intressiturgude investorite ootused ei pruugi olla lõpuni ratsionaalsed.

Vahetuskursside ja intressivahemikkude aegride omadusi uuriti „Augmented Dickey-Fuller“ testi abil. Aegread on $I(0)$ kõigi viie valitud riigi kohta, nii et võrrandit (1) sai hinnata) kasutades harilikku vähimruutude meetodit (OLS). Tulemused on toodud ära tabelis 1.

Tabel 1. UIP võrrandi hinnang (OLS)

	$\hat{\alpha}$	$\hat{\beta}$	F-stat	R^2	Valim	Obs.
Horvaatia	1.401 (0.888)	-0.486** (0.210)	31.660 [0.000]	0.035	2000:02- 2011:09	140
Tšehhi Vabariik	-2.447 (1.718)	-1.380 (0.972)	9.492 [0.000]	0.020	1999:01- 2011:09	153
Ungari	9.546* (5.706)	-1.220* (0.711)	10.120 [0.000]	0.028	1999:01- 2011:09	153
Poola	3.658 (6.479)	-0.342 (1.319)	0.642 [0.528]	0.001	2001:01- 2011:09	123
Rumeenia	2.023 (3.290)	0.308*** (0.087)	47.944 [0.000]	0.148	1999:01- 2011:09	153

Harilik vähimruutude meetod. Newey-West standardvead on näidatud ümarsulgudes. ülaindeksid ***, **, * tähendavad, et koefitsiendi hinnang on statistiliselt oluline 1, 5 ja 10% tasemel. F-testi nullhüpotees on $\alpha = 0$ and $\beta = 1$; p -väärtus on näidatud nurksulgudes.

Regressioonide R^2 on väga madal. Vahetuskursside tootlused on oluliselt volatiilsemad kui intressivahemikud, ja see piirab võimalust intressivahemike põhjal vahetuskursi muutusi põhjendada. Tõusukoefitsientide osas on oluline märkida, et need kõik on negatiivsed, välja arvatud Rumeenia. Teemakohases kirjanduses on see nähtus hästi tuntud kui „forvard preemia anomaalia“. Kõik hinnangulised konstandid (v.a. Tšehhi Vabariigi oma) on positiivsed, aga statistiliselt erinevad nullist ainult ühe riigi puhul. Võib järeldada, et riski preemia modelleerimine konstandina tähendab mudelile liiga range piirangu seadmist.

Käesolevas artiklis on analüüsi all kolm võimaliku põhjendust, miks UIP hüpotees nende nelja riigi puhul ei kehti.

Esiteks võib selliseks arbitraaži tingimuste rikkumiseks olla globaalne finantskriis. Et paremini aru saada, mil moel globaalne finantskriis UIP-d on mõjutanud, ning üldisemas perspektiivis selgitamaks aja dimensiooni, oleme hinnanud võrrandit (1) kasutades veereva valimi regressioone, mis koosnevad igakuistest andmetest viie aasta jooksul. Hinnangud põhinevad võrrandil (1), s.t lihtsal lineaarsel UIP testimisel. Artiklis on kajastatud α , β ja R^2 muutus. Esiteks on R^2 kogu perioodi vältel äärmiselt madal Poola ja Rumeenias, samal ajal kui kolme ülejäänud riigi puhul on R^2 kõrgem enne globaalset finantskriisi (0.2 kuni 0.4), kuid langeb nulli lähedale, kui valim hakkab hõlmama ka globaalse finantskriisi perioodi, alates 2008. aasta sügisest. Käsitledes konstanti ja tõusu koefitsiendi parameetreid, saab ainsa järeldusena tulla arvesse, et nende väärtus on erakordselt volatiilne kõigi riikide puhul.

Teiseks, teemakohases kirjanduses on tihti nenditud UIP mittelineaarsust ning seda on testitud ka meie artiklis. Selleks oleme toonud välja kaks erinevat intressivahemike aegrida. Esimeses aegreas võrdub (INT_SP_LO) intressivahemik algse aegreaga, kui tegu on keskmisest väiksema intressivahemikuga, teistel juhtudel nulliga; teises aegreas (INT_SP_HI) intressivahemik võrdub algse aegreaga keskmisest suurema intressivahemiku korral, ja teiste juhtudel nulliga. Need kaks aegrida on lisatud võrrandile alapärase aegrea asemel:

$$FX_CHG(3) = \alpha + \beta^{LO} \cdot INT_SP_LO + \beta^{HI} \cdot INT_SP_HI + \varepsilon(3) \quad (2)$$

Tulemused on ootuspärased Poola ja Rumeenia puhul, mõlemal juhul on tõusu parameeter suure (β^{HI}) intressivahemiku korral positiivne ja statistiliselt oluline, samal ajal kui madala intressivahemiku puhul on tõusu parameeter statistiliselt ebaoluline. Kolme ülejäänud riigi puhul ei ole tulemused ühemõtteliselt tõlgendatavad.

Kolmandaks, investorite riskikartuse muutused võivad põhjustada, vähemalt ajutiselt, intressivahemike ja vahetuskursside kõrvalkaldeid UIPst. Teisisõnu, riski preemia ei ole konstantne. Selleks testisime võrrandi (1) kaht muudetud versiooni. VIX (S&P indeksi volatiilsus, arvutatud tuginedes indeksi optsoonihindadele) on lisatud põhiregressioonile globaalsete finantsturgude riskikartuse indikaatorina (võrrand 3). Samamoodi on põhiregressioonile lisatud SWE_FX_CHN (Rootsi krooni kolmekuuline tootlus Euro suhtes) Euroopa valuutaturgude välise riskikartuse indikaatorina (võrrand 4).

$$FX_CHG(3) = \alpha + \beta \cdot INT_SP + \gamma \cdot VIX + \varepsilon(3) \quad (3)$$

$$FX_CHG(3) = \alpha + \beta \cdot INT_SP + \delta \cdot SWE_FX_CHG(3) + \varepsilon(3) \quad (4)$$

Võrrandi (3) hinnangu tulemused on toodud ära tabelis 2. Kuigi hinnanguline R^2 ei muutu oluliselt, on VIX koefitsient positiivne kõigi riikide, ja statistiliselt oluline Horvaatia ja Poola puhul. Samal ajal on võrrandite konstant enamasti statistiliselt ebaoluline. Need tulemused viitavad asjaolule, et globaalse riskikartlikkuse arvessevõtmisel kaotab konstantne riski preemia oma põhjendava väärtuse. Võrrandi (4) hinnangu tulemused (siin mitte näidatud) on sarnased, ja SWE_FX_CHG koefitsiendid positiivsed ja statistiliselt olulised.

Kuigi globaalse riskikartlikkuse indikaatorid on statistiliselt olulised ja ootuspäraselt positiivsed, tuleb rõhutada et tõusu koefitsiendid on endiselt negatiivsed, s.t. et UIP ei kehti. Ainus oluline muutus puudutab konstante, mis muutuvad ebaoluliselt, kinnitades nii, et riskikartlikkus tuleb modelleerida ajas muutuvana.

Tabel 2. UIP võrrandi hinnang VIX-i lisamise korral

	$\hat{\alpha}$	$\hat{\beta}$	$\hat{\gamma}$	F-stat	R^2	Valim	Obs.
Horvaatia	-2.125 (1.912)	-0.65*** (0.230)	0.185** (0.094)	25.946 [0.000]	0.096	2000:02- 2011:09	140
Tšehhi Vabariik	-13.048** (6.133)	-2.176* (1.232)	0.488 (0.320)	3.746 [0.026]	0.131	1999:01- 2011:09	153
Ungari	2.585 (8.785)	-1.439* (0.757)	0.373 (0.430)	5.580 [0.005]	0.056	1999:01- 2011:09	153
Poola	-11.250 (9.412)	-0.755 (1.488)	0.748 (0.614)	1.156 [0.318]	0.075	2001:01- 2011:09	129
Rumeenia	-11.151* (6.385)	0.271*** (0.082)	0.639** (0.294)	40.687 [0.000]	0.210	1999:01- 2011:09	153

Harilik vähimruutude meetod. Newey-West standardvead on näidatud ümarsulgudes. Ülaindeksid ***, **, * tähendavad, et koefitsiendi hinnang on statistiliselt oluline 1, 5 ja 10% tasemel. F-testi nullhüpotees on $\alpha = 0$ and $\beta = 1$; p -väärtus on näidatud nurksulgudes.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et rakendades UIP testimise põhimudelit Ida- ja Kesk-Euroopa andmetel ei saanud me oluliselt erinevaid tulemusi kui eelnevates uuringutes, nimelt, et UIP hüpoteesi ei saa üldiselt kehtivaks pidada. „forvard preemia“ anomaalia leiab kinnitust artiklis käsitletud riikide ja valimi puhul: tõusu koefitsient on negatiivne kõikide riikide, v.a. Rumeenia puhul.

Veereva valimi regressioonid näitavad lisaks, et koefitsientide väärtused on üldjuhul väga ebastabiilsed ja sõltuvad valitud valimist. Tšehhi Vabariigi, Ungari ja Rumeenia puhul on selgelt näha, et UIP regressioonide selgitav võime langeb oluliselt pärast globaalset finantskriisi.

Kulutused tehingutele ja informatsiooni hankimisele ei näi avaldavat UIP hinnangutele nii suurt mõju, nagu oodatud, vähemalt sel juhul, kui mittelineaarsus on modelleeritud üaltoodud viisil. Siiski näitavad meie saadud tulemused, et intressivahemiku suurus on oluline, isegi kui selle mõju ei ole kõikides riikides sarnane: Poola ja Rumeenia puhul on tõusu koefitsient statistiliselt oluline suure intressivahemiku korral, kuid selle väärtus jääb endiselt statistiliselt ühest erinevaks.

Mitmed tulemused viitavad sellele, et riski preemia ei ole konstantne. Nii globaalne riskikartlikkuse indikaator (VIX) kui Rootsi krooni vahetuskurss euro suhtes näivad omavat olulist selgitusjõudu, kuigi mitte ühte moodi kõigis viies riigis. See võib viidata asjaolule, et globaalsed riskifaktorid mõjutavad oluliselt finantsturgude likviidsust ja järelikult ka UIP aluseks olevaid arbitraaži protsesse.

PEREETTEVÖTETE JÄTKUSUUTLIKKUS MAAPIIRKONDADES¹

Maret Kirsipuu
Eesti Mereakadeemia

Sissejuhatus

Antud uurimistöö eesmärgiks on analüüsida pereettevõtete jätkusuutlikkust. Olulist rolli jätkusuutlikkuses omab pereettevõtte üleandmine järgmistele põlvkondadele, kui see ebaõnnestub, siis lõppeb ettevõtlustegevus ja katkeb konkreetne pereettevõtlus.

Artikkel koosneb kolmest osast, esimeses osas antakse ülevaade pereettevõttest ja pereettevõtte jätkusuutlikkuse teemal läbiviidud uurimistöödest, teises osas esitatakse kasutatud uurimismetoodikat ja kolmandas osas esitatakse uurimistöö tulemused. Lähteandmetena kasutatakse erialast teaduskirjandust ja autori poolt läbiviidud küsitlusi ning intervjuusid pereettevõtjatega aastatel 2007-2011.

Pereettevõtte jätkusuutlikkus

Pereettevõtte eripäraks on see, et äri- ja isiklik tegevus on omavahel läbi põimunud, näiteks ajakasutus; elamis-, tegevus- ja tootmisruumide kokkulangevus jms. Lisaks ettevõtlusele on pereliikmed omavahel seotud nii sõprus- kui ka peresidemetega, abieluga (Kaseorg; Raudsaar, 2008). Sageli on pereettevõtte omanik pereettevõtte juht (Gersick et al., 1997) ja tema isiklikud eesmärgid määravad ettevõtte ärilised eesmärgid (Chrisman et al., 2003) ning ta eelistab ettevõtte omandi säilitamiseks ja kontrolliks hoida ettevõtet väiksena (Kaseorg et al., 2007a; Kaseorg et al., 2007b).

Pereettevõtete jätkusuutmatkus on tingitud sellest, et ei suudeta seada prioriteete ja ei arvestata sellega, et pereettevõtluse alustamisel võtab ettevõtlus kogu vaba aja, samas ei suudeta uskuda, et pereliikmed ei saa teha kõiki töid, milleks neil puuduvad oskused ja ei palgata tööjõudu väljapoolt perekonda.

Teistes riikides läbiviidud uurimistööde analüüsi tulemusel saab väita, et pereettevõtted on jätkusuutlikud (Nordqvist, 2005; Chrisman, Chua, Steier, 2005; Poutziouris, 2000; Quo..., 2003; Gallo, 1995; Poza, 1995; Hanzelkova, 2004; Popczyk et al., 1999; Yalin, 2008; Halttunen, 2004; Vasques et al., 2008; Vадnjal, 2005; Krošlakova, 2007; Balint, 2006; Perry-McLean, 2008), nad on tegutsenud aastakümneid, juhtimine on üle antud järeltulevatele põlvkondadele, pereettevõtete peretraditsioonid ei ole katkenud. Pereettevõtete jätkusuutlikkust tagab pereliikmete rollide jaotus, eriti naise kui pereema rolli tähtsustamine (Kakkonen, 2006; Römer-Paakkanen, 2002; Brazzale, 2007; Rautamäki, 2007), naised hoolitsevad koduosojuse eest, kuid samas annavad suure panuse pereettevõtte arengusse. Samas põlvkondade vahelised probleemid takistavad pereettevõtte jätkusuutlikkust (Brun

¹ Full text article “Sustainability of Rural Family Enterprises” can be found on the CD attached.

de Pontet, 2008; Moyer, 2006; Wickham, 2004). Pereettevõtte jätkusuutlikkuse tagatakse pikaajalise peretraditsiooniga.

Pereettevõtete ülesehitust uurides on leitud, et esimese põlvkonna pereettevõttes peaksid olema juhiks vaid pereliikmed ja alates teisest põlvkonnast tuleks palgata lisaks tööjõudu väljastpoolt, kuid kindlasti peaksid pereliikmed töötama koos nendega tagamaks pereettevõtte jätkusuutlikkuse (Nedlin, 2003). Positiivne pereettevõtete maine on tingitud sellest, et pereettevõtjad omavad pikaajalisi ettevõtluskogemusi ja peavad kinni traditsioonidest (Kellermanns et al., 2008), mis omakorda tagavad usaldusvärsuse ja jätkusuutlikkuse.

Pereettevõtete püsijäämine sõltub suuresti juhist, kas pereettevõtte juht on liider või mitte. Järeltulijatega peavad olema head suhted, oluline on avatud suhtlemine ja üksteise saavutuste tunnustamine. Paljude pereettevõtete omanike (pereettevõtjate) arvates on pereettevõtte pikaajaline kestvus oluline, tähtis on, et pereettevõtte läheks käest kätte. Erinevate uuringute tulemusel on selgunud, et 30% pereettevõtetest on teises põlvkonnas edukad ja vaid 10...15% kolmandas põlvkonnas (Aronoff, 1999; Kets de Vries, 1993; Ward, 1997).

Põlvkonnavahetusega seotud probleemide aktuaalsus suureneb, sellele on hakatud pöörama tõsisemat tähelepanu, oluline on omandi jagamisel tähtsustada järjepidevust ja traditsioone, sest iga uus põlvkond saab kaasa pärandi (Tormakangas, 2005). Erinevad põlvkonnad võivad edasisele pereettevõtte arengule ja strateegiale mõjuda erinevalt (Brun de Pontet, 2008). Koos esimese põlvkonna ettevõtjate vananemisega muutuvad aktuaalseks küsimused: mis saab pärast nende kõrvaletõmbumist; kas järeltulija on perekonnast; kuidas järeltulijale juhtimine üle anda, mitte ainult ametikoha üleandmine vaid oskuste, sidemete, juhirolli ja omandi üleandmine (Kirsipuu, 2007). Põlvkondadevahetused on edukamad siis, kui järeltulija on pereettevõtlusest huvitatud, kuid ainult tahtest on vähe, peab omandama erinevaid oskusi ja oskust kontrollida turgu (Brun de Pontet, 2008). Järeltulijatele oskuste üleandmisel tuleb teadvustada võimalikke tekkivaid probleeme (Hautala, 2006), et vältida olukordi, kus lapsed ei soovigi osaleda pereettevõttes. Selleks peab olema valmis ja kiirelt otsustama, kellele sellisel juhul jätta pereettevõtte, keda määrata juhiks (Kakkonen, 2006). Kui lapsed soovivad jätkata vanemate alustatud, siis antakse teadmised ja oskused edasi lastele (Littunen, 2001).

Pereettevõtete jätkusuutlikkuse on tagatud vaid siis, kui pereettevõtjad teavad nii jätkusuutlikkuse tagamise kui ka jätkusuutlikkust takistavaid tegureid (tabel) ja oskavad teha õigeid valikuid.

Pereettevõtete jätkusuutlikkusele on pööratud erilist tähelepanu ja leitud, et üheks põhiliseks valupunktiks on põlvkonnavahetustel tekkinud probleemid. Pereettevõtte jätkusuutlikkuse tagamise üheks eelduseks on pereettevõtjate ettevalmistus põlvkonnavahetuseks.

Tabel 1. Pereettevõtte jätkusuutlikkuse tegurid (autori koostatud)

Tegurid	Allikas
EDASIVIIVAD TEGURID	
Positiivne maine	Runge, 1998; Bianchi, 2007; Rutherford et al., 2008
Pereliikmete rollide oskuslik jaotamine	Römer-Paakkanen, 2002; Kakkonen, 2006; Maeda 2006; Brazzale, 2007; Rautamäki, 2007; Hite, 2007
Laste kaasamine	Tormakangas, 2005
Järeltulevate põlvkondade koolitamine koos väljaõppega väljaspool perekonda	Hautala, 2006; Sardeshmukh, 2008
Juhtimise üleandmine järeltulevale põlvkonnale koos omandi, juhtimise ja teadmistega	Littunen, 2001; Tormakangas, 2005; Hautala 2006
Ühine eesmärk, peretraditsioonide jälgimine	Gallo, 1995; Poza, 1995; Popczyk et al., 1999; Poutziouris, 2000; Römer-Paakkanen, 2002; Halttunen, 2004; Hanzelkova, 2004; Nordqvist, 2005; Chrisman, Chua, Steier, 2005; Vadrjal, 2005; Juutilaine, 2005; Tormakangas, 2005; Balint, 2006; Krošlakova, 2007; Yalin, 2008; Vasques et al., 2008; Perry-McLean, 2008; Kellermanns et al., 2008
TAKISTAVAD TEGURID	
Konfliktid nii mittepereliikmete kui ka pereliikmete vahel	Niemela, 2003; Sardeshmukh, 2008
Esimeses põlvkonnas juhib pereettevõtet mittepereliige	Nedlin, 2003; Kakkonen, 2006
Põlvkonnavahetusel juhtimise üleandmine mitte pereliikmele	Niemela, 2003; Hautala, 2006; Kakkonen 2006
Põlvkonnavahetusel tekkivad probleemid	Wickham, 2004; Hautala 2006; Moyer, 2006; Brun de Pontet, 2008

Metoodika

Uurimistöö eesmärgiks oli uurida pereettevõtjate jätkusuutlikkust ja põlvkonnavahetusega seotud probleeme kvalitatiivse uurimismeetodiga. Peamise uurimisvahendina antud uurimistöös kasutati struktureeritud ja struktureerimata küsimustikke ja intervjuusid.

Teoreetilistest andmetest lähtudes koostati küsimustikud ja intervjuud ning püstitati ülesanded, milleni taheti intervjuude käigus jõuda. Küsitlused ja intervjuud toimusid ajavahemikul 2007-2011, läbiviidud küsimustike ja intervjuude teemad saab jaotada kolme põhirühma:

- ettevõtjate taust, tegevusalad;

- tegevus pereettevõtjana;
- perekonna osalus ettevõtluses.

Antud artiklis käsitletakse vaid seda osa uurimistööst, mis on seotud pereettevõtete jätkusuutlikkusega. Uurimistöö andmed on kontseentreeritud, lihtsustatud ja teisendatud ning esitatud kokkuvõetud informatsiooni kogumina (joonistena).

Tulemused

Aastatel 2007 kuni 2011 on küsitletud ja intervjueritud 1188 pereettevõtjat, analüüsi tulemused on koondatud ühtseks tervikuks. Pereettevõtjana alustamisel oli naisi 40% ja mehi 60%, alustades oli pereettevõtjate vanus 21. eluaastast kuni 55. eluaastani. Alustamisel tuli initsiatiiv 60% meestelt, kes siis kaasasid esmalt abikaasa ja seejärel lapsed ning sugulased. Perekonna koosseis oli pereettevõtlusega alustades väga erinev, alustati kahe kuni kuuekesi, seega pereettevõtlusega alustamine ei sõltu mitte perekonna suurusest vaid perekonna vajadustest, ambitsioonidest ja ettevõtlikkusest. Kõik need pereettevõtjad, kes said jätkata isasisade tehtut, olid 100% veendunud, et ainult abielu on õige perekonna alustala ja ainult läbi abielu saab luua, säilitada ja tagada pereettevõtte jätkusuutlikkus.

Pereettevõtlusega alustades loodi pigem pereettevõtted, kus said rakenduse vaid pereliikmed, alles hiljem hakati kaasama töötajaid, kes ei kuulu perekonda. Samas leiavad pereettevõtjad, et kooselava perekonnaga pereettevõttes toimetades praktiliselt probleemid puuduvad. Pereettevõtte juhtimises peetakse tähtsaks ainult pereliikmetest koosnevat juhtkonda, mitte väljastpoolt palgatud juhtkonda. Pereettevõtjad on veendunud, et nende pereettevõtte organisatsioonikultuur on suunatud inimsuhetele, nad on olemasoleva organisatsioonikultuuriga rahul, neile on väärtuste hindamine esmatähtis. Pereettevõtte organisatsioonikultuuri mõjutavad pereettevõtjad, palgatud tegevjuhtkonnal on ülesanne tugevdada läbi seatud eesmärkide olemasolevat organisatsioonikultuuri.

Need pereettevõtted, kes on orienteeritud tulevaste põlvkondade heaolu tagamisele, on jätkusuutlikumad ja tugevama pereettevõtluskultuuriga kui need, kellel selline orienteeritus puudub. Maapiirkonna pereettevõtjad soovivad investeerida järgmistesse põlvkondadesse jätkamaks kauaaegseid peretraditsioone, mis ligi 50. aastat olid purunenud. Hea meelega investeeritakse laienemisse ja koolitatakse pereettevõtte liikmeid (nii pereliikmetest töötajaid kui ka mittepereliikmetest töötajad), sest pereettevõtte soovitakse jätta järeltulijatele. Pereettevõtte, kus puudub võimalus jätta pereettevõtte tulevastele põlvkondadele, hakkab pikemas perspektiivis lagunema, kaovad huvid.

Koos „esimese ringi” pereettevõtjate vananemisega muutuvad aktuaalseks küsimused: mis saab pärast nende kõrvaletõmbumist; kas järeltulija on perekonnast ja kuidas järeltulijale juhtimine üle anda. Mitte ainult ametikoha üleandmine vaid oskuste, sidemete, juhirolli ja omandi üleandmine, millel kõigil on oluline tähtsus pereettevõtte jätkusuutlikkusele. Põlvkonnavahetusega seotud probleemid on

kerkinud päevakorda aktuaalsemalt põllumajandusega tegelevates pereettevõtetes, sest küsitletud maapiirkonna pereettevõtjatest enamus alustas tegevust 1991-1999 aastal, nende keskmine vanus oli tol hetkel 45.

Pea kõikidel uuritud pereettevõtjatel oli probleemiks ettevõtlusalaste teadmiste, kogemuste vähesus, eriti järeltulijatele juhtimise üleandmise kohta. Kõik pereettevõtjad soovisid seda, et pööratakse rohkem tähelepanu pereettevõtete rollile majanduses ning viidaks läbi pereettevõtjatele koolitusi, mis hõlmaksid juhtimist, strateegiat, ajaplaneerimist, pereettevõtete üleandmist järglastele jms. Samuti soovitakse konkurentsivõime kasvuks riigipoolset abi rahaliste vahendite osas, et tegutseda jätkusuutlikult. Ühine soov on korrektselt toimiv tarneahel, et tagada juurdepääs uutele turgudele. Enamus pereettevõtjaid on veendunud, et tugeva ja taibuka perekonnaga, õige juhtimise strateegiaga ning tugeva pereettevõttekultuuriga tagatakse eesmärkide täitumine ja suudetakse teenida kasumit.

Kokkuvõte

Pereettevõtete iseloomulikuks tunnuseks on see, et pereliikmetele on pereettevõtte peamiseks sissetulekuallikas. Üheks positiivsemaks pereettevõtte omaduseks on lühike otsustusahel, mis tagab seatud eesmärkide kiire elluviimise. Pereettevõtte tegevust ja edukust mõjutavateks teguriteks on pereliikmete omavahelised suhted ja põhjalikult ning läbimõeldult koostatud strateegiline tegevusplaan ja organisatsioonikultuur. Kõik teadmised pereettevõtluse valdkonnast on vajalikud selleks, et aidata luua uusi pereettevõtteid, arendada olemasolevaid, osata anda juhtimist üle järgmistele põlvkondadele ja muuta pereettevõtteid jätkusuutlikuks.

Maapiirkonna pereettevõtjate järeltulijad lähevad peale hariduse omandamist esmalt linnadesse, kuid peagi tullakse tagasi juurte juurde ja jätkatakse vanemate poolt alustatud. Perekonna seotus ettevõttega saab olla oluliseks konkurentsieeliseks. Pereettevõtte majandamine on perele jõukohane, tööjaotus toimub vaid pereliikmete vahel ja puudub vajadus aastaringselt palgata põhikohaga töötajaid.

Intervjuude analüüsi tulemusena selgus, et pereettevõtte jätkusuutlikkus tagatakse siis, kui:

- Tegutsetakse pikaajaliselt ja luuakse peretraditsioonid;
- Pereettevõttes on planeerimissüsteem, strateegilised plaanid ja tugev organisatsioonikultuur;
- Teadlikult koolitatakse järeltulevat põlvkonda;
- Laiendatakse ettevõtlust ja antakse üle ettevõtlus järgmisele põlvkonnale.

Intervjuude analüüsi tulemusena selgus, et pereettevõtte jätkusuutlikkust takistavateks teguriteks on:

- Ettevõtlusalaste kogemuste ja teadmiste vähesus;
- Järeltulevas põlvkonnas huvi tekitamine pereettevõtluses osalemiseks;
- Oskuste puudus juhtimise üleandmisel järgmisele põlvkonnale;
- Konfliktid põlvkonnavahele.

Uurimistööst saab järeldada, et pereettevõtjad soovivad tegutseda mitmes tegevusvaldkonnas pikaajaliselt ja saada traditsioonilisteks jätkusuutlikeks pereettevõteteks, kellel on kindel väljakujunenud pereettevõtluskultuur, selleks tuleb:

- Korraldada pereettevõtjatele ettevõtlusalaseid koolitusi;
- Korraldada erialaseid täiendõppeid;
- Korraldada koolitust juhtimise üleandmiseks järeltulijatele;
- Arendada maapiirkondades ühistegevust ja seltsindust;
- Propageerida enam pereettevõtlust;
- Teostada tasuta nõustamist täiendavate finantsvahendite leidmiseks;
- Tõhustada kohalike omavalitsuste ja pereettevõtjate koostööd.

Pereettevõtete jätkusuutmatust esimestel aastatel on tingitud sellest, et ei suudeta seada prioriteete ja ei arvestata sellega, et pereettevõtluse alustamisel võtab ettevõtlus kogu vaba aja, samas ei suudeta uskuda, et pereliikmed ei saa teha kõiki töid, milleks neil puuduvad oskused ja ei palgata tööjõudu väljapoolt perekonda.

Üheseid juhiseid pereettevõtjatele jätkusuutlikkuse tagamiseks ning juhtimise üleandmiseks järeltulevatele põlvkondadele anda ei saa. See, mis võib toimida hästi ühe pereettevõtte juures, ei pruugi toimida teise juures. Iga pereettevõtja peab võtma vastu otsuseid, mis ainult neile sobib ja arvestama enda pereettevõtte pereettevõtluskultuuri, omapära ja võimetega.

Eestis ei ole välja antud õpikuid ega käsiraamatuid pereettevõtjatele, samuti ei ole haridussüsteemis pereettevõtlusalast õppekava. Kuid teadmised pereettevõtluse valdkonnast on vajalikud selleks, et saaks luua uusi pereettevõtteid, arendada olemasolevaid, osata anda valutult pereettevõtete juhtimist üle järgmistele põlvkondadele ja muuta pereettevõtted jätkusuutlikuks. See tühimik tuleb täita. Pereettevõtete eripära ja spetsiifiliste probleemide teadvustamise vajadus Eestis pidevalt tõuseb, teadvustamata on juhtimise iseärasused; suhted pereliikmete ja mittepereliikmetest töötajate vahel ning järeltulijate probleemid.

Eesti pereettevõtlus on alles esimeses põlvkonnas, pereettevõtte üleandmine järgmisele põlvkonnale on peatselt saabumas, vähestel juba ka toimumas. Selleks, et pereettevõtte üleandmine toimuks probleemideta, tuleb juba praegu teha ettevalmistusi. See, kas Eesti pereettevõtete jätkusuutlikkuse edutegurid on samad mis mujal maailmas, on uurimisküsimuseks paarikümne aasta pärast. Kuid see, kas Eesti pereettevõtete jätkusuutlikkust takistavad tegurid on just needsamad, mis mujal maailmas, on uurimisküsimuseks juba lähiaastatel.

MAJANDUSKASV, KONVERGENTS JA INNOVATSIOON EUROOPA LIIDU REGIOONIDES¹

Tiiu Paas, Triin Vahi
Tartu Ülikool

Regionaalse arengu erinevused Euroopa Liidus ja neid selgitavad tegurid on oluline uurimisvaldkond, mis loob aluse regionaalpoliitiliste meetmete sihipäraseks väljaarendamiseks ja rakendamiseks eesmärgiga tugevdada riikide ja regioonide vahelist sidusust. Käesoleva artikli eesmärgiks on hinnata innovatsioonide rolli Euroopa Liidu riikide ja regioonide tuluerinevuste selgitamisel ning regionaalse tulukonvergentsi võimalikul mõjutamisel. Läbi innovatsioonide loodavad regioonid saavutada konkurentsieelist, mis võimaldaks tõsta tootlikkust ning saavutada kõrgemat majanduskasvu.

Neoklassikalise majanduskasvu teooria kohaselt peaksid regionaalsed tuluerisused pikaajaliselt kaduma. Regioonidevaheliste tulutasemete täielikku ühtlustamist nimetatakse absoluutseks konvergenstiks. Selle kohaselt on esialgselt madalama tulutasemega regioonidel hea potentsiaal kiiremaks kasvuks kui seda on kõrgema arengutasemega regioonidel ning seeläbi peaksid erinevused madalama ja kõrgema tulutasemega regioonide vahel vähenema. Juhul, kui regioonid erinevad üksteisest tehnoloogilise arengu, innovatsiooni, institutsioonide, majandusstruktuuri või muude arengtegurite poolest, võib iga regioon liikuda oma tasakaaluseisundi poole, mille tulemusena leiab aset tingimuslik konvergenstiprotsess. Kiiremini kasvavad oma tasakaaluseisundist kaugemal asuvad regioonid, kuid regioonidevahelised tulutasemed ei pruugi kunagi ühtlustuda.

Käesoleva uurimuse üks rõhuasetusi on selgitada innovatsioonide rolli tingimuslikus tulukonvergenstis. Laialt levinud arusaama kohaselt loob innovatsioonisüsteem raamistiku innovaatiliseks tegevuseks regioonis. Regiooni innovatsioonisüsteemi kontseptsioon on veel arenemisjärgus ning sellest on kujunemas teoreetiline ning analüütiline raamistik, mis loob empiirilise aluse poliitika kujundamiseks, et toetada regionaalset majandusarengut ja -kasvu.

Regionaalsete tuluerisuste mõõtmiseks oleme selles töös kasutanud praktikas enamlevinud statistilist lähendit, milleks on hinnatasemega kohandatud SKP elaniku kohta (SKP *per capita* PPS). Empiiriline analüüs on läbi viidud Euroopa Liidu NUTS-2 ja NUTS-3 regioonide² näitel kasutades Eurostati andmed SKP elaniku kohta (PPS). Lisaks oleme kasutanud Eurostati ja EL-i regionaalse innovatsiooni uuringu (RIS³) andmeid NUTS-2 tasandi regioonide innovaatilisuse mõõtmiseks.

¹ Fulltext article “Economic Growth, Convergence and Innovation in the EU Regions” can be found on the CD attached.

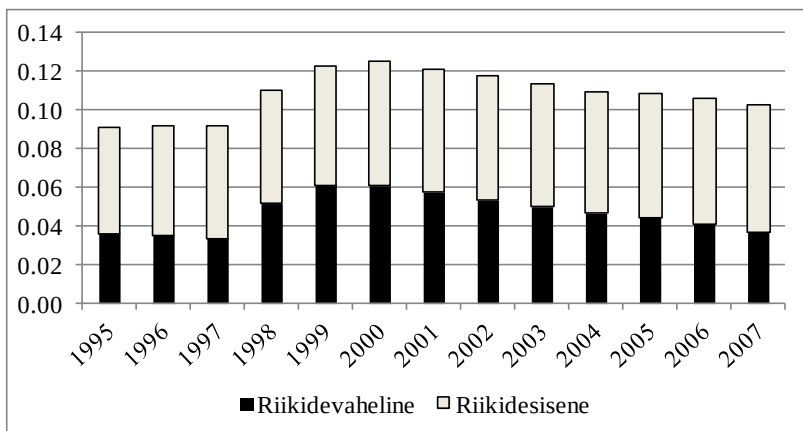
² NUTS (*Nomenclature of Territorial Units for Statistics*) – EL-i statistiliste territoriaaljaotuste klassifikatsioon, kus NUTS-0 tähistab riigi taset ning vastavalt 1, 2 ja 3 üha väiksemaid regioone

³ *European Regional Innovation Scoreboard*

Analüüsiperiood hõlmab aastaid 1995-2007, st ajaperioodi, mil toimusid olulised struktuursed ümberkorraldused Euroopa Liidu riikides seoses idasuunalise laienemise ettevalmistamise ning Euroopa Liidu laienemisega. Analüüsiperiood ei hõlma majanduskriisiga seonduvat ajaperioodi.

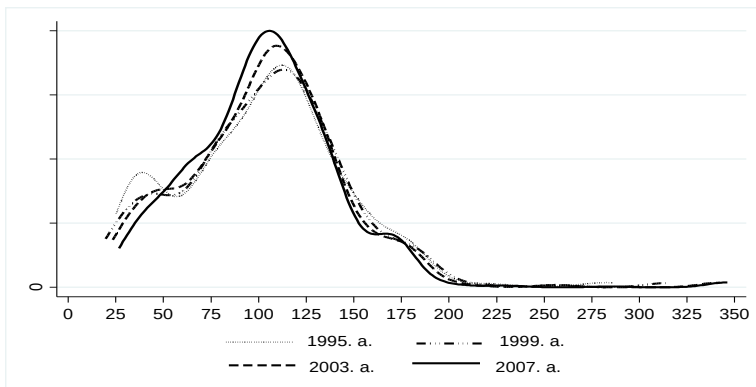
Majanduse arengutase varieerub EL-is olulisel määral, enamasti jääb 2004. a ja hiljem liitunud riikides ja regioonides tulutase allapoole ühenduse keskmist. EL-i regioonide tuluerisuste ja nende dünaamika analüüsimiseks vaadeldakse NUTS-3 tasandi regioonide tulutasemete (SKP pc) varieeruvust perioodil 1995-2007. a. Regioonidevahelisi tulutaseme erisusi võib analüüsida mitmete näitajatega (nt Gini indeks, variatsioonikordaja), kuid siinkohal on kasutatud Theili indeksit. Viimase eeliseks on võimalus näitaja dekomponeerimiseks, et võimalik on analüüsida, kui suur osa tulutasemete varieeruvusest on omistatav riikidevahelistele ja kui suur osa riikidesisestele erinevustele.

Alates 2000. a on tulutasemete (SKP pc) erinevused hakanud vähenema, mis viitab konvergenstprotsessile. Samas on konvergens olnud suhteliselt nõrk ja toimunud peamiselt riikidevaheliste tuluerisuste vähenemise tõttu. Riikidevahelised tuluerisused on järjekindlalt vähenenud alates 2000. aastast, kui algasid sihipärased ettevalmistused endise sotsialismibloki riikide integreerimiseks Euroopa ühtsesse majandussüsteemi. Tulevastes uutes liikmesriikides toimus kiire majanduskasv, mis väljendus ka riikidevahelises tulukonvergenstis. Riikidesised tuluerinevused regioonide vahel on olnud mõnevõrra stabiilsemad vanades liikmesriikides, uutes liikmesriikides on regionaalsed tuluerisused kasvanud kiiremini. Riikidesise ebavõrdsuse osakaal oli kriisieelsel 2007. a ligikaudu 70%.

Joonis 1. Theili indeks komponentideks lahutatuna EL-27 riikides ja nende NUTS-3 tasandi regioonides perioodil 1995.-2007. a (autorite arvutused tuginedes Eurostati andmetele).

Tuginedes regioonide SKP pc andmetele võib öelda, et aja jooksul on vähenenud regioonide arv, kus SKP pc jääb alla 50% ühenduse keskmisest (joonis2), kuid suured erinevused regioonide tulutasemetes esitavad jätkuvalt Euroopa Liidu regionaalpoliitikale uusi väljakutseid. Jätkuvalt on tugev regionaalne polariseerumine, kuigi võrreldes 1995. aastaga on see mõnevõrra vähenenud.

Joonis 2. EL-i tulujaotuse (EL-27=100) tihedusfunktsioonid 1995.-2007. a (autorite arvutused tuginedes Eurostati andmetele).

Regionaalsete tuluerisuste ja innovatsiooni vahelise seose uurimisel lähtume seisukohast, et innovatsioon on mitmedimensiooniline nähtus ning seda ei ole võimalik mõõta vaid ühe näitajaga. Empiirilise analüüsi läbiviimisel tuginame algselt üheksale innovatsiooni iseloomustavale näitajale. Kaasatud on nii innovatsiooni sisendnäitajad (nt inimkapital, investeeringud) kui ka väljundnäitajad (nt tööhõive teadmiste ja tehnoloogiaintensiivsetes sektorites). Kaasatud innovatsioonitorajajatele tuginedes leidsime faktoranalüüsi peakomponentide meetodit kasutades innovatsiooni agregaatnäitajad. Kasutatud meetod võimaldab koondada innovatsiooni lähtenäitajates sisalduva informatsiooni innovatsiooni üldistavalt kirjeldavatesse näitajatesse, mis on omavahel sõltumatud. See aitab vältida võimalikku multikollineaarsuse probleemi edasise regressioonanalüüsi läbiviimisel.

Faktoranalüüsi tulemusel koondati innovatsiooni lähtenäitajad kolme faktorisse – agregeeritud innovatsioonitorajajasse, mis kirjeldavad 80,8% innovatsiooni lähtenäitajate koguarieeruvusest, sealjuures esimene faktor 38,7%, teine 22,0% ja kolmas 20,1%. Esimene faktor (F1) on tugevalt seotud teadmispõhises teeninduses hõivatuse näitajaga, aga ka era ja avaliku sektori teadmispõhise majanduse näitajatega. Seetõttu tõlgendasime seda faktorit kui teadmispõhise teeninduse näitajat regioonides. Teine faktor (F2) on tugevalt seotud hariduse näitajatega ning seetõttu käsitleme seda agregeeritud näitajat kui inimkapitali taseme näitajat regioonides. Kolmas faktor (F3) on tugevamalt seotud kõrgtehnoloogilise sektori tööhõive näitajaga, samuti erasektori teadus- ja arendustegevuse ning patenteerimise näitajatega. Sellest tulenevalt tõlgendasime seda faktorit kui kõrgtehnoloogilise tööstuse taset regioonides iseloomustavat näitajat.

Sisuliselt tõlgendatud innovatsioonifaktorite taset EL-i riikide NUTS-2 tasandi regioonides iseloomustavad vastavad standardiseeritud näitajad – faktorkaalud. Kolme faktori faktorkaalude kaalutud summeerimise tulemusena leidsime ka regiooni üldise innovatsiooniindeksi. Kõigi kolme faktori ja kaalutud innovatsiooniindeksi väärtused on reeglina üle keskmise kõrgema tulutasemega vanade liikmesriikide regioonides. Regioonide jaotumine tulutasemete alusel on tugevalt seotud regioonide innovaatilisusega ning ka üldise innovatsiooniindeksi alusel võib täheldada regioonide tugevat polariseerumist.

Selleks, et empiirilisel hinnata innovatsiooni rolli regionaalarengus ja konvergensti-protsessis, hindasime regionaalse tulutaseme ja konvergensti mudelid, kus regioonide innovatsiooni taseme mõõtmiseks kasutasime innovatsiooni agregaatnäitajaid (faktoreid F1, F2 ja F3) kui selgitavaid muutujaid (tabelid 1 ja 2). Regressioonanalüüs on läbi viidud Eurostati NUTS-2 tasandi 262 regiooni 2000. ja 2007. a andmetel. Kuna regionaalseid innovatsioone on võrreldavatel alustel kõikides EL-i riikides ja NUTS-2 tasandi regioonides mõõdetud vaid lühiajaliselt, siis ei ole kahjuks võimalik läbi viia pikaajalist konvergenstianalüüsi ega analüüsida innovatsioonide pikaajalist rolli tingimuslikus tulukonvergenstis.

Selgitamaks innovatsioonide rolli regioonide vahelistes tuluerinevustes hindasime regressioonimudeli, mille sõltuvaks muutujaks on SKP inimese kohta i-ndas regioonis ning selgitavateks muutujateks faktorite F1, F2 ja F3 faktorkaalud i-ndas regioonis ning riikide ja uute-vanade liikmesriikide regioonide fiktiivsed muutujad. Regressioonanalüüsi tulemused on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Regressioonimudelid regioonide vaheliste tuluerinevuste ja innovatsiooni vahelise seose hindamiseks

	Mudel 1	Mudel 2	Mudel 3
$F_{1,2007}$ – Teadmispõhine teenindus	0,309*** (0,019)	0,227*** (0,022)	0,281*** (0,026)
$F_{2,2007}$ – Inimkapital	0,055*** (0,017)	0,049*** (0,015)	0,052*** (0,013)
$F_{3,2007}$ – Kõrgtehnoloogiline tööstus	0,075*** (0,014)	0,071*** (0,012)	0,114*** (0,015)
D_{EL} (EL-15=0, EL-12=1)		-0,373*** (0,049)	
D_{riik}	-	-	+
δ	10,019*** (0,015)	10,098*** (0,013)	10,022*** (0,025)
R ²	0,634	0,737	0,846
Kohandatud R ²	0,630	0,732	0,827
n	262	262	262

Sõltuv muutuja: $\ln(Y_{2007})$ Sulgudes on toodud heteroskedastiivsuse suhtes kohandatud standardhälbed. Statistiliselt oluline nivool ***0,01, **0,05 ja *0,1.

Allikas: autorite arvutused.

Regressioonanalüüsi kohaselt on ligikaudu 85% regioonide tulutasemete (SKP inimese kohta) varieeruvusest selgitatavad innovatsiooni faktoritega, kui arvesse on võetud ka riikidespetsiifiline mõju. Kõikide mudelite korral on regioonide tulutase statistiliselt oluliselt ja positiivselt seotud innovatsiooni faktoritega (tabel 1). Seega mängib regiooni innovaatsilisus olulist rolli regioonide majandusarengu tasemetes ilmnevate erisuste selgitamisel.

Regressioonimudelite hinnangud tingimusliku konvergenasihüpoteesi testimiseks on toodud tabelis 2.

Tabel 2. Regressioonimudelid tingimuslik konvergenasihüpoteesi testimiseks

	Mudel 4	Mudel 5	Mudel 6
$\ln(Y_{2000})$	-0,215*** (0,027)	-0,117*** (0,033)	-0,063*** (0,022)
$F_{1,2000}$ – Teadmistepõhine teenindus	0,018* (0,09)	0,010 (0,008)	0,030*** (0,009)
$F_{2,2000}$ – Inimkapital	0,015*** (0,006)	0,013** (0,006)	0,004 (0,004)
$F_{3,2000}$ – Kõrgtehnoloogiline tööstus	0,003 (0,006)	-0,003 (0,006)	0,004 (0,005)
D_{EL} (EL-15=0, EL-12=1)		0,127*** (0,029)	
D_{riik}	-	-	+
α	2,376*** (0,263)	1,395*** (0,322)	0,852** (0,215)
R^2	0,472	0,533	0,861
Kohandatud R^2	0,464	0,524	0,843
n	262	262	262

Sõltuv muutuja: $\ln(Y_{2007}/Y_{2000})$. Sulgudes on toodud heteroskedastiivsuse suhtes kohandatud standardhõlbed. Statistiliselt oluline nivool ***0,01, **0,05 ja *0,1.

Allikas: autorite arvutused.

Regressioonimudelite 1-3 põhjal oli kõige olulisem roll regioonide tulutasemete selgitamisel teadmistepõhise teeninduse faktoril (tabel 1). Teadmistepõhine teenindussektor on eelkõige arenenud kõrge tulutasemega vanade liikmesriikide regioonides, kus teadmistepõhises teeninduses ja kõrgtehnoloogilistes sektorites on enam hõivatuid, panustatakse teadus- ja arendustegevusse nii avalikus kui ka erasektoris, toetatakse teadust ja tehnoloogiat jne. Statistiliselt oluline seos majandusarengu taseme ja inimkapitali faktori vahel viitab, et jätkuvad investeeringud kõrgharidusse ja elukestvasse õppesse loovad soodsa pinnase teadmiste vahetamiseks ja innovaatsilisteks tegevuseks regioonis. Statistilist kinnitust leidis ka seisukoht, et kõrgtehnoloogilise tööstussektori arengutaset iseloomustaval näitajal on oluline roll regioonide vaheliste tuluerinevuste selgitamisel. Kõrge tulutasemega vanade liikmesriikide regioonides toetavad kõrgtehnoloogilist tööstust ettevõtete teadus- ja arendustegevuse alased investeeringud ja patenteerimistegevus. Madalama sissetulekuga uute liikmesriikide regioonides jäävad mainitud tegevused

nõrgemaks, pidurdades seeläbi kõrgtehnoloogilise tööstuse potentsiaali väljaarendamist ja rakendamist. Lisaks on kõrgtehnoloogilise tööstussektori eelduseks kvalifitseeritud tööjõu olemasolu, mis ei pruugi vaesemates regioonis alati olemas olla.

Tingimuslikest konvergensivõrranditest (mudelid 4-6, tabel 2) saab kinnitust regionaalsete tuluerisuste vähenemine, kuid innovaatiline tegevus pigem suurendab kui vähendab regioonide vahelisi erinevusi lühiajalises perspektiivis (2000-2007). Empiirilised tulemused näitavad, et innovatsiooni faktorid kirjeldavad 47,2% majanduskasvust ja lisaks on ligi 40% kasvufaktoritest selgitatavad muude riigispetsiifiliste teguritega (riigi fiktiivsed muutujad) nagu institutsioonid, poliitiline olukord, infrastruktuur jne.

Kokkuvõttes saab öelda, et regionaalareng ja konvergensiprotsess on seotud regioonide innovaatilisusega. Lisaks mõjutavad majandusarengut ka muud tegurid, millest sõltub regioonide võime võtta vastu, omandada, rakendada ja edasi arendada uusi teadmisi. Innovatsioonid toetavad küll regioonide majandusarengut, kuid ei toeta tulukonvergentsi. Seega, kui regionaalne tulutasemete konvergens on majanduspoliitiliseks eesmärgiks, tuleb lisaks innovatsioonidele rakendada ka muid regionaalpoliitilisi meetmeid. Samas tuleb silmas pidada asjaolu, et regionaalsete tuluerinevuste vähendamine regionaalpoliitiliste meetmetega võib vähendada majandustegevuse efektiivsust, mõnikord ka innovaatilisust.

SOTSIAALTEENUSTE EEST TASU KÜSIMINE EESTI KOHALIKES OMAVALITSUSTES¹

Katrin Pihor, Kadi Timpmann
Poliitikauringute keskus Praxis, Tartu Ülikool

Kasvav finantssurve on kogu maailma omavalitsusi sundinud otsima uusi vahendeid, millega rahastada avalike teenuste pakkumist.

Sotsiaalteenuste eest tasu küsimine on seni olnud pigem tagasihoidlik. Kuid kuna nende nõudlus on kasvava eluea ja vananeva rahvastiku tõttu selgelt suurenenas, siis on teenustasu küsimine üks viis, kuidas vähendada teenusemahu kasvust tulenevat finantssurvet kohalike omavalitsuste eelarvele. Juba see, et sotsiaalteenuste tarbimine on nii välistatav kui ka konkureeriv, annab teoreetilisest vaatenurgast hea võimaluse teenustasude rakendamiseks.

Selle artikli eesmärk on selgitada, millistest teguritest sõltub sotsiaalteenuste eest tasu küsimine postsotsialistlikus väikeses unitaarriigis ning millised võiksid olla nende teenuste rahastamise lisavõimalused. Selleks ühendati 2010. aastal sotsiaalministeeriumi tellimisel poliitikauringute keskuse Praxis korraldatud küsitluse tulemused ning kohalike omavalitsuste rahvastiku- ja eelarvenäitajad.

Küsitluses uuriti kohalike omavalitsuste sotsiaalvaldkonna eest vastutavatel ametnikelt, milliste teenuste eest tasu küsitakse, miks ja kuidas teenustasusid reguleeritakse ning kuidas neid praktikas rakendatakse. Seega on tegemist omavalitsuse ametnike hinnangutega. Küsitlusele vastas 226 omavalitsust ehk 100%. Statistiliste andmete analüüsi osas kasutati 2009. aasta andmeid 225 omavalitsuse kohta, sest ühe, liitumise tulemusena tekkinud omavalitsuse kohta andmed puudusid. Statistikaameti rahvastiku- ja eelarveandmete töötlemisel saadi järgmised muutujad: rahvaarv; vanemaealiste (üle 65aastaste ja üle 85aastaste) osakaal rahvastikus; omavalitsusele laekunud tulumaks elaniku kohta, mis näitab elanike sissetulekute hinnangulist suurust; eelarve maht elaniku kohta, mis iseloomustab omavalitsuse rikkust; sotsiaalkulutuste osakaal eelarve kogukuludes, mis tähistab sotsiaalvaldkonna olulisust; vanemaealistele ja puuetega inimestele tehtavate kulude osakaal eelarve kogukuludes; vanemaealistele ja puuetega inimestele tehtavate kulutuste maht nii üle 65aastaste kui ka üle 85aastaste elanike kohta. Statistilises analüüsis kontrolliti kõigepealt hüpoteesi, et loetletud muutujate keskmised väärtused on tasu küsivates ja mitte küsivates omavalitsustes erinevad. Selleks kasutati mittepameetrilist Mann-Whitney U-testi. Lisaks hinnati logistilise regressiooni abil tõenäosust, et omavalitsus küsib sotsiaalteenuste eest tasu sõltuvalt valitud muutujatest.

¹ Fulltext article "Charging for Local Social Services: the Case of Estonia" can be found on the CD attached.

Artikkel on valminud Eesti Teadusfondi grand nr 8580, Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi sihtfinantseerimisteema SF0180037s08 ning Euroopa Sotsiaalfondi toel.

Artikkel on jaotatud nelja ossa. Esimeses osas vaadeldakse teoreetilise kirjanduse alusel teenustasude kasutamise põhjusi ja piiranguid. Teises osas antakse põgus analüütiline ülevaade teenustasude kohast Eesti omavalitsuste tulubaasis ja teenustasude kasutamise õigusraamistikust. Kolmandas osas selgitatakse empiirilise analüüsi andmestikku ja meetodikat. Neljas, kõige mahukam osa käsitleb sotsiaalteenuste eest tasu küsimise mõjutegureid nii küsitlusandmete kui ka logistilise mudeli tulemuste põhjal.

Teenustasuna mõistetakse siinses artiklis teenuse hinda, mida valitsusasutused avaliku teenuse kasutamise eest küsivad. Teenustasu abil rahastamine kätkeb mitut eelist. Kui avaliku teenuse eest küsitakse tasu, paneb see teenuse saaja hindama paremini teenuse väärtust ja kasutama seda mõistlikus mahus. Teenustasu puudumine põhjustab aga teenuse nõudluse ülemäärase kasvu. Teenustasu rakendamisega on võimalik kasvatada ka teenuse pakkuja vastutust teenuse kvaliteedi eest, sest turumehhanismide toimel vähendab halb kvaliteet nõudlust ja teenustasudest laekuvat tulu (Baily 1999).

Teenustasu võib teenida ka info kogumise eesmärgi, andes valitsussektorile teavet selle kohta, kui palju on tarbijad nõus teenuse eest maksma ja milline on teenuse nõutav maht. Teenustasude juurutamiseta jääb tarbijatele võimalus anda teenuste mahu ja kvaliteedi kohta tagasisidet vaid kaudselt, demokraatlike valimiste kaudu.

Teenustasu abil on võimalik jõustada ka õiglase jaotuse põhimõtet – need, kes teenust vajavad ja tarbivad, kannavad ka sellega seotud kulud.

Teenustasu kasutamisel on ka piirangud. Nii tuleb selle kehtestamisel arvestada teenuse tarbijate üldise maksevõimega (ingl ability to pay). Seepärast sobib teenustasu pigem tiheda asustusega linna kui maapiirkonda, kus teenuse pakkimise kulud võivad olla suuremad ja sellest tulenevalt võib olla kõrgem ka selle hind. Samuti tuleb arvesse võtta teenustasude kogumisega seotud halduskulusid, mistõttu eeldab teenustasude kasutamine teatud kriitilist massi teenuse tarbijaid. Peale selle võivad turupõhised meetmed ohustada võrdset ja igakülgselt ligipääsu teenustele.

Eeltoodu põhjal püstitati artiklis järgmised hüpoteesid, mida kontrolliti empiirilise analüüsi käigus.

- Omavalitsused, kus elanikkonna keskmine sissetulek on suurem, kalduvad teenustasusid rohkem kasutama, sest sealsete elanike maksevõime on parem.
- Omavalitsused, kus teenuse tarbijate hulk on suurem, kalduvad teenustasusid enam kasutama, sest teenuse pakkimise ja teenustasude haldamise ühikukulud on väiksemad.

Eesti kohalike omavalitsuste kogutuludest moodustavad tulud kaupade ja teenuste müügist ligikaudu 10% ning see osakaal ei ole viimasel viiel aastal eriti muutunud. Enamik teenustasudest kogutakse haridusvaldkonnas (u 40% kaupade ja teenuste müügist). Sinna alla kuuluvad lasteaia kohatasud, kooli ja lasteaia toitlustamine jms. Tähtsad on veel kommunaalteenused (vee ja kanalisatsiooni kasutamine,

jäätmekäitlus), mille osa on u 15%, ning transpordivaldkond (14%). Sotsiaalteenuste osakaal kaupade ja teenuste müügis on jõudsalt kasvanud – 2004. aasta 6%lt kerkis see 2010. aastaks 11%le.

Küsitluse alusel võtab mõne kohaliku sotsiaalteenuse eest tasu 153 omavalitsust, mis on 68% kõigist omavalitsustest. Tasu küsimine on teenuseti siiski väga ebaühtlane. Rohkem tuleb maksta üldhooldekoduteenuse ja sotsiaaleluruumide eest, kõige harvem küsitakse aga tasu sotsiaalnõustamisel ja varjupaigateenuse osutamisel. Teenustasude kehtestamisel järgib enamik omavalitsusi põhimõtet, et hädaabi peaks olema tasuta. Teiseks oluliseks tasu kehtestamise eelduseks on teenuse tarbijate võime teenuse eest tasuda – 83% tasu mitteküsitavatest omavalitsustest märkis, et tasuta teenuse tingib tarbijate võimetus maksta. Maksevõime olulisust rõhutas sealjuures ka 57% tasu küsitavatest omavalitsustest. Neist kaks kolmandikku kasutab teenustasu info kogumise eesmärgil, finantskaalutlusi märkis vaid kolmandik. Elanike vastuseis ja sellest tulenevad poliitilised kaalutlused mängivad vastanute hinnangul teenustasude kehtestamisel kõige vähem rolli.

Teenuse pakkumise eeldusi analüüsides ilmneb tõsiasi, et Eesti omavalitsustes ei arvestata teenustasu ega selle suuruse määramisel tarbija maksevõimega, vaid teenuse pakkumisel eelistatakse sihtrühma kitsendamist. Omavalitsused pakuvad sotsiaalteenuseid üldjuhul vaid inimestele, kellel ei ole ülalpidamiskohustusega pereliikmeid. Seetõttu on osa teenuse vajajatest sunnitud teenust ostma turutingimustes, kuid väikese ja hajutatud nõudluse tõttu ei ole ettevõtetel hõredamalt asustatud piirkondades huvi teenust pakkuda. Teenuse laiem pakkumine kõigile abivajajatele ja teenustasude kehtestamine neile, kellel on ülalpidamiskohustusega pereliikmed, võimaldaks teenuse osutamist palju tõhusamalt korraldada.

Statistilise analüüsi tulemusena silmatorkavaid trende tuua ei õnnestunud. Siiski võib öelda, et omavalitsustes, kus füüsilise isiku tulumaksu laekub elaniku kohta rohkem, küsitakse sotsiaalteenuste eest tasu veidi tõenäolisemalt kui mujal. Seega leidis esimene hüpotees kinnitust.

Teist hüpoteesi aga kinnitada ei õnnestunud. Kuigi kahe omavalitsuste rühma keskmiste võrdlemisel ilmnes erinevus keskmises elanike arvus, ei näidanud logistiline regressioon, et elanike arvu suurenemine oleks seotud tasu küsimise tõenäosuse kasvuga. Analüüsi tulemused näitasid siiski, et see tõenäosus on suurem, kui sotsiaalkulutuste osakaal omavalitsuse kogukulutustes on kõrgem või kui sotsiaalkulude maht vanemaealise elaniku kohta on suurem. Seega ilmnes statistilises analüüsis pigem tasu küsimise seos teenuse rahastamise vajadusega. Kuna logistiline mudel ei kirjeldanud tasu küsimise tõenäosuse varieeruvust piisavalt hästi, võib arvata, et sotsiaalteenuste tasu juurutamise taga on veel mitu muud tegurit. Seetõttu oleks vaja uurida veel teenuse osutamise vorme, korda ja omavalitsuste vahelist konkurentsi, mis kõik võivad teenustasude kehtestamist suuresti mõjutada.

EESTI INNOVATSIOONIPOLIITIKA: AKTIIVSUS EUROOPA LIIDU RIIKIDE TAUSTAL¹

Janno Reiljan, Ingra Paltser
Tartu Ülikool

Tänapäeva globaalses konkurentsivõimelises omandab üha suurema tähtsuse uuenduste sihipärane rakendamine ühiskonnas tervikuna ning eelkõige majanduses. Valitsussektori ülesandeks on uuendustegevust soodustava institutsionaalse keskkonna ja innovatsiooni edendavate komponentide tervikliku tasakaalustatud süsteemi väljaarendamine. Seega nihkub riigi arengu tagamisel keskele kohale avaliku sektori innovatsioonipoliitika. Ekstensivse kasvu asemel peab hakkama püüdlema innovatsioonil rajaneva „arukas kasvu” poole. Selle saavutamiseks on tarvis tõsta hariduse kvaliteeti, suurendada teadustöö tulemuslikkust, edendada teadmusülekannet, kaitsta tõhusalt intellektuaalset omandit, täielikult ära kasutada info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimalused ning tagada innovaatiliste ideede alusel uute toodete ja teenuste turuletoomine. Innovatsioonipoliitika tõhusus sõltub kujundatud innovatsioonisüsteemi vastavusest riigi arengutasemele (rajasõltuvus) ja spetsiifilistele omadustele (suurus, ettevõtluse struktuur, tööjõu tööalane ettevalmistus ja väärtushinnangud jms) ning rahvusvahelise konkurentsikeskkonna iseloomule.

Käesoleva artikli eesmärk on innovatsiooni ja innovatsioonipoliitika olemuse teoreetilistest analüüsist lähtudes hinnata empiirilisel Eesti innovatsioonipoliitika aktiivsust EL-i riikide taustal. Eesmärgi saavutamiseks lahendati järgmised uurimisülesanded:

- süstematiseeriti teaduskirjandusest lähtudes innovatsiooni olemuse käsitlus;
- analüüsiti innovatsioonipoliitika instrumentide olemust;
- hinnati empiirilisel Eesti innovatsioonipoliitika aktiivsust teiste EL-i riikidega võrreldes erinevate valdkondade lõikes.

Artikli esimeses osas avatakse innovatsiooni olemus ja täpsustatakse innovatsiooni määratlust, teises osas analüüsitakse innovatsioonipoliitika instrumente ning lõpuks hinnatakse Euroopa Liidu liikmesriikide ja lähinaabrite andmete alusel Eesti innovatsioonipoliitika aktiivsust erinevate valdkondade lõikes.

Innovatsiooni määratlusi ja tõlgendusi on arvukalt. Innovatsioon ei tähenda niivõrd millegi uue leiutamist, kuivõrd rakendatud ja turule toodud uuendust: innovatsioon hõlmab uue või olemasoleva teadmuse uudset rakendamist, mille tulemuseks on põhimõttelt uudse või parendatud omadustega vana toote/teenuse pakkumine, või toimub efektiivsuse suurendamist taotlev uuendus tootmis-, juhtimis- ja/või turundusprotsessis. Innovatsioon tekib selle osaliste pidevast vastastikusest toimest.

Innovatsioonipoliitika kujutab endast valitsussektori tegevusi innovatsiooni

¹ Full text article “Estonian Innovation Policy Activity against the Background of the EU Member States” can be found on the CD attached.

edendamiseks. Selle all võib välja tuua järgmised valdkonnad ja instrumendid: missioonipoliitikad – rahaline toetus uute tehnoloogiate alus- ja rakendusuringutele; leviku ja tehnoloogilise ülekande poliitikad – toetused (sh subsiidiumid ja maksusoodustused) uute innovatsiooniks vajalike masinate või seadmete ostmiseks; infrastruktuuripoliitikad – tehnoloogilist suutlikkust edendavate asutuste loomine, näiteks teadus- ja tehnoloogiapargid ning teadusinstituudid; tehnoloogiapiirkonnad – innovatsiooni ergutamine väike- ja keskmise suurusega ettevõtetes, toetades võrgustike loomist, milles ettevõtted, T&A asutused ning finantsinstitutsioonid töötavad koostöös välja uuendusi.

Järgnevalt tuuakse välja kaheksa valdkonda, mida innovatsioonipoliitika instrumendid peavad edendama: mittesoovitud tehnoloogiasse takerdumise (sel puhul jäädakse kinni vanadesse tehnoloogiatesse ega toimu uute tehnoloogiate levikut ja rakendamist) vältimine või loova hävitamise (majanduse struktuuri katkematu seestpoolt uuenemine) edendamine; innovatsioonisüsteemi osapoolte vaheliste koostöösuhte juhtimine; võimalike osapoolte (eriti just kasutajate) innovatsioonisüsteemis osalemise edendamine; tingimuste loomine õppimiseks ja eksperimenteerimiseks; institutsioonide edendamine; institutsioonide ühtlase arengu tagamine (st liiga nõrkade või liiga tugevate institutsioonide vältimine); strateegilise teabe (*strategic intelligence*) levikuks baasi ja võrgustiku loomine; innovatsioonisüsteemi füüsilise ja teadmusinfrastruktuuri edendamine. Igas valdkonnas tuuakse välja poliitikainstrumendid, mille abil edendada innovatsioonisüsteemi funktsioneerimist ja arengut. Riigi innovatsioonipoliitika instrumentide valikut mõjutavad mitmed asjaolud: riigi tugevad ja nõrgad küljed, väliskeskkonnast tulenevad võimalused ja ohud ning nende tajumine; riigi arengustaadium ja arengu lähtepunkt, millest innovatsioonipoliitikat hakatakse looma; poliitilised ideoloogiad ja valitsuse eesmärgid; poliitilise otsustusprotsessi iseloom; riigi ajalugu ja kultuur.

Empiirilises analüüsis kasutatakse valikut näitajaist, millega saab iseloomustada innovatsiooni toetavaid avaliku sektori tegevusi. Iga innovatsioonipoliitika valdkonna kirjeldamiseks võetakse analüüsi kaks kuni neli näitajat. Valiku aluseks on näitaja sisukus ja andmete kättesaadavus; analüüs hõlmab 17 näitajat.

Empiirilises analüüsis kasutatavad andmed pärinevad EL-i statistikaameti (*Eurostat*) ja OECD andmebaasist, Rahvusvahelise Juhtimise Arendamise Instituudi maailma konkurentsivõime aastaraamatust ning Maailma Majandusfoorumi globaalse konkurentsivõime raportist. Andmete statistiliseks analüüsimiseks kasutatakse andmetöötluspakette SPSS 16 ja STATA 10.

Innovatsiooni toetavate avaliku sektori tegevuste struktuuri kirjeldamiseks kasutatakse komponentanalüüsi. Komponentanalüüs võimaldab suure omavahel korreleeruvate näitajate hulga iseloomustatava nähtuse kirjelduse ilma olulise infokaota kokku suruda väikesele arvule sõltumatutele (mittekorreleeruvatele) sünteetilistele näitajatele (komponentidele). Sünteetilised komponendid esitatakse sarnase mõõtskaalaga – tsentreeritud (keskväärtus null) ja normeeritud (muutumise mõõtühikuks standardhälve) – kujul, mis lihtsustab vaatlusaluste riikide positsiooni võrdlevhinnangut eri komponentide alusel.

Käesolevas uurimuses kuuluvad analüüsitavaesse valimisse 27 EL-i liikmeriiki ning Horvaatia, Türgi, Island ja Norra kahe aasta väärtustega – seega koosneb valim 62 vaatlusest.

Komponentanalüüs tõi välja kuus innovatsioonipoliitika komponenti: Innovatsiooni üldise tugisüsteemi arendamine; Valitsussektori T&A rahastamise tase; Kõrgharidussektori T&A rahastamise tase; Ettevõtlussektori rahastamine EL-ist ja koostöö avaliku sektoriga; Ettevõtlussektori T&A rahastamine avalikust sektorist ning Ettevõtlussektori rahastamine keskvalitsuse tasandilt.

Komponentskoorid iseloomustavad komponentide arvväärtusi iga vaatlusaluse riigi puhul. Komponentskoorid näitavad, et innovatsiooni toetavate avaliku sektori tegevuste struktuur varieerub riigiti oluliselt – riigid tähtsustavad erinevaid innovatsioonipoliitika valdkondi.

Eesti positsiooni vaatlusaluses riikide kogumis iseloomustatakse selliselt, et oleks näha erinevus kogumi keskmisest tasemest ja kaugus äärmuslikest väärtustest. Üldiselt jääb Eesti innovatsioonipoliitiline aktiivsus allapoole vaatlusaluse riikide kogumi keskmist taset. Samas võib Eesti tegevuse hinnata tasakaalustatuks – erinevus keskmisest on üldjuhul väiksem kui kaugus äärmuslikest väärtustest. Innovatsioonipoliitika diversifitseeritus näitab, et Eestis ei otsita arenguedu ühe „imevahendi” rakendamisest, vaid suund on võetud tervikliku tasakaalustatud innovatsioonipoliitika rakendamisele.

Innovatsiooni üldise tugisüsteemi arendamise aspektist on Eesti tase veidi (0,26 standardhälbe võrra) vaatlusaluste riikide keskmisest kõrgem ja Eesti asub riikide järjestuses kogumi keskel (15. positsioonil). Seega toetab avalik sektor Eestis innovatsiooni õigus- ja hariduskeskkonna arengut Euroopa keskmisel tasemel. Võrdlus teiste riikidega viitab aga pigem haridusalaste jõupingutuste suurendamise vajadusele. Kõige kõrgemad komponentskoorid on selle komponendi puhul Taanil (2,0), Rootsil (1,6) ja Islandil (1,4) ning kõige madalamad (negatiivsed) väärtused Horvaatial (-1,8), Slovakkial (-1,5) ja Türgil (-1,4). Arenguedu on saavutanud eelkõige just selle komponendi kõrgete väärtustega silma paistvad väikeriigid.

Valitsussektori T&A rahastamise tasemelt on Eesti 0,71 standardhälbe võrra vaatlusaluste riikide keskmisest madalamal ja asub riikide järjestuses 25. positsioonil. Seega ei loo valitsussektor oma uurimistööde ja teaduspersonaliga ettevõtlussektorile olulist toetuspotentsiaali. Kõige suuremad on selle komponendi väärtused väikeriikidel Islandil ja Sloveenial (2,6 ja 2,1) ning kõige väiksemad on need samuti väikeriikidel Maltal (-1,5) ja Taanil (-1,3). Väikeriikide lähenemisviisid on selles poliitikavaldkonnas äärmuslikult erinevad ja selle põhjused vajaksid selgitamist.

Kõrgharidussektori T&A rahastamise tasemelt asub Eesti 0,41 standardhälbe võrra vaatlusaluste riikide keskmisest kõrgemal ning riikide järjestuses asub Eesti 11. positsioonil. Seega pannakse Eesti innovatsioonipoliitikas suhteliselt suuri lootusi kõrgkoolidele kui innovatsiooni edendajatele. Väikese avatud riigi puhul tuleb seda pidada otstarbekaks, sest uus teadmus tuleb edastada eelkõige ettevalmistatavatele

spetsialistidele õppeprotsessi kaudu ja seda suudavad teha ainult T&A-sse kaasatud õppejõud. Teiste riikide kogemus tundub sellist hüpoteesi toetavat. Kolmanda komponendi alusel on Eesti sarnane Rootsi ja Suurbritanniaga ning kõige suuremad väärtused on Islandil (1,9) ja Soomel (1,7). Kõige madalamad on selle komponendi väärtused Luksemburgil (-2,0) ja Küprosel (-2,0), mis on aga ajaloolistel ja keelelistel põhjustel kõrghariduses olulisel määral orienteeritud suurte naabrite poolt pakutavale.

Ettevõtlussektori rahastamine EL-ist ja koostöö avaliku sektoriga on Eestis oluliselt allpool kogumi keskmist taset (komponentskoor -0,86) ning Eesti asub vaatlusaluste riikide seas 24. positsioonil. Selles valdkonnas tuleb kindlasti tunnistada Eesti innovatsioonipoliitika puudujääke – avalik sektor ei suuda ettevõtlussektoriga koostööd arendada, et aidata viimast EL-i toetuste taotlemisel ja rakendamisel. Kõige paremad tulemused on selles poliitikavaldkonnas Soomel (2,1), Sloveenial (1,8) ja Kreekal (1,8) – need riigid on EL-i toetusrahade saamisel tunnustatult edukad. Kõige madalam tase on Türgil (-1,7), Hispaanial (-1,2) ja Islandil (-1,2). Türgi ja Islandi positsioon tuleneb arvatavasti sellest, et nad ei kuulu EL-i ja seega innovatsiooni rahaline toetus EL-ist on väga väike.

Ettevõtlussektori T&A rahastamine avalikust sektorist (komponentskoor -0,65) on Eestis vaatlusaluste riikide keskmisest madalamal tasemel ning asub riikide järjestuses 22. positsioonil. Madal tase selles poliitikavaldkonnas tuleneb ilmselt asjaolust, et Eestis ei ole regionaalset valitsemistasandit ja kohalikel omavalitsustel puuduvad üldjuhul ettevõtlussektoris innovatsiooniprotsesside toetamiseks nii kompetents kui ka ressursid. Eestiga on sarnased riigid Slovakkia, Poola ja Küpros. Kõige kõrgemadponentskoorid on Austrial (2,8), Hispaanial (1,8) ja Prantsusmaal (1,5). Kõige madalam tase on selle komponendi alusel Maltal (-1,6), Islandil (-1,3) ja Bulgaarial (-1,3).

Ettevõtlussektori rahastamine keskvalitsuse tasandil on Eestis komponentskooriga -0,60 ning Eesti asub riikide järjestuses 22. positsioonil. Ettevõtlussektori T&A projektide otsene rahastamine keskvalitsuse poolt eeldab valitsustasandil pikaajaliste innovatsioonipoliitiliste strateegiate väljatöötamiseks piisava kompetentsi olemasolu, aga samuti võimekust väga spetsiifiliste turu- ja süsteemitõrgete kõrvaldamisele suunatud arenguülesannete püstitamiseks ja lahendamiseks. Eestiga on sarnased Läti ja Rumeenia. Kõige enam toetab keskvalitsus ettevõtlussektori innovatsiooniprotsesse Norras ja Küprosel (komponentskoorid vastavalt 2,5 ja 1,7), kõige vähem Iirimaa (-1,4) ja Islandil (-1,4).

Kõiki kuut innovatsioonipoliitika komponenti korraga vaadates selgub, et vaatlusaluste riikide seas on kõige paremad tulemused Soomel – kõigi kuue komponendi komponentskoorid on positiivsed. Kõige kehvem sooritus on see-eest Bulgaarial, Poolal ja Portugalil – kõigil kolmel on viiel komponendil kuuest komponentskoor negatiivne. Eesti jääb kahe keskmist ületava ja nelja keskmisest madalamale jääva hinnanguga formaalselt miinuspoolele. Sisulise hinnangu andmiseks on vaja sügavamat analüüsi (erinevate poliitikavaldkondade sisestruktuuri üksikasjalikum käsitlus, arengutendentside väljatoomine, kvalitatiivne võrdlevanalüüs jms).

KOHALIKE TEENUSTE NÕUDLUSPOOLE TEGURID EESTI OMAVALITSUSÜKSUSTES¹

Janno Reiljan, Aivo Ülper, Tarmo Puolokainen
Tartu Ülikool

Kohalike omavalitsuste ülesandeks on pakkuda lokaalsel tasandil otseselt elanikkonna heaolu suurendavaid individualiseeritavaid (välistatavuse ja rivaliteedi tingimusi täitvaid) avaliku sektori poolt pakutavaid teenuseid (üldharidus, vaba aja veetmine ja kultuur, majandus- ja olmeteenused). Individualiseeritavate avalike hüvede pakkumine tuleb struktuuriefektiivsuse tõstmiseks võimalikult paindlikult kohandada avalike teenuste nõudlusele. Kohalikul tasandil mõjutab avalike teenuste nõudlust eelkõige elanike arv ja elanikkonna struktuur. Üldtunnustatud on arvestatava seose olemasolu elanikkonna vanuselise struktuuri ja kohalike avalike teenuste nõudluse vahel. Eelkooliealiste laste arv kujundab nõudluse lasteaiakohtade ja koolieelse kasvatusse järele. Kooliealiste laste arvu suurenemine suurendab nõudlust koolikohtade ja haridusteenuse, aga samuti koolitranspordi järele. Väheneva laste arvuga kohalikes omavalitsusüksustes tuleb aga lahendada suuremast laste arvust lähtudes rajatud infrastruktuuri kasutamise majandusliku (kulu)efektiivsuse tagamisega seotud probleemid. Spetsiifilised probleemid tulenevad avalike teenuste nõudlusele ka töövilimelises eas aktiivse elanikkonna osa, eakate, töötute, puuetega inimeste jt elanikkonna kategooriate osatähtsusest elanikkonnas.

Kohalike avalike teenuste nõudluse sõltuvust elanikkonna vanuselisest struktuurist tunnistatakse praktikas kohalike omavalitsuste (edaspidi KOV) kuluvajaduse põhjendamisel. Eestis on kehtestatud erinevad KOV kuluvajaduse määrad järgmistele vanusegruppidele: 0–6 aastat, 7–18 aastat, 19–64 aastat, 65 aastat ja vanemad, aga samuti hooldust vajavad eakad. Samalaadselt (kuigi erinevate kulunormatiividega) lähenetakse KOV kuluvajadusele Rootsis. Saksamaal lähtutakse aga KOV elanike arvust, millele lisaks arvestatakse mõnel juhul ka õpilaste arvu.

Vastavalt elanikkonna struktuurile kujuneb ka avalike teenuste erinevate liikide pakkumise optimaalsete piirkondade suurus, millega arvestamine on kohalikele omavalitsustele keeruliseks innovaatilist lähenemist nõudvaks väljakutseks. Optimaalsete teenustepiirkondade kujundamise muudab eriti keeruliseks asjaolu, et sageli on vaja organiseerida mitme omavalitsuse koostöö. Eestis on omavalitsuste koostöö veel väga tagasihoidlikul arengutasemel.

Rahvastiku struktuuri kõrval ei ole uuringutes senini piisavalt tähelepanu pööratud teistele kohalike avalike teenuste nõudlust kujundavatele teguritele. Eeldatavalt kujundab nõudlust avaliku sektori teenustele elanikkonna sissetulekute tase ja struktuur. Kõrge sissetuleku tasemega (elaniku kohta) kohalikes

¹ Full text article “Demand Side Factors of Local Public Services in Estonia” can be found on the CD attached.

omavalitsusüksustes on nõudlus sotsiaallabi teenuste järele eeldatavasti väiksem, kuid aktiivse elanikkonna vaba aja veetmise ja spordiürituste organiseerimisele tuleb enam tähelepanu pöörata. Olulist mõju avaldab avalike hüvede nõudlusele eeldatavalt ka elanikkonna hõivestruktuur: madala kvalifikatsiooniga lihttöölise nõudlus kultuuriürituste järele on üldjuhul väiksem kõrge kvalifikatsiooniga „valgekraede“ nõudlusest neile teenustele. Seega tuleb avaliku sektori kohaliku tasandi poliitikate kujundamisel arvestada elanikkonna hõive struktuuriga tegevusalade lõikes. Käesolevas artiklis kaasatakse klassikaliselt käsitletava elanikkonna vanuselise koosseisu kõrval uuenduslikult ka need tegurid kohalike avalike teenuste nõudluspoole analüüsi.

Käesoleva artikli eesmärgiks on hinnata kvantitatiivselt Eesti kohaliku omavalitsuse üksuste elanikkonna arvukuse ja struktuuri, aga samuti elanikkonna tõise sissetuleku (palga) taseme ja hõivestruktuuri seoseid kohalike omavalitsuste teenuste pakkumise struktuuri ja tasemega (elaniku kohta). Eesmärgist tulenevalt püstitati järgmised uurimisülesanded:

- Analüüsida teaduskirjanduse alusel kohalike avalike teenuste nõudluse seoseid elanikkonna arvu ja struktuuriga, aga samuti elanikkonna sissetulekute taseme ja hõive struktuuriga;
- Tuua avalike teenuste pakkumise optimaalsete piirkondade kujundamise mudelite alusel välja elanikkonna arvu ja struktuuri, aga samuti elanikkonna sissetulekute taseme ja struktuuri arvestamise olulisus;
- Hinnata empiiriliselt elanikkonna struktuuri, aga samuti elanikkonna sissetuleku taseme ja hõivestruktuuri seoseid linnade ja valdade eelarvekulude taseme ja struktuuriga.

Artikkel koosneb kolmest osast. Esimeses osas käsitletakse kohalike avalike teenuste nõudluse seoseid kohaliku omavalitsusüksuse elanikkonda iseloomustavate peamiste parameetritega seniste teoreetiliste ja empiiriliste uuringute alusel. Teises osas tuuakse välja avalike teenuste pakkumise optimaalsete piirkondade mudelites arvestatud seosed elanikkonna koosseisu ja sissetulekute ning hõive taseme ja struktuuriga. Kolmandas osas analüüsitakse empiiriliselt Eesti kohalike omavalitsusüksuste elanikkonna ealise struktuuri, aga samuti tõiste sissetulekute (palga) ja hõive struktuuri seoseid kohalike omavalitsuste kulude struktuuriga (teenuste liikide lõikes).

Nõudlus avaliku hüve järele on turuhüvede nõudlusest oluliselt keerulisem nähtus. Esiteks, üksikisik ei taju üldjuhul piisavalt avaliku hüve maksuhinda (maksumaksja kulutuste suurust) ja avaliku sektori eelarvepiirangut, mistõttu tema arvamus teda ennast või tema perekonda huvitava avaliku hüve vajalikkust mahust ja kvaliteedist ületab tavaliselt ühiskonna majanduslikke võimalusi. Teiseks, nii poliitikutel kui ka nende valijail puudub adekvaatne info nõutava avaliku teenuse vajaliku hulga ja kvaliteedi hindamiseks, mistõttu kujunevad eelistused ja tehakse otsused hüvede pakkumisega seotud avaliku sektori väljaminekute (eelarvekulude) taseme ja struktuuri kohta. Kolmandaks, kuna ühiskonna (maksumaksjate) maksevalmidust avaliku hüve suhtes (st avaliku hüve nõudluse mahtu) on väga keeruline või võimatu

tegellikkuses välja selgitada adekvaatsete empiirilise analüüsi meetodite puudumise tõttu, siis püütakse avaliku hüve mingi liigi nõudlust hinnata indiviidide küsitlusest selguva arvamuse alusel vajadusest suurendada, samaks jätta või vähendada sellele liigile tehtavate kulutuste osatähtsust avaliku sektori eelarves. Loomulikult on elanike eri gruppide arvamus avaliku sektori kulude mingi liigi suurendamisse või vähendamisse ning selle suhtumise mõju tegelik avaldumine poliitilistes otsustes erinevad nähtused.

Senistes teoreetilistes ja empiirilistes uuringutes on kohalike avalike teenuste nõudlust (kuluvajadust) kujundava tegurina erinevas ulatuses analüüsitud peamiselt elanikkonna vanuselist struktuuri. Teised tegurid ei ole olulist tähelepanu leidnud. Põhjus peitub ilmselt selles, et teiste tegurite kohta ei ole kohalike omavalitsusüksuste lõikes saada süsteemselt kogutavaid andmeid. Käesolevas uuringus kasutatakse Eesti Maksu- ja Tolliameti andmeid, mis võimaldavad välja tuua kohalike omavalitsusüksuse elanikkonna hõivatuse tegevusalade lõikes. Nende andmete alusel laiendatakse kohalike avalike teenuste nõudluspoolsete tegurite koosseisu ja kontrollitakse hüpoteesi, et KOV-de eelarve kulustruktuur sõltub ka elanikkonna töölase hõivatuse struktuurist.

Avalike teenuste optimaalset pakkumist seostatakse sageli teenuse pakkuja (kohalike avalike teenuste puhul KOV) suurusega (omavalitsuste puhul elanike arv). Küllaltki levinud on arvamus, et suuremad omavalitsused suudavad avalikke teenuseid pakkuja optimaalsele tasemele lähemal kui väikesed. Tegelikult on seosed pakkumispirkonna suuruse ja teenuste pakkumise majandusliku efektiivsuse vahel on oluliselt keerulisemad. Üldiselt on omavalitsuse suuruse ja teenuste pakkumise majandusliku efektiivsuse vahel U-kujuline seos (pakkumispirkonna suurenemisega kaasneb algul pakkumise ühikukulu vähenemine, kuid mingist suurusest alates hakkab ühikukulu suurenema). Suuremad omavalitsused suudavad pakkuja kapitalimahukaid ja kõrget spetsialiseeritust nõudvaid teenuseid efektiivsemalt kui väikesed. Samas on väikesed omavalitsused efektiivsemad tööjõumahukate teenuste pakkumisel.

Ülaltoodust lähtuvalt on selge, et avalike teenuste nõudluse ja pakkumise ühildamiseks ning seeläbi teenuste pakkumisel suurima efektiivsuse saavutamiseks tuleb iga teenuse pakkumispirkonna kujundamisele läheneda individuaalselt. Eesmärgi saavutamiseks on võimalik püstitada kolme tüüpi optimeerimisülesandeid:

1. Ülesanded, kus fikseeritud suurusega (tavaliselt kohaliku omavalitsuse) piirkonnas ja fikseeritud kvaliteeditasemega teenuse pakkumiseks otsitakse teenindusasutusele parimat asukohta – nn asukoha ülesanded.
2. Ülesanded, kus teenuse pakkumise majandusliku efektiivsuse saavutamiseks tuleb leida optimaalne teenuste pakkumise kvaliteeditase, sest teenuse pakkumise asukohad ja piirkonnad on juba välja kujunenud ning neid ei ole mingitel põhjustel otstarbekas muuta.
3. Ülesanded, mille puhul tuleb teenuse pakkumise majandusliku efektiivsuse saavutamiseks leida optimaalne teenuse pakkumise piirkonna suurus, seejures on eelnevalt teada teenuse pakkumise asukohad ning on ette antud teenuse pakkumise kvaliteeditase ja vajaduse maht.

Kõigi kolme optimeerimisülesande tüübi puhul kasutatakse parimate lahendite leidmiseks lähteandmetena erinevate rahvastikugruppide suurust ja osakaalu, elanikkonna elatustaset ja tööhõive näitajaid.

Käesolevas töös on kohalike avalike teenuste eelarvekulu taseme ja struktuuri kujunemise osas püstitatud hüpotees, et neid mõjutavad oluliselt kohaliku omavalitsusüksuse elanikkonna struktuur ning elanikkonna sissetulekute tase ja hõivestruktuur. Hüpoteesi kontrollimiseks viiakse läbi kohalike teenuste pakkumist iseloomustavate kulunäitajate ja kohalike avalike teenuste nõudluspoolsel iseloomustavate näitajate korrelatsioonanalüüs STATA andmetöötluspaketti kasutades.

Erinevalt tavapärasest lähenemisest ei vaadelda käesolevas uurimuses küsitluse teel saadud üksiku indiviidi arvamust kohaliku omavalitsuse eelarve muutmise vajadusest koos seda indiviidi iseloomustavate parameetritega (vanus, sissetulek jms), vaid vaatluse objektiks on iga üksiku kohaliku omavalitsuse eelarvekulude struktuur koos selle kohaliku omavalitsusüksuse elanikkonda iseloomustavate parameetritega (erinevate vanusegruppide osatähtsus elanikkonna struktuuris, elanikkonna hõive struktuur tegevusalade lõikes jms). Empiirilise analüüsi viime läbi selliselt, et võime eeldada indiviidide keskmise (nn mediaanvalija) arvamuse adekvaatse väljundiga poliitilises protsessis, st eeldatakse kohalike omavalitsuste eelarve struktuuri kujundamist vastavalt mediaanvalija arvamusele kulutuste struktuuri muutmise vajalikkusest. Mõnedes valdades ja linnades toimub elanike arvamuste agregeerimise poliitilises protsessis mingi avaliku teenuse vajaduse ülehindamine, teistes aga alahindamine, mistõttu suurema kohalike omavalitsusüksuste kogumi keskmine peaks lähenema mediaanvalija seisukohale teenuse rahastamise osatähtsusest avaliku sektori eelarves. Erinevused kohaliku omavalitsuse üksuste kulutuste struktuuris tulenevad sel eeldusel eelkõige erinevustest avaliku teenuse nõudlust kujundavates tegurite tasemes ja struktuuris. Võimalike tegurite mõju olulisuse, suuna ja intensiivsuse saab sel juhul kindlaks teha stohhastiliste seosteanalüüsi meetoditega (nt. korrelatsioonanalüüs). Nende meetodite kasutamisele rajanebki käesoleva uuringu empiiriline osa.

Empiirilise analüüsiga hõlmatavad kohalikke omavalitsusüksusi iseloomustavad näitajad võib jaotada kolme gruppi:

1. Avalike teenuste pakkumist iseloomustavad näitajad: erinevate valdkondade kulude (haridusele; vaba aja veetmisele, kultuurile; (kommunaal)majandusteenustele; sotsiaalabile) osatähtsus kohaliku omavalitsusüksuse eelarves; kohalike avalike teenuste kulude tase ühe elaniku kohta; kulude tase teenust kasutava elanikerühma liikme kohta (hariduskulu kuni 18-aastaste kohta).
2. Kohalike avalike teenuste nõudlust kujundavad rahvastikunäitajad: rahvastiku struktuur vanusegruppide lõikes; ülalpeetavate määr ja demograafiline töötururiske; töötute osatähtsus.
3. Elanikkonna tööiste sissetulekute tase ja struktuur: tööiste sissetulekute tase elaniku ja maksumaksja kohta; elanikkonna sissetulekute struktuur tegevusalade (EMTAK klassifikatsioon) lõikes.

Eesti kohalike omavalitsusüksuste rahvastiku ealist struktuuri ja kohalike omavalitsuste teenuste taset ning struktuuri analüüsitakse Eesti Statistikaameti (ESA) andmete alusel, elanikkonna tööiste sissetulekute (palga) taset ja tööhõive struktuuri tegevusalade lõikes aga Eesti Maksu- ja Tolliameti (EMTA) andmete alusel. Vaatluse all on 213 omavalitsusüksust kolmel aastal: 2004 (majandusbuumi eelne periood), 2008 (majandusbuumi tipp kohalikes omavalitsusüksustes) ja 2010. Analüüsist jäeti kõrvale alla 500 elanikuga omavalitsusüksused, milles suur riiklike eriprogrammide mõju võib oluliselt mõjutada kulustruktuuri võrreldes autonoomsete otsuste alusel kujunevaga ning KOV-d, mille kohta ei olnud mõned analüüsitavad näitajad kättesaadavad.

Üldiselt tuleb märkida, et statistiliselt olulisis seoseid leiti küllaltki palju, kuid näitajate ühisvariatsiooni tase (korrelatsioonikordaja ruut) on enamasti küllatki väike, ulatudes ainult mõnel üksikul juhul üle 10% koguvariatsioonist. Seoste struktuuris ilmnevad aastate lõikes olulised erinevused. Ilmneb, et rahvastiku vanuselist, sissetulekute ja hõive struktuuri näitajatel on loogiliselt põhjendatud suunaga korrelatiivsed seosed KOV-de eelarvekulude struktuuriga ja kulude tasemega elaniku kohta. Sellest võib järeldada, et kohalike avalike teenuste pakkumine kohandub Eesti KOV-des üldjuhul hästi nende teenuste nõudlusega. Samas viitasid elanikkonna tulude taseme ebastabiilsed seosed KOV-de eelarve struktuuriga ja tasemega elaniku kohta asjaolule, et KOV-de ja nende elanike tulude taset kiirelt suurendanud majandusboom ja sellele järgnenud järsk tulude langus majanduskriisis destabiliseerisid aga mõneti kohalike teenuste nõudluse ja pakkumise vahelisi seoseid. Käesoleva analüüsi tulemused tõestavad, et senistes empiirilistes uuringutes tähelepanuta jäänud KOV-de elanikkonna hõive ja sissetulekute struktuuril on mitmekülgsed ja statistiliselt olulised seosed kohalike avalike teenuste pakkumist iseloomustavate KOV-de eelarvekulu osatähtsuse ja tasemega elaniku kohta.

Samas oli käesolevas uuringus vaatlusalune kogum kvalitatiivselt suhteliselt mittehomoogeenne, mis võib varjutada ja moonutada kvantitatiivset seosteanalüüsi tulemusi. Edasises uuringus võtame vaatluse alla kvalitatiivselt homogeensemad kohalike omavalitsusüksuste grupid (linnad, suurlinnade lähedased vallad, linnadest kaugemale jäävad „puhtakujulised“ maavallad. Kvalitatiivselt homogeensetes omavalitsusüksuste kogumis peaksid seosed kohalike avalike teenuste nõudlus- ja pakkumispoole vahel avalduma selgemalt ja täpsemalt.

Kuna kohalike avalike teenuste nõudluspoolsete tegurite kogum on suurearvuline ja erinevad tegurid on omavahel statistilises seoses, siis tekivad nõudluspoolt iseloomustavate indikaatorite vahel paratamatult ka väärkorrelatsioonid, mis raskendavad seoste olemuse mõistmist. Edasise empiirilise analüüsi käigus tuleb süsteemselt modelleerida nõudluspoolse teguritekompleksi siseseoseid ja tuua komponentanalüüsi meetodit rakendades välja kohalike avalike teenuste nõudluspoolt iseloomustavad sõltumatud kompleksnäitajad. Seosta fragmente iseloomustavate korrelatsioonikordajate asemel saame sel juhul edasises analüüsis toetuda nõudluspoolse tegurite mõju komplekselt kirjeldavatele mitmikregressiooni mudelitele.

EESTI TEADUS JA ARENDUSTEGEVUSE STRATEEGIA PROBLEEMID JA NÕUDLUSPOOLSED INNOVATSIOONIPOLIITIKAD¹

Tõnu Roolah
Tartu Ülikool

Euroopa Liidu liikmesriikide konkurentsivõimes on oluline roll kõrgtehnoloogilisel tootmisel, juhtivatel teenustel ning ressursside kõrgel tootlikkusel. Vastavalt Innovatsiooniühenduse 2010. aasta edetabelile omavad domineerivat rolli innovatsiooni liidritena Rootsi, Taani, Soome ja Saksamaa. Need riigid on suutnud ülesse ehitada tugevad innovatsioonisüsteemid, mis suudavad omavahel tasakaalustada teadus- ja arendustegevuse sisendite (nagu finantseerimine), vahenduskanalite (ettevõtlikkus, võrgustikud ja intellektuaalomand) ja majandusliku efektina ilmnevate väljundite (kõrgtehnoloogiasektori käive, eksport ja tootlikkus) vahelised keerukad seosed. Nendegi jaoks pole seesuguse tasakaalu leidmine olnud lihtne ülesanne, sest arendustegevuse finantseerimine keskmisest kõrgemal tasemel ei tarvitse veel tingimata viia soovitud väljunditeni. Eriti kui näiteks üliolulised institutsionaalsed võimekused on ebapiisavad või puudu. See on põhjuseks miks riigid püüavad rakendada hästi läbitöötatud teadus- ja arendustegevuste ning innovatsiooni strateegiaid, seades sihiks teadus- ja arendustegevuste ning nende raamtingimuste tugevdamise. Lisaks seonduvad need strateegiad sageli Euroopa Liidu ülestest strateegiatega nagu „Euroopa 2020“, et olla kooskõlas liiduülese arenguvisioniga.

Eesti on väikene avatud majandusega Euroopa Liidu liikmesriik, mis taasiseseisvus 1991 ning rajas oma konkurentsieelised madalate kulude ja küllaltki hea kvaliteediga tootmisele. Samas on eriti pärast 2004 Euroopa Liitu astumist kulude tase siin märkimisväärselt tõusnud. See loob vältimatu vajaduse leida endale teiste riikide seas uus konkurentsieelis. Tegelikult võttis Eesti selleks initsiatiivi juba enne Euroopa Liitu astumist, asudes ellu viima Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegiat „Teadmistepõhine Eesti 2002-2006“. Sellega seati sihiks Eesti muutmine kulupõhisest majandusest teadmispõhiseks majanduseks. Strateegias toodi välja teatud võtmevaldkonnad, nagu infotehnoloogia, biotehnoloogia ja materjaliteadused, mis peaksid olema uue konkurentsivisiooni liidrid, ning samuti kogum teadus- ja arendustegevuse edusammudega seonduvaid poliitikameetmeid ja eesmärgid.

2007. aasta alguses võttis Riigikogu vastu jätkustrateegia nimega „Teadmistepõhine Eesti 2007-2013“. Nüüd aastal 2012 on kätte jõudnud aeg hinnata progressi selle jätkustrateegiaga seatud sihtnäitajate suunas, sest kolmanda põlvkonna strateegia on juba väljatöötamisel ning võib vahetulemuste analüüsi abil paremaks saada. See analüüs peaks esile tooma valdkonnad, mis võivad vajada ümberkohandamist tagamaks paremat kooskõla strateegia, selle elluviimiseks rakendatud meetmete ja dünaamilise keskkonna vahel. Koostatud on mitmeid vahearundeid ja kodu- ning välismaiseid hindamisraporteid millele tugineda. Need analüüsid kalduvad arvama,

¹ Full text article “The Problems of Estonian R&D and Innovation Strategy and the Demand-Side Innovation Policies” can be found on the CD attached.

et strateegia rakendamine on olnud üldjoontes edukas kuid vastakate tulemustega. Tulemuste kohaselt on teadustegevuse areng olnud isegi loodetust edukam, kuid arenduse ning innovatsiooni valdkonnas on mitmeid sihte, mis jäävad 2013. aasta lõpuks tõenäoliselt saavutamata. Üheks võimaluseks, mille abil soodustada uurimistulemuste kommertskasutust ning teadus- ja tööstussektori koostööd on kasutada nõudluspoolseid innovatsioonipoliitikaid.

Käesoleva uuringu eesmärgiks on pakkuda välja roll nõudluspoolsetele innovatsioonipoliitikatele aitamaks edendada kommertsiaalset arendustööd ja innovatsiooni. Arutelu käigus selgitatakse nõudluspoolsete innovatsioonipoliitikate tunnusjooni teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni soodustamise valguses. Tuginedes neile teoreetilistele ja empiirilistele töödele ning praeguse strateegia raames saavutatud tulemuste hindavale analüüsile, antakse soovitusi kuidas kaasata nõudluspoolseid innovatsioonipoliitikaid rakenduskavadesse ning seda pikemalt kui ainult käesoleval strateegiaperioodil.

Väga innovaatilised uuendused kipuvad olema radikaalsed ning seetõttu seotud suure ebakindluse. Ettevõtted on väga riskantsete projektidega tegelemise osas kõhklevad, sest selle kasu on ebakindel ja keerukalt hinnatav. Nõudluspoolse innovatsioonipoliitika meetmed aitavad muuta uute ja innovaatiliste lahenduste nõudlustingimused läbipaistvamaks ning tõsta erasektori huvi nende lahenduste rakendamise vastu. Asjakohaste standardite ja eeskirjade jõustamine, riigihangete programmid, toetused ja muud vahendid on suunatud ettevõtjate ja tarbijate käitumise muutmisele uuenduslikumaks, parandades seeläbi riigi arenguvõimalusi.

Nõudluspoolset innovatsioonipoliitikat on defineeritud kui riiklike meetmete kogumit, mis on suunatud innovatsioonide nõudluse suurendamisele, innovatsioonide kasutuselevõtu tingimuste parandamisele ja/või nõudluse olemuse määratlemisele, et seeläbi anda tõuge nii innovatsioonidele kui nende levikule. Mõnevõrra uuemateks aspektideks antud poliitikate sihina on eeltoodud innovatsioonide kasutuselevõtu soodustamine ja nõudluse olemuse selgumisele kaasaaitamine. Antud meetmete tugev seotus Euroopa Liidu tasandi standardite, hanketingimuste ja tööstuspoliitika normidega viitab sellele, et teataval määral reguleeritakse neid poliitikaid liiduülesel tasandil. Siiski saab riigi innovatsioonipotentsiaali arengut tõhusalt soodustada ainult kasutades paindlikke ning hea reageerimisvõimega süsteeme, mis arvestavad muutusi kohalikus tegevuskontekstis. Kaasaegsed nõudluspoolsed poliitikad lisavad väärtust eeskätt tervikliku lähenemisenurga abil ja meetmete vastastikkuseid seoseid arvestades. Need innovatsioonipoliitikad peaksid aitama kõrvaldada turu- ja süsteemitõrkeid, realiseerida eripäraseid ühiskondlikke eesmärke, ajakohastada majandust ning luua juhtiva turu tekkevõimalusi.

Pärast Euroopa Liiduga ühinemist on Eesti innovatsioonistrateegia ja vastavad poliitikad oma arengujõulisust mõneti kaotanud, sest nii-öelda jätkustrateegia aastateks 2007-2013 ei paku kuigi palju uudseid poliitikaideid, vaid kujutab endast paljuski varasemate initsiatiivide jätkumist. Innovatsioonipoliitika elluviimine

toimub Eestis peamiselt kahe suurema haru kaudu – Eesti Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium koos oma sihtasutustega, nagu EAS ning Eesti Haridus- ja Teadusministeerium (samuti koos mitmete sihtasutustega). See duaalsus koos muude institutsionaalsete ja halduslike probleemidega (ning võib olla, et ka Eesti praegune majandusharude struktuur) on loonud olukorra, kus suurenenud Euroopa Liidu poolne rahastamine, kombineerituna siseriikliku rahastamisega, on edukalt suundunud eeskätt teadusliku uurimistöö valdkonda. Seega strateegia eesmärgid, mis puudutavad teadustegevuse infrastruktuuri ja arengut saavutatakse ning isegi ületatakse, kuid ettevõtete innovatsioonide ja arendustegevustega seotud eesmärgid jäävad strateegia rakendamise käigus tõenäoliselt õigeaegselt täitmata.

Soovituse kasutada rohkem nõudluspoolseid instrumente on andnud ka välisekspertid, kes väljendavad muret, et pakkumise tõukele keskenduvad innovatsioonipoliitikad ei tarvitse anda soovitud tulemusi. Pakkumispoolsed meetmed on ebapiisavad olukorras, kus Eesti praegune tööstusharude struktuur ei toeta intensiivsemaid teadmusülekandeid teadussektori ja ettevõtete vahel. Seetõttu on vaja nõudluspoolseid impulsse suurendamiseks majanduse võimekust keerukamaks teaduspõhiseks koostööks. Kuni Eesti majandus on sõltuv traditsioonilisematest madal- ja kesktehnoloogilistest tööstustest, puudub arvestatav potentsiaal tipptasemel teadusest tekkiva teadmuse omaksvõtuks. See ei tähenda, et ettevõtted, mis kasutavad madaltehnoloogiat ei tegeleks innovatsiooniga. Pigem on tegemist olukorraga, kus uurimisasutustes arendatavad (kõrgtehnoloogilised) teadmusprofiilid ei tarvitse vastata olemasolevate tegevusharude teadmusvajadustele.

Hindava analüüsi tulemused koos eesti innovatsioonipoliitika laiemaga kontekstiga pakuvad järgnevaid võimalusi poliitika arendamiseks:

- Tulenevalt sellest, et praegused võtmevaldkonnad on osutunud liiga laiadeks, tuleks läbi viia sõelumis- ja seireuringud, mille abil selgitada välja kitsamad eesrindlikud valdkonnad, kus võib isegi olla juhturuks kujunemise potentsiaali.
- Tasuks kaaluda kasutajakesksete innovatsioonide toetamise meetmeid, sest see oleks ühtlasi oluliseks innovatsiooniteadlikkuse tõstmise vahendiks ühiskonnas. Hetkel on olemas küll mõningaid innovaatiliste ideede konkursside (Ajujaht, Tiiger), kuid sinna esitatavad ideed ei väljenda mitte alati kasutajapoolset vaadet. Seetõttu võiks kaaluda veelgi fokuseerituma meetme lisamist.
- Samuti on potentsiaali kommertsialiseerimiselsete tegevuste avalike hangete laadsete meetmete rakendamiseks, et saavutada uurimistöö ja innovatsioonide paremat tasakaalu, aidates maandada mõningaid arendusriske. Seejuures, nagu ka mõningates teistes valdkondades, võiks olla avaliku ja erasektori partnerlus väärtuslikuks institutsionaalseks lahendiks.
- Eesti teaduspoliitika, mida suunab Haridus- ja Teadusministeerium, peaks senisest enam väärtustama rakendusuuringuid, uurimistulemuste rakendamist ettevõtluses ja uurimiskoostööd ettevõtetega. Mõningad EASi toetused ja programmid juba üritavad seda eesmärki täita, kuid üldine teaduspoliitika on jätkuvalt liiga publitseerimiskeskne.
- Eesti innovatsioonipoliitika meetmete killustatus on ühest küljest seotud rahastamise killustatusega, kuid teisalt ka Eesti innovatsioonisüsteemi

halduslike kahestumistega. Seepärast on vähemasti vaja oluliselt suurendada koordineerimist (edendamaks uurimistööga seotud innovatsioone) või isegi kaaluda koordineeriva põhirolli ümberlülitamist hariduse suunamise poole pealt majanduse suunamise poole peale. Pikaajalisemas perspektiivis võiks kogu strateegia ellurakendajaks olla ühtne läbimõeldud struktuuriga juhtagentuur. Jah, see tähendab potentsiaalset ohtu suurema bürokraatia tekkimiseks, kuid arvestades Eesti väiksust võiks see tagada teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonide terviklikumaks arendamiseks vajaliku organisatsioonisisese läbipaistvuse. See tähendab kogu süsteemi pööret nõudluspoolsete kaalutluste suunas.

- Avalik sektor peaks ergutama majandusharude esindajaid looma innovatsioonidele orienteeritud tegevusstandardeid, tugevdades selleks globaalsete arengute peamiste trende selgitava informatsiooni pakkumist.
- Samuti leidub võimalusi saavutamaks ühiskonnas konsensust tarbijaid ning tootjaid puudutavate regulatsioonide osas, mis soodustaksid üleminekut uuematele tehnoloogilistele platvormidele. Mõningad seesugustest regulatsioonidest võiksid olla isegi ajutise iseloomuga, et luua katalüsaatorina kriitiline hulk nõudlust.
- Nõudluspoolse innovatsioonipoliitika uus laine võiks lähtuda erinevate projektide hindamise juures edutegurina kolmest võimekusest – teadustöö võimekusest, koostöö ja võrgustike loomise võimekusest ning kommertskasutuse võimekusest. Teine võimekus viitab otseselt uurimistulemuste äritegevusse leviku potentsiaalile ning hilisemale innovaatiliste ideede levikule juba turule. Mõlemad need levikud toetuvad suuresti võrgustike loomisele.
- Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia, aga samuti rakendusprogrammid ja –kavad peaksid selgesõnaliselt sisaldama nõudluspoolseid eesmärgi ning põhjusliku seose abil mõõdetavaid indikaatoreid, mis seostaks rahastamise ja väljaõppe alased meetmed pikaajalise majandusliku mõjuga. See aitaks vähendada „raha vajab ära kasutamist“ mõtteviisi „tarvis on saavutada efektiivsust“ mõtteviisi ees.

Mõningad neist soovistest (eriti viimane) võivad näida vastupidised Euroopa Liidu rahastamisega pahatihti seonduvale loogikale. Siiski on nad väga tähtsad, vältimaks ületamatu lõhe kujunemist rahastamisvõimaluste ning tõeliselt innovaatiliste ja turustatavate äriideede vahel. Eestis on juba käivitumas avalik arutelu ettevõtetele pakutavate rohkete toetuste mõjukuse üle. Ilma nõudluspoolsete poliitikate lisandumiseta võivad pakutavad toetused tõepoolest pigem erainvesteeringuid välja tõrjuda kui erasektori algatusi sobivalt täiendada.

Käesoleva uuringu oluliseks piiranguks on Eestis rakendatavate nõudluspoolse innovatsioonipoliitika meetmete kohta käiva informatsiooni vähesus. Hindamiste raportid ja programmikirjeldused pakuvad mõnes mõttes liiga üldist vaadet nõudluspoolsetele aspektidele. Harupõhised sõelumis- ja seireuuringud võiksid pakkuda paremaid tõendeid kohaliku, regionaalse ja globaalse nõudluse olemasolust võtmevaldkondades tehtavatele innovatsioonidele.

Teoreetilised järeldused käesolevast arutlusest seonduvad vajadusega elavdada oluliselt teaduslikku diskussiooni ja uuringuid nõudluspoolse innovatsioonipoliitika meetmete positiivseid ja negatiivseid külgede kohta. Kuigi neid poliitikaid on terviklikumalt vaadeldud juba enam kui viis aastat, napib endiselt selleteemalist kirjandust, mis poleks seisundi- või hindamisraportid.

Käesoleva uuringu juhtimisel järeldused on seotud tõdemusega, et majandusharu liidrite ja juhtide kaasatus asjakohaste nõudluspoolse innovatsioonipoliitika meetmete alasesse arutellu on väga oluline, et saavutada sisulist innovatsioonialast koostööd, mitte üksnes formaalseid kontakte. Juhtide huvi keekulisemate innovatsioonide vastu omab võtmetähtsust uurimistöö tulemuste vastu nõudluse tekitamisel.

Tulevane uurimistöö peaks keskenduma nõudluspoolse innovatsioonipoliitika meetmetega seotud väljakutsete ja riskide põhjalikule analüüsile. Samuti on kahtlusi nõudluspoolsete innovatsioonipoliitikate efektiivsuse osas väikesel turul, mis vajavad samuti käsitlemist. Nõudluspoolsete meetmete sisseviimine nõuab uudeid halduslikke struktuure ja institutsionaalseid võimekusi, mida tuleks ka analüüsida.

INDIKAATORID ÜLIKOOLOIDE JA ETTEVÕTETE KOOSTÖÖ MÕOTMISEKS¹

Marge Seppo, Alo Lilles
Tartu Ülikool

Ülikoolide ja ettevõtete vaheline koostöö pälvib tähelepanu kogu maailmas. Nii valitsusasutused, ülikoolid kui ka ettevõtted on huvitatud heast ja tõhusast koostööst, mis oleks kasulik kõigile osapooltele. Selleks, et soodustada ülikoolide ja ettevõtete koostööd, ja seega teadmiste ja tehnoloogia ülekannet, peavad rohkem kui kunagi varem nii teadlased, poliitikud kui ka ettevõtjad pöörama tähelepanu teaduse ja tehnoloogiapoliitika kujundamisele ning arendamisele. Seejuures on oluline määratleda ja kasutada asjakohaseid näitajaid poliitiliste otsuste kavandamiseks ning hindamiseks.

Teadmuse edasiandmine toimub läbi erinevate kanalite, kuid tihti kasutatakse ettevõtete ja ülikoolide koostöö hindamiseks vaid selliseid näitajaid nagu teadus- ja arendustegevuse (T&A) kulutused või patentide ning võrsefirmade (ingl.k. *spin-offs*) arv. Patendid ja võrsefirmad on aga vaid murdosa teadmusest, mis kodifitseeritud kujul edasi antakse. Antud artikli eesmärk on ülikoolide ja ettevõtete erinevate koostöövormide ning võimalike indikaatorite käsitluste analüüsi põhjal kirjeldada mõõdikute süsteemi, mis hõlmaks ülikoolide ja ettevõtete koostööd laiemalt. Sellest lähtuvalt leiavad artiklist käsitlust ülikoolide ja ettevõtete erinevad koostööliigid ja -vormid, mille lõikes erinevaid koostöö indikaatoreid ka analüüsitakse. Artiklis kujundatud mõõdikute süsteemi on võimalik kasutada ka Eesti kõrgkoolide ja ettevõtete vahelise koostöö mõõtmise parendamiseks. Oluline on töötada välja konkreetsed näitajad, mis arvestavad ettevõtete ja ülikoolide vahelise koostöö eripärade ja mida saaks paremini kasutada erinevate riiklike strateegiate ja meetmete kujundamisel ning mis viiks kokkuvõttes parema koostöö mõjuni erinevate huvigruppide jaoks.

Kõige olulisemaks eesmärgiks ja tulemuseks ülikoolide ja ettevõtete koostöös peetakse tavaliselt teadmuse ülekannet ülikoolidest ettevõtetesse, aga ka ettevõtetest ülikoolidesse. Teadmuse ülekannet kirjeldab laiemas käsitluses teadmiste, ideede, kontseptsioonide ja tehnoloogiate kandumist ühelt osapoolelt teisele ning seeläbi ka ühiskonnale üldisemalt.

Euroopa ülikoolides läbi viidud ulatusliku uuringu järgi on võimalik eristada kaheksat ülikoolide ja ettevõtete vahelist koostöövormi (Davey *et al.* 2011): õppekava arendamine ja ellu viimine, elukestev õpe, üliõpilaste mobiilsus, teadlaste mobiilsus, T&A tulemuste kommercialiseerimine (nt. patendid, võrsefirmad), teadus- ja arendustegevusalane koostöö, ettevõtlus ja juhtimine. Koostöö tüübid on suhteliselt tihedalt seotud ülikoolide missioonide – õpetamine, teadustöö, ühiskonna

¹ Full text article “Indicators Measuring University-Industry Cooperation” can be found on the CD attached.

teenimine – ning ettevõtete vajadustega, milleks üldjoontes on kvalifitseeritud töötajad ja paremad tegevustulemused ning areng.

Ülikoolide ja ettevõtete vahelises koostöös ei ole oluline aga ainult koostöö iseenesest, vaid selle koostöö tulemus. Pertuzé *et al.* (2010) toob veelgi täpsemalt välja, et oluline ei ole ainult tulemus vaid hoopis koostöö mõju – see kuidas ettevõtte saab ülikooliga tehtud koostöö tulemusi tulemuslikult rakendada. Ettevõtete seisukohalt on oluline pöörata tähelepanu sellele, millist mõju avaldab koostöö ettevõtete toodetele, protsessidele või inimestele. Sama kehtib ka teiste huvigruppide – ülikoolide ja valitsuse – kohta.

Ülikoolide ja ettevõtete koostöö tulemuslikkuse mõõtmise indikaatorid võib jagada kolme kategooriasse (Langford *et al.* 2006): sisend-, väljund- ja mõjuindikaatorid. Sisendindikaatorid on eelkõige sobilikud soovitud väljundi hindamiseks, kuid ei garanteeri seda. Mõju- ja väljundindikaatorid seevastu tegelevad koostöö tulemuste hindamisega.

Jensen *et al.* (2009) toovad oma uurimuses välja kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed parameetrid ülikoolide ning ettevõtete vahelise teadmussiirde ulatuse mõõtmise kohta. Pakutud parameetrid baseeruvad teadmuse ülekande tegevuste ning nende efektidele ja need võib jagada üheksasse kategooriasse: võrgustikud, pidev kutsealane areng, nõustamisteenused, teaduskoostöö, lepinguline teadustegevus, litsentseerimine, võrsefirmad, õpetamine ja muud/teised näitajad.

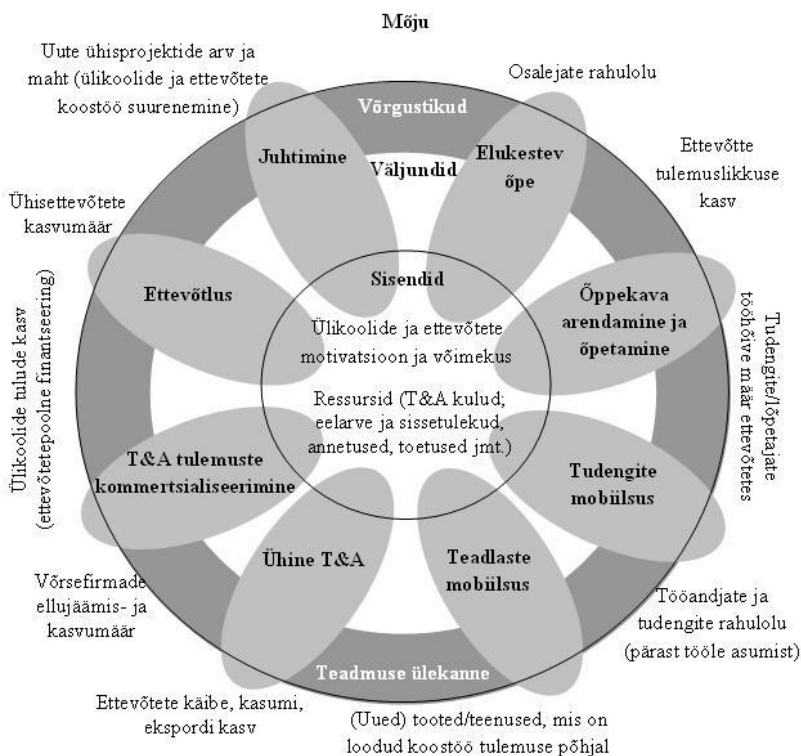
Ülikoolide ja ettevõtete vahelised koostöövormid, motivatsioon ja ka eesmärgid võivad olla väga erinevad. Seetõttu on ka ülikoolide ja ettevõtete vahelise koostöö näitajad kohati üsna erinevad. Joonisel 1 on välja toodud erinevate ülikoolide-ettevõtete vahelise koostöö ja eri liiki koostöö näitajate mõõtmise seoseid.

Üldiselt pole sisendindikaatoreid võimalik eristada koostööliikide lõikes. Välja arvatud T&A kulutused, mis on pigem seotud teadus- mitte õppetegevusega. Igasugune koostöö vajab ressursse (sh. raha) ning ülikoolide, teadlaste ja ettevõtete motivatsiooni ning võimekust koostööd teha.

Kõik koostöövormid peaksid viima ettevõtete ja ülikoolide vaheliste võrgustike loomise ning arendamiseni. Kuna võrgustikud on olulised teadmuse ja eriti varjatud või kodeerimata teadmuse ülekandmiseks, siis tuleks ettevõtete ja kõrgkoolide koostöö hindamisse kindlasti kaasata ka vastavad indikaatorid. Tabelis 1 on toodud välja erinevad väljundindikaatorid ettevõtete ja ülikoolide vaheliste koostöövormide lõikes ning võrgustike ja teadmussiirde hindamiseks sobivad indikaatorid.

Joonisel 1 on välja toodud ka mõjuindikaatorid. Edukas koostöö õppekava arendamise ja rakendamise alal peaks viima kõrgema lõpetajate tööhõivemäärani. Lisaks kvantitatiivsetele indikaatoritele tuleks koostöö mõju mõõta ka lõpetajate ja tööandjate rahulolu uurides. Ka elukestva õppe puhul on oluline osalejate rahulolu, mille alusel saab hinnata ettevõtete ja ülikoolide koostöö mõju. Inimressursside

arendamise (õppekava arendamise ja elluviimise, tudengite mobiilsuse ja elukestva õppe) mõju peaks avalduma ettevõtete suuremas tootlikkuses.

Keskmise ja pikaajalise mõju indikaatorid:

Tootmise teadusmahukuse määr, tootlikkus, tootlikkuse uuendusmäär, uute ettevõtete loomise määr, kõrge kasvumääraga ettevõtete arv ja osakaal, töökohtade arvu kasv, tööhõive kasv, SKP inimese kohta, otseste välisinvesteeringute osakaal SKPst

Joonis 1. Ülikoolide ja ettevõtete koostöö hindamise indikaatorite süsteem.

Teadlaste mobiilsus, ühine T&A ja T&A tulemuste kommersialiseerimine seostub rohkem teadustööga ning selle mõjuindikaatoriteks on näiteks uued tooted, teenused ja protsessid, mis on loodud koostöö tulemuste põhjal. Nii ettevõtete kui ka ülikoolide jaoks on oluliseks mõjuindikaatoriks tulude kasv. Kui ettevõtete puhul on olulised käibe, kasum ja ekspord, siis ülikoolide puhul annab positiivsest koostöö mõjust märku ettevõtete poolse finantseeringu kasv. Kuna T&A tulemuste kommersialiseerimine hõlmab ka võrsefirmade loomist, siis on nende ettevõtete ellujäämis- ning kasvumäär samuti üheks mõjuindikaatoriks. Samamoodi on ettevõtluse tulemuste positiivseks mõjuku ühisettevõtete kasvumäär. Juhtimise, kuid

ka teiste koostöövormide mõjuks on nii ettevõtete kui ka ülikoolide kultuuriline areng, mille indikaatoriks on ettevõtete ja kõrgkoolide suurem koostöö. Keskmise ja pikaajalise mõju indikaatorid võimaldavad hinnata suurenevat teadusmahukust ettevõtete tootmises, majanduse üldist tootlikkust, innovatiivsete ettevõtete arengut, tööhõivet ja riigi jõukust.

Tabel 1. Ettevõtete ja ülikoolide vahelise koostöö ning nende vahelise teadmussiirde väljundindikaatorid koostöötüüpide alusel

Koostöö tüübid	Väljundindikaatorid	Võrgustike ja teadmussiirde indikaatorid
Õppekava arendamine ja elluviimine	Koostöös ettevõtetega loodud õppekavad; ettevõtete külalislektorite poolt loetud kursuste/loengute arv; ettevõtete poolt pakutud magistri- või doktoritöö teemade arv; lõpetanute arv.	Koostöö intensiivsus; seminaride ja kohtumiste arv; ettevõtete poolt korraldatud seminaridel/konverentsidel osalevate teadlaste arv; koostöösuhte pikkus; koostöö käigus koostatud uurimisprojektide arv.
Elukestev õpe	Kursuste arv; kursusel osalenud inimeste arv; teadlaste vahetuste arv ettevõtete ja ülikoolide vahel.	
Üliõpilaste mobiilsus	Praktikantide arv ettevõttes; doktorantide vahetuse arv ettevõtete ja ülikoolide vahel; ettevõtete poolt pakutud stipendiumid.	
Teadlaste mobiilsus	Teadlaste vahetuse arv ülikoolide ja ettevõtete vahel; koostöös tekkinud doktori ning järeldoktori kohtade arv.	
T&A tulemuste kommertsialiseerimine	Patenditaotluste arv; patentide arv; litsentside arv ja väärtus; vörsefirmade arv ja turuväärtus; vörsefirmade käive; kommertsialiseerimistegevut toetavate inimeste arv.	
T&A koostöö	Konsultatsioonilepingute arv; lepinguliste uurimisprojektide arv ning väärtus; koostööprojektide arv ja väärtus; ühispublikatsioonide arv; ühisleitudite arv; koostöö raames loodud uute toodete/teenuste arv.	
Ettevõtlus	Ühisettevõtete arv; ülikoolis loetavate ettevõtluskursuste arv; ettevõtluskursustel osalevate inimeste arv.	
Juhtimine	Ettevõtete esindajate arv ülikooli juhtkonnas; teadlaste arv ettevõtete juhtkonnas.	

Teadmussiirde tulemuslikkuse mõõtmisel kasutatakse erinevaid meetodeid. Üldiselt eelistatakse aga kvantitatiivseid uurimismeetodeid, mida on üldiselt suhteliselt lihtne koguda ja analüüsida. Samas pole aga nende puhul võimalik vastata küsimustele "miks" või "kuidas". Kvalitatiivsed uurimismeetodid (nt. juhtumiuuringud, intervjuud, fookusgrupi intervjuud jne.) võimaldavad koostööst ja võimalikest probleemidest paremini aru saada. Seetõttu on oluline kasutada andmete kogumisel kindlasti ka kvalitatiivseid uurimismeetodeid.

Ülikoolide ja ettevõtete vahelise koostöö indikaatorid on olulised teadus- ja arendustegevuse ning kõrghariduspoliitikate paremaks planeerimiseks ning hindamiseks. Levinud koostöö indikaatoriteks on näiteks patentide ja litsentside arv ning maht, kuid need ei vältenda ettevõtete ja ülikoolide vahelist teadmussiiret ning koostööd kõige adekvaatsemalt. Teadmussiire leiab aset ka vähem formaliseeritud

koostöövormides ning seetõttu on oluline, et hindamissüsteem hõlmaks palju laiaulatuslikumat indikaatorite käsitlust.

Kuigi üldiselt on kergem kasutada sisend- ja väljundindikaatoreid, siis tuleks poliitikate kujundamisel olulist tähelepanu pöörata koostöö majanduslikule mõjule. Samuti on oluline kaasata suhetel ning suhtlemisel põhinevaid indikaatoreid.

Eestis on hetkel ülikoolide ja ettevõtete vahelise koostöö mõõtmise põhirõhk erinevatel sisendindikaatoritel nagu teadus-ja arendustegevuse personali hulk ja erinevatel väljundindikaatoritel nagu sissetulek õppetööst, sissetulek patentide ja litsentside müügist või teadus-ja arendustegevuse lepingutest. Mõjuindikaatorid on oluliselt vähem tähelepanu saanud. Kuna ülikoolide ja ettevõtete koostöö on üks osa innovatsioonisüsteemist, siis võiks koostöö tulemuseks olla suurem innovatsioon, tootlikkus, konkurentsivõime ja majanduskasv nii ettevõtetele Eestis kui riigis tervikuna. Neid soovitud eesmärke tuleks arvestada ka majanduspoliitikate kujundamisel.

Balti Uuringute Instituut, Praxis ja Technopolis Group kirjeldavad Euroopa Liidu tõukefondi perioodi 2007-2013 teadus- ja arendustegevuse ning kõrghariduse meetmete rakendamise vahehindamise raportis, et praeguse süsteemi peamine probleem Eestis on strateegilised puudujäägid riiklikul tasandil, mida võib pidada tõsiseks piiranguks piirkondliku ja valdkondliku arengu toetuste süsteemi vajalike eesmärkide saavutamiseks. Ülikoolide ja ettevõtete vahelist koostööd kirjeldavad poliitikad peaks pöörama tähelepanu mitte ainult sisend- ja väljundindikaatoritele, vaid vaatama ka tulevikku ning hindama võimalikke mõjuindikaatoreid. Lisaks sellele peaksid ka ülikoolid ja ettevõtted hindama omavahelise koostöö ja teadmussiirde tulemuslikkust.

Käesoleva uuringu piiranguks on see, et antud uuringu puhul on tegu pigem teoreetilise käsitlusega. Kinnitamaks indikaatorite sobivust ning täpsustamaks nende seost erinevate koostöövormidega, tuleks tulevikus läbi viia empiiriline uuring. Tulevikus oleks oluline viia läbi ka täiendavaid uuringuid mõistmaks sektorite eripärasid. Ettevõtted on oma olemuselt väga erinevad, kuid neile kõigile kehtivad ühesugused poliitikad. Arvestades sektori spetsiifikat võivad ka ülikoolide ja ettevõtete vahelise koostöö indikaatorid olla väga erinevad.

ÜLIKOOLIDE JA ETTEVÕTETE KOOSTÖÖ MOTIIVE JA BARJÄÄRE PUUDUTAVAD POLIITIKASOOVITUSED¹

Marge Seppo, Tõnu Roolah
Tartu Ülikool

Käesoleval ajal on mitmes Euroopa Liidu liikmesriigis tõsiseid raskusi senise globaalse ja regionaalse konkurentsivõime säilitamisega. Uued teadmistepõhised konkurentsieelised eeldavad aga edu uurimis- ja arendustöö ning innovatsiooni valdkonnas. Seda on aga ebatõenäoline saavutada ilma laialdase ja mitmekülgse koostööta ülikoolide ja ettevõtete vahel. Ülikoolid kui akadeemilised organisatsioonid võtavad selge juhtpositsiooni fundamentaalteaduse valdkonnas. Samas rakendusuuringud ja tulemuste kommertsialiseerimine läbi innovatsioonide nõuavad ettevõtete kaasatust ning ettevõtlusiniitsiatiive. Seega on ülikoolide ja ettevõtete koostöö ülioluliseks kanaliks, mille kaudu kanda üle juhtivate uuringute tulemusi ettevõtetesse ning muundada neid turustatavateks ärilahendusteks. Kuigi see võib tunduda väga iseenesestmõistetav, on koostöösuhete loomine tegelikult keerukas ning väljakutseid esitav protsess.

Kuigi üldisemas plaanis on mõlemad osapooled motiveeritud koostööd tegema, ei ole see esmane huvi sageli piisav, et tagada rahaliste vahendite, teadmuse ja inimressursside pikaajaliselt toimivaid viljakaid ülekandeid. Tõkendid ülikoolide ja ettevõtete koostööle tulenevad mitmest erinevast allikast. Mitmetes riikides on ülikoolid avalikud organisatsioonid, mille missioon ja arengueesmärgid erinevad eraettevõtete omadest. Need erinevused peegelduvad ja võimenduvad väärtuste ning organisatsioonikultuuri võimalike erinevuste kaudu. Erinevused tegevusloogikas ja -keskkonnas muudavad üksteisemõistmise keerukaks, samas kui akadeemiliste töötajate hindamis- ja hüvitamissüsteemid ei sea fookust uurimistulemuste kommertskasutuse aspektile. Impulsid ja ideed uurimistööks luuakse pigem akadeemiliste ringkondade sees, tuginedes varasemale teadusdiskursusele, ja mitte koostöös ettevõtluspraktikutega. Selle tulemusena rajavad akadeemilised ülikoolid ja ettevõtted kahjuks eraldiseisvad kogukonnad, millel puuduvad ühised fookused, arusaamad ja huvid. Seega kujuneb uurimistöö arendustegevusest ja innovatsioonist lahutatuks.

Juhul kui ülikoolid ja ettevõtted kas ei oska või ei soovi neid ohte tunnustada võib riiklikel poliitikatel olla ülioluline käimalükkav roll osapoolte lähendamisel. Isegi siis kui ülikoolid on asunud muunduma ettevõtlikumaks, et ettevõtetele teadmust pakkuda, on võimalik riiklike poliitikate abil situatsiooni parandada. Nimelt toetades antud muundumisprotsessi asjakohase seadusandluse ja muude meetmete kaudu. Samavõrd oluline on motiveerida ettevõtteid ülikoolide juurest uusi teadmiseid ja abi otsima ning neid selle eest tunnustada. Mõni soodustuspoliitikatest võib küll olla pigem Euroopa Liidu üleseid initsiatiive kajastav, samas kui teised poliitikad on suunatud lokaalsematele probleemidele.

¹ Full text article "The Policy Suggestions Concerning Motivations and Barriers of University-Industry Cooperation" can be found on the CD attached.

Käesoleva uuringu eesmärgiks on pakkuda välja poliitikaid, mille abil suurendada motivatsioone ning/või vähendada tõkendeid ülikoolide ja ettevõtete koostöös. Analüütilise arutluse käigus tuuakse põhjalikumalt välja ülikoolide- ning ettevõtetepoolsed motiivid koostöös ja ühisprojektide elluviimiseks. Neid motiveid ning kogu ülikoolide ja ettevõtete koostööd laiemalt mõjutavad mitmed tõkendid. Mõningaid nendest tõkenditest on sobivate poliitikate abil võimalik kas kõrvaldada või vähemalt langetada. Poliitilised meetmed võivad samuti luua lisamotiveid koostöös või mõjutada samaaegselt nii motiivide kui tõkendite aspekti.

Keskaegsed ehk äsjaloodud ülikoolid olid suhteliselt suletud organisatsioonid ning samas kultuuri säilitajad ja edasikandjad. Aja jooksul on ülikoolid muutunud üha enam integreerituks ümbritseva keskkonna ja sealhulgas ettevõtete vajaduste ning tegevusega. Kõrgkoolide arv on oluliselt suurenenud, mis tähendab omakorda aga seda, et konkurents tudengite ja rahastuse saamiseks on ka ülikoolide vahel aja jooksul üha intensiivistunud. Wissema (2009) toob välja ülikoolide arengus kolm põlvkonda: keskaegne ehk esimese põlvkonna ülikool, Humboldti teadusülikool ehk teise põlvkonna ülikool ja ettevõtlik ehk kolmanda põlvkonna ülikool. Seejuures on praegusel hetkel tegu üleminekuperioodiga teiselt kolmandale põlvkonnale ning pigem saab kolmanda põlvkonna ülikoolidest rääkida tulevikus. Ülikooli rolli ühiskonnas on kirjeldatud ka akadeemiliste revolutsioonide kaudu, mille käigus üks põlvkond teisega asendub. Esimese akadeemilise revolutsiooni ajal lisandus ülikooli esmastele ülesannetele olla teadmuse säilitaja ja edastaja ka uurimistöö funktsioon. Teine akadeemiline revolutsioon on toonud kaasa ülikoolide suurema seose ettevõtetega ning ka ülikooli enda suurema ettevõtlikkuse.

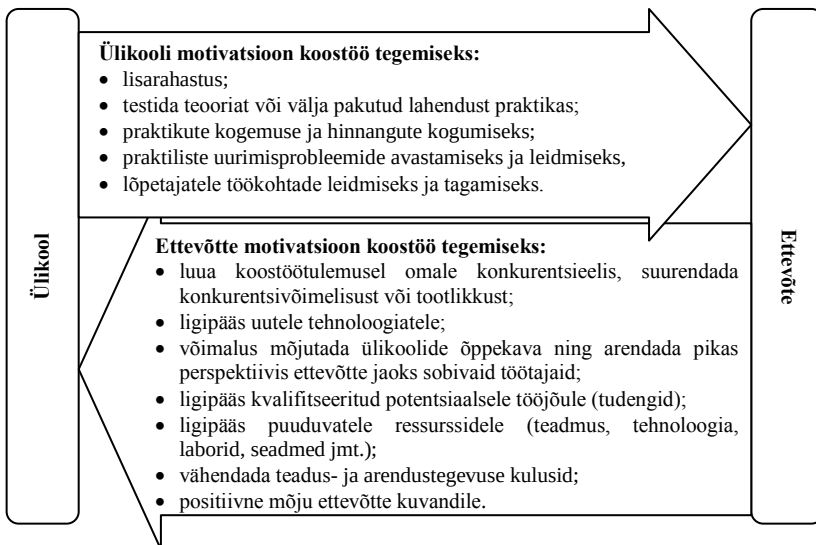
Ettevõtliku ülikooli mõiste ühtib eelpool välja toodud ülikoolide kolmanda põlvkonna käsitlusega. Pärast esimest akadeemilist revolutsiooni hakkasid ülikoolid otsima võimalusi kuidas oma uurimistööna valminud tulemusi turustatavaks kaubaks muuta. Ettevõtlik ülikool on innovaatiline nii oma organisatsiooni, tehnoloogiate kui ka finantstegevuse osas. Etzkowitz (2003) kohaselt saab ülikoolide ettevõtlikkuse puhul rääkida erinevatest tasanditest või ka liikidest:

- üleminekufaasis ettevõtlik ülikool – tegutseb jätkuvalt uurimisprobleemide formuleerimise ja uurimiseesmärkide seadmisega, mis kõik leiab aset organisatsiooni sees akadeemilise distsipliini raames,
- lõpuni arenenud ettevõtlik ülikool – kõige olulisemaks tunnuseks on see, et uurimisprobleemi määratlus tuleb nii ülikoolivälisestest allikatest kui ka ülikoolisisesest akadeemilisest distsipliinist,
- ettevõtlik ülikool kui teaduspargi laiendus – investeerivad oma ressursse uute ettevõtete loomisesse ning osalevad aktiivselt koos ettevõtetega ühises majandustegevuses, mille eesmärk on oma sissetulekuid suurendada.

Iseloomustamaks ja soodustamaks ettevõtete ja kõrgkoolide omavahelist koostööd on määratletud erinevaid koostöömudeleid. Varasemad mudelid on olnud lineaarsed ja järjestikulised. Tänapäeval on trend aga pigem ringikujuliste, spiraalsete ja interaktiivsete mudelite poole. Lineaarsete mudelite puhul arvati, et publitseerimisest piisab oma teadmuse jagamiseks. Praktikas avastati, et nii lihtsalt

see ei toimi. Nii lineaarne kui ka tagurpidi lineaarne mudel on osa interaktiivsest innovatsioonimudelist, kus teaduse tõuge ja turupoolne tõmme töötavad üheaegselt.

Ülikoolide ja ettevõtete koostöö motiivid võtab kokku joonis 1.

Joonis 1. Ettevõtete ja kõrgkoolide motivatsioon koostöö tegemiseks.

Olulisemateks koostöö tõkenditeks ülikoolide ja ettevõtete vahel on:

- erinevad eesmärgid, uurimissuuna fookus (alusuuringud vs rakendusuuringud) ja kultuurilised erinevused organisatsioonide vahel;
- konfliktid seoses intellektuaalse omandi õigustega;
- puudub arusaam partneri tegevuskeskkonnast;
- ülikoolides puudub koostööd ettevõtetega soodustav motivatsiooni-, tasustamis- ja karjäärisüsteem;
- ettevõtete madal võimekus;
- ülikoolide madal tehnoloogiline võimekus;
- ülikoolide teadus- ja uurimistulemusi on raske kommercialiseerida;
- ettevõtte ja ülikooli vaheline geograafiline kaugus.

Eesti ülikoolide statistikast nähtub, et eraülikoolid on ühinemiste kaudu sulandumas suurtesse avalikesse ülikoolidesse ning tudengite üldarv on seejuures enamikes neis avalikes ülikoolides seni kasvanud. Need ühinemise ja kasvuprotsessid võivad samuti soodustada mõningast organisatsioonikultuurilist nihet erasektori ettevõtetega koostöö tihenemise suunas. Erinevad ettevõtlussektori uuringud toovad siiski välja, et ülikoolide tähtsus koostööpartnerite seas hinnatakse pigem madalaks ning seesuguse koostöö arendamisel tunnetatakse mitmeid tõkendeid. Nende seas

näiteks ettevõtete ja/või ülikoolide koostööhuvi puudumine, teadustöötlemuste vähene rakendatavus praktikas, asjakohase informatsiooni vähene kättesaadavus ettevõtjale ning uurimis- ja arendusasutustega kontaktide leidmise keerukus. Tõkendina nähakse täpsemalt ka ülikoolide vähest huvi väikesemahuliste ja lühikese valmimistähtajaga projektide vastu.

Siiski on ülikoolidepoolseid andmeid, et eelarvevälistest finantseerimisallikatest saadavad summad, mis hõlmavad ettevõtluslepingute kaudu saadud vahendeid, on viimastel aastatel oluliselt kasvanud. Huvipuuduse ja ettevõtete vaatenurgast liiga pikkade pakutavate projektikestvuste kui koostööprobleemide ületamise üheks keskseks eelduseks peetakse teadustöötajate ettevõtlikku hoiakut. See väljendub valmisolekus tegeleda ettevõtluspoolega, kas ettevõtete töövahenditele tuginedes, osajaga ise ettevõtjana tegutsedes, või headel isikutevahelistel suhetel põhinevaid püsikonsultatsioone tehes.

Ülikoolide ja ettevõtete koostööbarjääride kõrvaldamine on pikaajaline ja mitut osapoolt hõlmav protsess. Seetõttu peab antud koostöö stimuleerimiseks püstitama pikaajalise strateegia, mille raames elluviidavad abinõud arvestavad ülikooli muutuva rolliga ühiskonnas.

Teiste riikide kogemuse kohaselt on enim edu toonud poliitikaabinõud, mis toetavad kasutajate poolt defineeritud uurimistöid, väike- ja keskmiketevõtete koostööd ülikoolidega, teadlaste mobiilsust, uurimistulemuste kommertskasutust läbi uute ettevõtete loomise ja seesuguste institutsionaalsete regulatsioonide väljaarendamist, mis toetavad ülikoolide ja ettevõtete vahelist teadmusvahetust.

Artiklis toodud analüüs ning Eesti uurimis- ja arendustöö või innovatsiooni kontekst laiemalt võimaldavad tuua järgnevad soovitusel poliitikate arendamiseks:

- Soodustamaks ülikoolide ja ettevõtete koostööd Eestis tuleks rohkem tähelepanu pöörata rakendusuringutele. See võib hõlmata eriotstarbelisi uurimistoetusi ettevõtete poolt algatatud uurimisteemadele või uurimistöö tulemuste praktikas rakendatavuse kasutamist senisest olulisema hindamiskriteeriumina uurimistoetuse taotluste juures.
- Ettevõtluspartneri sisuline kaasatus teatud uurimistulemuste saavutamisse võiks olla mõningates uurimisvaldkondades kohustuslik. Samas on oluline, et seesuguse partneri panus projekti oleks selgesti välja toodav ning mõõdetud.
- Hariduspoliitika valdkonnas tuleks ülikoolide õppekavade arendamisse kaasata senisest enam asjassepuutuvate ettevõtlussektorite juhtisikuid. Kuigi formaalselt on meede “Ettevõtete ja kõrgkoolide koostöö” Sihtasutuse Archimedes poolt juba olemas, on ettevõtte sisulises plaanis kavaarendusse väga vähe kaasatud. See näitab, et vastavaid koostööprotseduure on ebapiisavalt soodustatud, määratletud või jälgitud.
- Ettevõtete juhtide kaasamist ülikoolide külalislektorina võiks samuti soodustada sihtotstarbelise finantseerimise abil, mis seda huvi suurendaks.
- Ülikoolide ja ettevõtete koostööd tuleks soodustada samuti selge fookusega praktikaprogrammide abil tudengitele ja õppejõududele, mis taas tagaks

ettevõtetele väärilise kompensatsiooni nende panuse eest praktikantide juhendamisse.

- Ülikoolide ja ettevõtete suhete soodustamise pikaajaline poliitika võiks hõlmata mõningate uurimislaborite osalist või täielikku erastamist, et motiveerida neid veelgi enam osalema komertssuunitlusega testimistes.
- Võib-olla oleks võimalik luua ka uurimistöö tulemustega seotud intellektuaalomandi ülikooli ja ettevõtte vahel jagamise nõ hea tava juhend.
- Ülikoolide karjääri- ja tasustamissüsteemid peaksid tunnustama panuseid rakendusuuringutesse võrdväärselt akadeemilise uurimistööga. Sellekohase juhendi väljatöötamisel võiks võtta juhtrolli Haridus- ja Teadusministeerium.
- Ülikoolide tehnoloogiliste võimekuste arendamine ning ettevõtete poolse uute teadmiste omaksõtvõimekuse arendamine peaks olema veelgi eriotstarbelisemate teadus- ja arendustegevuse programmide siht, mis on suunatud just nendele aspektidele.
- Tuleks luua riiklikult finantseeritud infovahetussüsteem, mis koondaks endasse uurimistöö ja innovatsiooni infosisendid nii ülikoolidest kui tööstusharudest.

Need poliitikaabinõud ei tarvitse anda kiireid tulemusi. Siiski aitaksid nad aja jooksul nihutada teadustöö fookust rohkem ettevõtete vajaduste suunas. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus juba pakub uusettevõtete programmi ja innovatsiooniosakute programmi, mis peaksid tekitama seoseid ettevõtete ja ülikoolide vahel. Samas näib, et need meetmed ja Sihtasutuse Archimedes poolt algatatud meetmed on ebapiisavad loomaks laialdasemat ja sisulisemat osapoolte koostööd.

Käesoleva uuringu piirangud seonduvad tõsiasjaga, et tegu on üsnagi esmase vaatega probleemistikule, mis tugineb eeskätt kirjandusele ja teiste uuringute tulemuste tõlgendamisele. Samas on ta sellisena asjakohane kui sobiv alguspunkt teema detailsemale analüüsile.

Uuringu järeldused teooriale seisnevad võimalustes seostada omavahel ülikoolide arengut ja teisenemist puudutavat kirjandust ning teadus- ja arendustöö või innovaatika soodustamist käsitlevat kirjandust. Selline ülikoolidepoolse seest välja vaate ja ühiskonna või ettevõtetepoolse väljast sisse vaate seostamine võimaldab luua paremat tervikpilti. Järeldused juhtimisele seisnevad äri võimalustes, mis seonduvad ülikoolidega koostöö kasvust saadavate paremate ressursside ja kompetentsidega. Juhtide võime töös kirjeldatud poliitikameetmetest kasu saada sõltub nendepoolsest omaksõvtuoskusest.

Tulevased uuringud peaksid keskenduma veelgi parema arusaama saavutamisele ülikoolide ja ettevõtete koostöö ning teadmusvahetuse motiivide kohta. Selleks tuleks küsitlusandmeid kasutada koos intervjuudest ja grupiaruteludest saadavate põhjalikumate kvalitatiivsete andmetega.

FINANTSTULEMUSTE MÕJU VÄLJAMAKSEPOLIITIKALE EESTI ETTEVÕTETES¹

Argo Teral, Oliver Lukason, Priit Sander
Tartu Ülikool

Sissejuhatus

2000. aastal viidi Eestis läbi unikaalne maksureform, mille sisuks oli lükata ettevõtte tulude maksustamise moment edasi tulu teenimise hetkelt tulu jaotamise hetkeni. Sellise maksusüsteemi tingimustest on ettevõtte tulumaksust riigile laekuv tulu otseselt sõltuv ettevõtetes langetatavatest kasumijaotusotsusest. Kuigi otseste maksude (ja eriti ettevõtte tulumaksu) roll Eesti riigieelarves on üsnagi väike, on eelarve koostamise protsessis vajalik siiski prognoosida ettevõtte tulumaksu laekumist tulevikus. Seoses eelnevaga võiks ka eelarveprotsessiga seotud isikutele huvi pakkuda kuidas langetatakse ettevõtetes kasumijaotusotsuseid. Käesoleva uurimuse fookuses on ettevõtete finantsindikaatorite ja omanikele tehtud väljamaksete vahelised seosed finantskriisi tingimustest (st vaatluse alla on võetud ettevõtete väljamaksepoliitika aastatel 2008-2009).

Ettevõtete dividendipoliitikat mõjutavate tegurite teoreetiline lühiülevaade

Ettevõtete dividendipoliitika on väga laialdaselt uuritud valdkond, kuid sellest hoolimata pole endiselt jõutud ühestele seiskohtadele, mis täpselt mõjutab ettevõtete kasumijaotusotsuseid. Suurem osa teoreetilistest mudelitest selgitab ettevõttes langetatavaid dividendiootsuseid reageeringuga turu ebatäiuslikkuse ilmingutele (maksude ja tehingukulude olemasolu, asümmeetriliselt jaotunud informatsioon, huvide konflikt erinevate ettevõttega seotud osapoolte vahel jms).

Empiirilistes uuringutest on neid turu ebatäiuslikkuse ilminguid tavaliselt mõõdetud erinevate asendnäitajatega (*proxy*). Tüüpiliselt on leitud, et ettevõtte dividendipoliitika sõltub nii eelnevate kui ka tulevaste perioodide kasumitest, tulude volatiilsusest, investeerimis- ja finantseerimisvõimalustest, ajaloolistest traditsioonidest dividendide maksmisel aga ka sellistest teguritest nagu näiteks ettevõtte üldjuhtimine (*corporate governance*) või õiguslik keskkond. Nimelt selle viimase aspekti tõttu on aktuaalne uurida dividendipoliitika kujunemist Eesti ettevõtetes. A. Hazak (2007) koostas teoreetilisele mudeli, mille kohaselt peaks kahju saamise tõenäosuse suurenemine tooma Eesti tulumaksusüsteemi tingimustes kaasa aktsionäridele tehtavate väljamaksete olulise suurenemise. Kuigi varasemad empiirilised uurimused erinevates riikides on kinnitanud, et ettevõtted ei taha dividendimakseid vähendada, on suuremate kriiside ajal seda siiski üsna laialdaselt tehtud. Sellised mõneti vastuolulised arvamused varasemas kirjanduses on tekitanud vajaduse täiendavate lisauuringute järele ning 2008-2009 aasta finantskriis pakkus nende läbiviimiseks soodsat keskkonda.

¹ Fulltext article "The Influence of Financial Performance on Payout Policy: a Study of Estonian Firm" can be found on the CD attached.

Eesti ettevõtete dividendipoliitika empiiriline uuring: andmed ja metoodika

Uurimuse läbiviimiseks hangiti Äriregistrist andmed 14 müügitulu alusel suurima Eesti tööstusharu kõigi ettevõtete kohta aastatel 2006-2009. Seejärel jäeti vaatluse alt kõrvale mitteaktiivsed (müügitulu mitteomavad) ettevõtted. Järgmise sammuna grupeeriti ettevõtted sõltuvalt sellest, kas nende majanduslik olukord paranes (Grupp III), halvenes vähem kui sektoris keskmiselt (Grupp II) või halvenes rohkem kui sektoris keskmiselt (Grupp I). Ettevõtete grupeerimise aluseks oli viie erineva pankrotimudeli alusel arvutatud pankrotiskoori tulemused.

Kahjuks ei sisaldanud Äriregistri andmebaas infot omanikele teostatud väljamaksete kohta. Seetõttu olid autorid sunnitud arvutama ligikaudse väljamaksete suuruse ettevõtte bilansi- ja kasumiaruannete kirjete alusel. Ettevõtte võib omanikele väljamakseid teha nii dividendidena kui ka muul moel (nt seoses aktsiakapitali vähendamisega). Dividendide suuruse leidmise alusvalemina kasutati järgmist lihtsustatud seost:

$$\text{dividendid} = (\text{jaotamata kasum}_{t-1} + \text{aruandeaasta kasum}_{t-1}) - \text{jaotamata kasum}_t$$

Seejärel kohandati spetsiifiliste algoritmidega saadud tulemusi võtmaks arvesse võimalust, et jaotamata kasumi arvel võidi suurendada hoopis ettevõtte aktsia- või reservkapitali. Samuti vaadeldi aktsiakapitali vähendamisi, kusjuures väljamaksetena läksid arvesse üksnes sellised aktsiakapitali vähendamised, mille puhul eelmiste perioodide jaotamata kasumi ja puhaskasumi summa oli positiivne. Lisaks väljamakse rahalisele suurusele vaadeldi ka väljamaksekindrajat, mis leiti väljamakse jagamisel puhaskasumiga. Kahjuks ei võimaldanud kasutatud algoritmid ning ebatäpsused andmetes siiski elimineerida kõiki võimalikke vigu, mistõttu väljamaksete arvestuslik suurus võib mõnel juhul ka erineda tegelikust väljamaksest.

Finantsindikaatoritena, mille korrelatiivseid (kasutades Pearsoni korrelatsiooni-kordajat) seoseid dividendiga uuritakse, vaadeldakse käesolevas uurimuses võlakordaja muutust (ΔDA); brutorentaabluse muutust (ΔBS); puhasrentaabluse muutust (ΔNS); lühiajalise kattekordaja muutust (ΔCAL); müügitulu muutust (ΔS); brutokasumi muutust (ΔBP); ning puhaskasumi muutust (ΔNI). Analüüsi käigus uuriti dividendide seost ülaltoodud finantsindikaatoritega perioodil $t-1$, perioodil t ja perioodil $t+1$.

Eesti ettevõtete dividendipoliitika empiiriline uuring: tulemused ja diskussioon

Esmalt hinnatakse väljamaksete ning erinevate finantsnäitajate vahelist seost grupis, kus majanduslik olukord halvenes rohkem kui harus keskmiselt. Valimisse on kaasatud kõik grupi ettevõtted, mis teostasid omanikele väljamakseid 2008. aastal. Kokku teostas konkreetsetes grupis 2008. aastal väljamakseid 2377 ettevõtet. 2008 aastal tehtud väljamaksetel puudusid statistiliselt olulised korrelatiivsed seosed 2007. ja 2008. aasta finantsnäitajate muutustega. Küll aga esinesid tugevad korrelatiivsed seosed 2008. aastal teostatud väljamaksete ja 2009. aasta finantsindikaatorite vahel. Väljamaksed (ja ka väljamaksekindrajad) olid positiivselt seotud

müügitulu, bruto- ja puhaskasumi muutustega. 2009. Aastal tehtud väljamaksetel puudusid samuti statistiliselt olulised korrelatiivsed seosed eelmiste ja sama perioodi finantsindikaatoritega. Autorite käsutuses polnud uuringu koostamisel veel andmeid 2010. aasta kohta, mistõttu puudus võimalus vaadelda 2009. aastal makstud dividendide seost järgmise (st. 2010) aasta finantsindikaatoritega.

Teiseks hinnatakse väljamaksete ning erinevate sõltumatute muutujate vahelist seost grupis, kus ettevõtte majanduslik olukord halvenes vähem kui harus keskmiselt. Vaatluse all on kõik ettevõtted, kes 2008. või 2009. aastal teostasid väljamakseid. 2008. aastal teostas konkreetses grupis väljamakseid 695 ettevõtet. Kui eelmise grupi puhul puudusid statistiliselt olulised seosed väljamaksete ja eelmise või sama perioodi finantsindikaatorite vahel, siis käesolevas grupis esines üksikuid statistiliselt olulisi seoseid (vt tabel 1), kuid seosed olid nõrgad. Tugevad ja statistiliselt olulised seosed esinesid aga 2008. aasta väljamaksete ja 2009. aasta finantsindikaatorite (võlakordaja muutus, puhaskasumi muutus, puhasrentaabluse muutus) vahel. Väljamaksekordajate puhul olid aga seosed vastasmärgilised võrreldes seostega grupis I.

Kolmandaks hinnatakse väljamaksete ning erinevate sõltumatute muutujate vahelist seost grupis, kus ettevõtte majanduslik olukord eelmise aastaga võrreldes paranes. Sarnaselt eelmistele gruppidele, on sõltuvateks muutujateks nii 2008. aastal kui ka 2009. aastal teostatud väljamaksed. 2008. aastal teostas konkreetses grupis väljamakseid 2616 ettevõtet. Sarnaselt grupiga I puudusid ka sellesse gruppi kuuluvate ettevõtete puhul korrelatiivsed seosed väljamaksete ja sama ning eelmise aasta finantsindikaatorite vahel. Statistiliselt olulised seosed eksisteerivad väljamaksete ja järgmise aasta finantsindikaatorite vahel. Rahaliste väljamaksete korral olid need seosed samad kui grupis üks, kuigi oluliselt nõrgemad. Väljamaksekordaja puhul on aga seoste suund sarnane grupis II esinenud seoste suunaga. Kokkuvõtlikult on leitud statistiliselt olulised seosed esitatud tabelis 1.

Uuringutulemused näitavad, et enamasti puuduvad statistiliselt olulised korrelatiivsed seosed ettevõtte eelmiste perioodide finantsindikaatorite ning omanikele tehtud väljamaksete vahel. Saadud tulemused on mõneti vastuolus nii varasemates Eesti suurettevõtete andmetele tuginevates uuringutes kui ka enamikes rahvusvahelistes empiirilistes uurimustes tehtud järeldustega. Korrelatiivsete seoste puudumine on autorite hinnangul seletatav eelkõige kahe asjaoluga. Esiteks moodustasid käesoleva uuringu valimist väga suure osa (83-92%) mikroettevõtted, kus kasumijaotusotsused tehakse eelkõige omaniku rahavajadust arvestades, mitte aga ettevõtte finantsnäitajaid silmas pidades. Mitmed küsitlusuuringud nii Eestis kui ka teistes riikides on kinnitanud, et tuumikaktsionäri soovid ja ootused on kõige olulisemaks dividendipoliitikat mõjutavaks teguriks. Arvestades kõrget omanike kontsentratsiooni Eesti ettevõtetes (isegi aktsiaseltside puhul kuulub valdav osa ettevõtteid ühele-kahele aktsionärile) pole selles midagi imekspandavat, sest kasumijaotusotsus on sisuliselt tuumikaktsionäri kontrolli all.

Tabel 1. Statistiliselt olulised korrelatsioonikoefitsiendid väljamaksete ja finantsindikaatorite vahel (sig. = 0.05)

Ettevõtete grupp Indikaatori aasta	2008. aasta		2009. aasta	
	Väljamaksed	Väljamakse- kordajad	Väljamaksed	Väljamakse- kordajad
I				
2006/2007	-	-		
2007/2008	-	-	-	-
2008/2009	ΔS (0.230), ΔBP (0.348), ΔNI (0.300)	ΔS (0.573), ΔBP (0.849), ΔNI (0.729)	-	-
II				
2006/2007	-	-		
2007/2008	ΔDA (0.171)	-	-	ΔNI (0.128)
2008/2009	ΔDA (0.079)	ΔNS (-0.795), ΔNI (-0.808)	-	-
III				
2006/2007	-	-		
2007/2008	-	-	-	-
2008/2009	ΔS (0.095), ΔBP (0.098), ΔNI (0.089)	ΔNI (-0.186)	-	-

Allikas: Äriregistri andmebaas, autorite koostatud.

Korrelatiivsete seoste puudumine dividendimaksete ja eelmiste perioodide finantsindikaatorite vahel võib olla seotud ka meie poolt vaadeldava ajaperioodi eripäraga. Finantskriisi tingimustes muutusid majandusolud ja ettevõtete väljavaated sageli kuude kui mitte nädalatega. Sellises olukorras on loomulik, et ettevõtted arvestavad pigem hetkeolukorra ja tulevikuväljavaadete kui eelmiste perioodide majandustulemustega. Uurides dividendide seost järgmise perioodi finants-tulemustega ilmnesid tõepoolest mitmed statistiliselt olulised korrelatiivsed seosed. Seosed polnud küll kõigis vaadeldavates gruppides ühesuunalised, mis viitab kaudselt ettevõtete üldise finantsseisundi mõjule otsuste langetamisel, kuid vihjasid siiski võimalusele, et ka Eesti tulumaksusüsteemi tingimustes tehakse väljamakseid omanikele eelkõige siis kui on oodata finantsseisundi paranemist. Samaselt mitmele varasemale uurimusele viitavad meie poolt saadud tulemused, et dividendidel võib olla teatud ennustuvõime ettevõtte tuleviku osas.

Järeldused

Eesti ettevõtete laiapõhjalise (üldkogumile läheneva) valimi uurimisel selgus, et korrelatiivsed seosed ettevõtte eelmise perioodi finantsnäitajate ning dividendimaksete vahel on nõrgad või puuduvad üldse. Seega ei saa nende põhjal ennustada ka ettevõtete dividendipoliitikat, mis raskendab Eesti tulumaksusüsteemi tingimustes ettevõtelt laekuva tulumaksu prognoosimist riigieelarve koostamise protsessis. Dividendietsused langetatakse eelkõige tuumikaktsionäri suva järgi ning seega mudelid ja teooriad, mis jätavad dividendietsuste uurimisel kõrvale aktsionäride soovid ja ootused ei suudagi täielikult selgitada ettevõtete dividendietsuste tagamaid. Dividendide seos järgmise aasta finantsnäitajatega on aga tunduvalt tugevam. Uurimuse käigus leidsime statistiliselt olulisi korrelatiivseid seoseid nii müügitulu, brutokasumi kui ka puhaskasumi ning võlakordaja muutustega. Seega võivad dividendid kanda endas täiendavad informatsiooni ettevõtte lähituleviku kohta.

EESTI: KRIISI SISENEMINE JA VÄLJUMINE¹

Viktor Trasberg
Tartu Ülikool

Viimase kümnendi jooksul on Eesti majanduskasv olnud äärmiselt volatiilne. Majanduse sajandialguse taastumisele peale Aasia ja Vene kriisi järgnes väga kiire kasvu periood kuni 2008 aastani.

Alljärgnev artikkel käsitleb majandustsükli juhtimist majandusbuumi perioodil ning selle järgnenud kriisiaastatel. Autor väidab, et selline suure amplituudiga majandusareng peegeldab majandustsükli ebaõnnestunud juhtimist nii buumi kui kriisperioodil. Samuti tuleks otseselt välja tuua majandustsükli erinevate faaside põhjuslik seos ja vastasmõju. Seega ei olnud Eesti majanduslanguse ainupõhjus mitte globaalne majanduskriis, vaid eelneva perioodi liigkiire kasvu poolt tekitatud tasakaalustamatus ja majandusstruktuuri deformatsioon.

Artikli esimeses osas iseloomustatakse viimase kümnendi majandustsükli kulgu ja majanduse ülekuumenemist ning sellele järgnenud järsku majanduslangust. Teises osas selgitatakse Eesti majanduspoliitilisi valikuid ning võimalusi majandustsükli juhtida. Artikli kolmandas osas vaadeldakse valitsussektori tegevust akuutsel kriisiperioodil ning hinnatakse selle vastavust teoreetilistele seisukohtadele.

Eesti majanduskasvu kriisieelsel perioodil toetasid erinevad tegurid. Tähtsamad neist on eelnev madal võrdlusbaas, Euroopa Liiduga ühinemise mõju ning laenamisele põhinev sisetarbimine. Toetavaks teguriks saab lugeda ka stabiilse ja kasvava nõudlusega globaalse väliskeskkonna.

Artikkel toob esile kiirele majanduskasvule omaseid näitajaid – SKP tase ja kasvumäär; tööhõive ja palgataseme kasv. Eesti sisemaise koguprodukti tase ühe elaniku kohta jõudis 70% Euroopa Liidu keskmisest ning palgatase kahekordistus 5 aastaga. Euroopa Liiduga ühinemine soodustas välisinvesteeringute sissevoolu ja Eesti ettevõtete ärivõimaluste kasvu nii kodu kui välisurgudel.

Majanduskasvu mootoriks aastatel 2000-2007 oli sisenõudlus. Eelkõige kasvas eratarbimine ja investeeringud. Valitsussektori osakaal kasvukomponendina oli mõõdukas, samuti oli puhaseksport pidevalt negatiivne.

Sisenõudluse allikaks oli laienev tööturg, kiiresti kasvavad tulud ja laenuvõimendus. Eesti kommertspankade laenujääk suurenes 2001-2008 kokku 7 korda ning väljastatud laenude maht jõudis 90% SKP-ga võrrelduna. Erasisikute laenu moodustasid 48% kogu laenujäägist.

Tugev sisetarbimine tekitas ka suure impordinõudluse, mida finantseeriti lisaks laenamise ja välisinvesteeringutest laekuvate vahendite arvel. Jooksevkonto oli

¹ Fulltext article “Estonia: In and Out of Crisis” can be found on the CD attached.

suures puudujäägis perioodil 2000-2008, mida aga tasakaalustas positiivne finantskonto.

Kiire majanduskasv suurendas küll elanikkonna tulusid, kuid samal ajal deformeeris majandus- ja tööhõive struktuuri. Väga kiiresti kasvas tööhõivet siseturule suunatud tegevusaladel – ehituses; kaubanduses ja teenindus-toitlustussektoris. Samal ajal hõive kasv suurimas tegevusvaldkonnas – tööstuses- oli väga tagasihoidlik. Siseturu kõrge nõudlustase vähendas ettevõtete motive minna välisurule. Kuigi majandus kasvas kümnendi keskel kiiresti, ei kaasnud sellega ettevõtete moderniseerumist ja seega majanduse globaalne konkurentsivõime alanes. Kõrge sisenõudluse tase forsseeris ettevõtlust ehitus- ja kinnisvarasektoris ning kaubanduses ja teeninduses, mille puhul on asjakohane nimetada seda „kinnisvaramulliks“. Kiire tulude tõus ja nõudluse võimendamine laenuraha toel õhutas ka hinnakasvu. Kiire inflatsioon fikseeritud vahetuskursi tingimustes viis reaalse vahetuskursi tugevnemisele Eesti peamiste kaubanduspartnerite suhtes ning halvendas veelgi konkurentsi-ja ekspordivõimekust.

Kiire hõive kasv ja tööjõunõudlus suurendasid tööjõukulusid oluliselt kiiremini kui Põhjamaades ja EL-is keskmiselt. Kuigi perioodi vältel kasvas ka töö tootlikkus, siis buumiaastatel tootluse kasv sisuliselt peatus. Seega, tootlikkuse kasv jäi alla kulude kasvule ning riigi konkurentsivõime vähenes.

Artikli teine osa iseloomustab Eesti makromajanduspoliitikate rolli majandustsükli juhtimisel. Eesti majanduspoliitika on läbi aegade olnud väga *pro-tsüklikline* ning võimendanud majandustsükli erinevaid faase. Samal ajal on majanduses toimivad automaatsed stabilisaatorid olnud suhteliselt nõrgad.

Fikseeritud vahetuskursi ja väikese avatud majanduse tingimustes ei ole rahapoliitika efektiivne vahend majandustsükli juhtimiseks. Rahapoliitika on sellisel juhul suunatud vahetuskursi stabiilsusele ega saa tõhusalt mõjutada intressimäära, inflatsiooni ega raha pakkumist. Eesti Pank ei suutnud takistada ka ülemääraseid välismaiseid krediitdivooge, mis tekitasid ülekuumenemise kinnisvara ja ehitussektoris.

Eesti majandustsükli juhtimise peamine vahend saab olla fiskaalpoliitika oma erinevate instrumentide vahendusel. Samas on Eesti fiskaalpoliitika aastakümnedite vältel lähtunud suhteliselt piiratud eesmärkidest. Oluliseks on peetud eelarve tasakaalu ja madalat maksude taset, kuid fiskaalpoliitika kui stabilisatsiooni-mehhanism ei ole teadvustatud eesmärgiks kunagi olnud. Seega kriisieelne fiskaalpoliitika (maksude alandamine, valitsussektori kulude suurendamine jm.) soodustas otseselt majanduse ülekuumenemist ning majandusstruktuuri deformatsiooni.

Eesti eelarvekulude-tulude tase oli kriisieelsel perioodil oluliselt madalam kui Põhjala naaberriikide ja EL keskmine tase. Ka eelarve oli enamuses aastatel positiivne ning riigivõlg äärmiselt madal. Samas on Eesti maksude struktuuris domineerivaks tarbimismaksud ja sotsiaalkindlustusmaksed. Tulumaksude osakaal võrreldes Põhjamaade ja EL riikide keskmise tasemega on olnud mitmekordselt madalam.

Autori arvates tuleb majanduse ülekuumenemist, majandusstruktuuri deformeerumist ja konkurentsivõime vähenemist otseselt seostada ebaõnnestunud fiskaalpoliitikaga, mis otseselt soodustas tasakaalustamatut arengut. *Pro-tsükliline* fiskaalpoliitika lähtus kitsastest poliitilistest eesmärkidest huvidest ega võtnud arvesse majandustsükli juhtimise ja tasakaalustamise eesmärgi. Seega oli kriis otsene järelm Eesti sisemajanduses tekkinud „mullile“ ja sektoriaalsele deformatsioonile.

Kuidas Eesti valitsussektor toimis kriisisituatsioonis? Kriisiperioodi tuleks vaadelda tinglikult kaheks etapina – akuutne kriis ja majanduslangus aastatel 2008-2009 ning stabiliseerumine ning kriisist väljumine aastatel 2010-2011. Esimeses kriisifaasis oli Eesti majanduse juhtimine ebaadekvaatne, mis võimendas oluliselt majanduslangust ning tööpuudust. Üldistatult võiks sellise käitumise taga näha kahte omavahel seotud põhjust – kogemuse puudumist majandustsükli juhtimisel kriisisituatsioonis ning ebaõnnestunud majanduspoliitilisi valikuid. Majandustegevuse toetamise ja stimuleerimise asemel keskenduti kitsapiirilistele majanduspoliitilistele eesmärkidele – eelarvetasakaalu hoidmisele järskude maksutõusude ja eelarvekärbete näol.

Standardne kriisisituatsioonis käitumise kava näeb ette valitsussektori kulutuste ja – investeeringute suurendamist; tarbimis- ja tööjõumaksude alandamist ning tulusiirte suurendamist madala sissetulekutega tulusajatele. Selliste meetmete efektiivsust on tõendanud ka mitmed hiljutised prominentsed uuringud. Paraku tegi Eesti valitsus täpselt vastupidiselt neile soovistele – suurendas tarbimis- ja tööjõumakse; vähendas järsult avaliku kulutusi ja investeeringuid ning tulusiirdeid madalapalgalistele. Sellise käitumise tulemus oli aga suuresti vastavuses majandusteooriaga – väga järsk ja suuremahuline majandustegevuse kokkutõmbumine aastatel 2008-2009 ning valitsussektori eelarve defitsiit. Seda vaatamata asjaolule, et Eestil puudus vajadus toetada oma pangandussektorit ning eelnevalt oli olemas ka stabiliseerimisreservid.

Järgnevatel aastatel püüti majandustegevust stimuleerida ning eelarvet tasakaalustada erinevate finantsinstrumentide kaudu. Kuna võimalused maksude tõusuks puudusid ning laenukoormust ei soovitud suurendada, siis kasutati eelarve tasakaalustamiseks suuremahulist riigivarade müüki ja dividendide väljavõtmist riiklikest ettevõtetest. Eriti markantne tegevus oli CO₂ kvootide suuremahuline müük, millest saadud vahenditega tasakaalustati kriisiperioodil valitsussektori eelarveid.

Teine oluline „stimuleerimismehhanismi“ osa on Euroopa struktuurivahendite laiaulatuslik ja efektiivne kasutuselevõtt, mis võimaldas samuti suunata vahendeid majandustegevuse ergutamiseks.

Teiselt pool suurenes mittemaksuliste tulude osakaal Eesti riigieelarves pea kolmandikuni. Seega ei ole eelarvepositsioon pikaajaliselt jätkusuutlik ilma maksukoormuse tõusuta.

KROONIKA

CHRONIK

CHRONICLE

PROFESSOR VLADIMIR KOSLOV
(17.02.1928 – 7.01.2012)
IN MEMORIAM

Eesti majandusteaduse ajalukku on Vladimir Koslov (pseudonüüm Vlady Kellik) jäänud ühe erudeerituma ja omanäolisema professorina. Tema uurimuste objektiks ja eriliseks huvialaks oli teaduslugu ning filosoofia. Oma teadustöös pidas ta kõige tähtsamaks majanduslase konstruktiivse süsteemmõtlemise ja väitluskultuuri kujundamist. Tema sulest on ilmunud üle 200 publikatsiooni. Aktiivne ühiskonnakriitiline mõtteviis ja huvi maailma majanduses toimuva vastu ajendas teda kuni viimase ajani avaldama oma seisukohti mitmetes ajaleheartiklites. Vladimir Koslovi kolleegid mäletavad teda alati heatahtliku ja heatujulisena, uuendusmeelse ja väitlushimulisena. Pingelise õppe- ja teadustöö kõrval leidis ta aega ja tahtmist nõustada algajaid kolleege ning juhendada magistri- ja doktoritöid. Ta oli alati rõõmsameelne, erudeeritud ja vaheda sulega kolleeg.

Vladimir Koslovi haridustee algas Tartu 1. Keskkoolis, mis on tuntud H. Treffneri Gümnaasiumina. Selle ta lõpetas 1947. aastal hõbemedaliga. Kuna ta oli sündinud ja lapsepõlve veetnud talus Tartumaal Ahja lähedal, tundis ta end maapoisina. Seepärast loobuski ta füüsika õppimisest pärast ühe aastast õppetööd Tartu Riiklikus Ülikoolis (kuhu ta astus 1947. aastal) ning jätkas õpinguid Eesti Põllumajanduse Akadeemias (EPA) metsatööstuse erialal, lõpetades selle 1952. aastal *cum laude*. 1951. aastal võeti ta NLKP-sse ning valiti EPA komsomolikomitee sekretäriks, samuti Tartu Linna Töörahva Saadikute Nõukogu (TSN) rahvasaadikuks. Nii ei saanudki ta omandatud erialal metsamajanduses töötada.

Aastail 1953-1954 viibis ta Leningradi Riikliku Ülikooli ühiskonnateaduste õppejõudude ettevalmistuskursustel, kus sai poliitilise ökonoomia õppejõu kvalifikatsiooni. 1954-1962 töötas ta EPA poliitilise ökonoomia kateedri vanemõpetajana, omandades ühtaegu nii praktilised pedagoogilise töö kogemused kui ka teadustöö alged.

1961. aastal kaitses Vladimir Koslov kõrgete nõudmiste poolest tuntud Moskva Riiklikus Majandusinstituudis majandusteaduste kandidaadi kraadi. Väitekirja valmis teemal „Metsavarumise mehhaniseerimise rahvamajanduslikust efektiivsusest (Eesti NSV näitel)“. Tegelikult oli töö valmis juba kaks aastat enne kaitsmist. Olgugi et dissertatsioon käsitles konkreetset majandusharu, ilmnis juba siin autori püüdlus laiimate, rahvamajandusliku tasemega üldistuste tegemisele.

Majandusteaduste kandidaadi kraadi omistamise järel kutsuti ta tööle Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI) poliitilise ökonoomia kateedri dotsendi ametikohale.

Konkursi läbis ta edukalt ja siit sai alguse palju aastakümneid väldanud töö TPI-s. 1962. aastal algas ka tema elu peamine, loominguline periood. 1963. aastal omistas Moskvast NSV Liidu Kõrgem Atestatsioonikomisjon talle dotsendi kutse. 1964. aastal viibis ta täienduskursustel Kiievi Riiklikus Ülikoolis, 1970.-1972. aastatel ja 1976. aastal aga Leningradi Riiklikus Ülikoolis.

1972. aastal ilmusid trükist tema aastatepikkuse tõsiseltvõetava uurimuse tulemused – „Majandusliku tegevuse teoreetilisi lähtekohti“. Kui jätta kõrvale tookordne kohustuslik marksistlik fraseoloogia, siis panid töö esimesed peatükid aluse tema edaspidistele metodoloogilistele uurimustele. Töös käsitles autor teadmiste süsteemsuse ning teaduslike definitsioonide täpsuse probleemi, rõhutades järeldusena, et mõisted erinevad definitsioonidest. Autor näitas, et poliitökonoomia koos filosoofiaga on majandusteaduse metodoloogiliseks aluseks ning väljendas arvamust, et majanduse peamiseks liikumapanevaks jõuks on vastuolu tootmise kasvu ja ressursside, eeskätt tööaja säästmise vahel. Ta lõpetas töö majandusliku tegevuse küberneetilise tõlgendusega – luues põhjuslike seoste süsteemi vajaduste, huvide, eesmärkide, vahendite, tegevuse, tulemuse ja tarbimise spiraalalabelas.

Eelnimetatud uurimus tõi Vladimir Koslovile üldise tunnustuse. Aastail 1973-1974 oli ta TPI poliitilise ökonomia kateedri juhataja kohusetäitja. Pühendunud teadusmehena ei hinnanud ta aga administratiivset ametikohta, pidades seda koormuseks, mis ei soodusta, vaid kisub eemale loometööst. Sellest kohustusest vabanemise üle tundis ta ainult rõõmu. Küll aga hoolitses ta noorteadlaste järelkasvu eest. Tänu tema tõhusale abile kaitses 1975. aastal edukalt teaduskraadi kateedri assistent, hilisem õppetooli juhataja ning rahvamajanduse instituudi direktor, professor Kaie Kerem.

Suur oli Vladimir Koslovi panus nõukogude ajal ainukese omalaadse õpiku „Sotsialismi poliitiline ökonomia. Loengud“ kirjutamisel 1974. aastal. Seda õppeainet tohtis õpetada ainult Moskvast väljaantud õpikute alusel. Need raamatud olid üldsõnalisel, deklaratiivsel, peamiselt sotsialismi eelistest ja üllastest eesmärkidest ning ei rahuldanud ei õppejõude ega üliõpilasi. Sotsialismi reaalseid probleeme sai käsitleda ainult suuliselt loengutes ja seminaridel. Õpiku koostamises osalesid professionaalid nii Tallinnast kui Tartust. Õpiku liiduvabariikides kirjutamise keelust mindi mööda lihtsalt ja arukalt, asendades pealkirjas sõna „õpik“ mõistega „loengud“. Niisugune Moskvast tulevate korralduste „loominguline“ täitmine oli omane tolle aja Eestis paljudes erinevates valdkondades. Ilmunud õpik oli sisult asjalik, rikas näidete poolest, vaba dogmade korrutamisest ning sisaldas viiteid klassikutele minimaalselt nõutud määral. Seda väljaannet kasutasid tudengite mitmed põlvkonnad kuni Eesti taasiseseisvumiseni.

Loomult tahtejõulise ja edasipüüdlikuna töötas Vladimir Koslov kõik need aastad pingeliselt oma doktoritöö kallal. Töö oli tal ammugi sisuliselt valmis, kuid selle kaitsmine poliitilise ökonomia valdkonnas oli nõukogude ajal seotud suurte raskustega. Kommunistliku partei kõrgema juhtkonna arvates oli selle valdkonna teooria lahutamatu seotud riigis teostatava majanduspoliitikaga ning neile ebasoovitavate järelduste ja ettepanekute vältimiseks olid doktoritööde kaitsmise komisjonid moodustatud ainult mõnes Nõukogude Liidu suuremas keskuses –

Moskvas, Leningradis, Kiievis. Töö pidi olema kirjutatud vene keeles ja selle kaitsmine võis toimuda samuti ainult vene keeles. Seetõttu kvalifitseeriti poliitökonoomia alased uurimused Eestis tavaliselt mingi konkreetse rahvamajandusharu alla kuuluvaks ning siis oli õigus neid kaitsta Eestis. Vladimir Koslov sellele kompromissile ei läinud ning saavutas töö lülitamise Leningradi Riikliku Ülikooli doktoritööde kaitsmiste plaani.

Dissertatsioonis teemal „Poliitökonoomia osa suurendamine tootlike jõudude ja tootmissuhete arengus: metodoloogia küsimused“ arendas dissertant majandusanalüüsi põhimõtteliselt uusi metodoloogilis-loogilisi käsitlusi, andes esmakordselt majandussuhete üldistava loogilise mudeli, arendades teooriat hüvest kui majanduse „algrakukesest“, vastandades end väljakujunenud dogmaatilistele seisukohtadele. Faktidele tuginedes tõendas ta vajadust jälgida nähtuste klassifitseerimisel nende aspektipuhust, lähtuda alati kausaalsest ehk põhjuslikust seosest. Need põhimõtted said aluseks kogu tema edaspidisele teaduslikule tööle. Uudsed olid tema seisukohad ka aja kokkuhoiu klassifitseerimisel ja toodangu kvaliteedist kui tulevikutöö kokkuhoiust. Ta käsitles tegevuse efektiivsuse kolme astet: algefekt (säät), vaheefekt (fonditootlus, tasuvusaeg), lõppefekt (hüve).

Doktoritööde kaitsmisele oli tolleks ajaks loodud teinegi üldlevinud tõke – nimelt läks esimene kaitsmine tavaliselt nõ „aia taha“. Seda tehti otsitud võtetega: näiteks tõdemusega, et töös polevat käsitletud mingisuguseid väidetavalt olulisi marksismi klassikute töid, et töö ei vasta mingile parteilis-poliitilisele suunisele jne. Nõnda juhtus ka Vladimir Kosloviga, kes kaitses seda tööd sama autoreferaadiga Leningradi Riiklikus Ülikoolis kahel korral, nimelt 1976. ja 1978. aastal. Teisel korral sõitis peaaegu kogu TPI poliitilise ökonoomia kateeder Leningradi kaitsmist kuulama. Kaitsmine oli edukas. NSV Liidu Kõrgem Atestatsioonikomisjon omistas Vladimir Koslovile professori kutse 1979. aastal. Kui tehnilistel erialadel saadakse professoriks ka 30-ks eluaastaks, siis tollel ajal oli tema saavutus 51-aastasena humanitaaralade jaoks tavaline – erinevalt tehnilistest aladest oli siin lisaks loomulikule andekusele ja töökusele vaja omada ka suurt praktilist elukogemust, mis omandatakse aastatega.

Majandusteaduste doktori kraadi kaitsmist hinnati TPI-s kõrgelt. TPI poliitökonoomia kateedri professoriks valiti ta juba 1977. aastal. Aastatel 1983-1988 oli Vladimir Koslov TPI ühiskonnateaduste teaduskonna dekaan. Teaduskonda kuulusid filosoofia, NLKP ajaloo, poliitökonoomia ja teadusliku kommunismi kateedrid. Aega nõudsid ka osalemine Eesti NSV Ministrite Nõukogu tööjõuressursside komitee teaduslikus majandusnõukogus, Eesti NSV Teaduslik-tehniliste Ühingute vabariikliku nõukogu ökonoomiakomitees, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi teadusnõukogus ja doktoritööde kaitsmise nõukogus. Aega ja energiat nõudsid ka tegevus ühingu „Teadus“ majandusteaduste sektsiooni esimehena, Tallinna Linna TSN rahvasaadikuna aastatel 1980-1988, samuti TPI nõukogu liikmena, Teadlaste Maja liikmena, töö mitmesugustes komisjonides ja teaduskonverentside korraldamisel. Kõige selle kõrval täitis ta kogu selle aja jooksul veel ka kateedri sotsialismi poliitökonoomia ainekomisjoni esimehe ülesandeid, korraldades metoodiliste materjalide koostamist ning redigeerides

kolleegide poolt teaduskonverentsidele esitatavaid käsikirju. Ning uskmatu – ta tuli kõikjal toime! Seepärast omistati talle 1986. aastal Eesti NSV teenelise teadlase nimetus, mis majandusteadlaste puhul oli täiesti ainulaadne.

Vaatamata õppetööle ja tohutule ühiskondliku töö koormusele suutis Vladimir Koslov pidevalt tegeleda ka teadustööga. Muidugi nõudis see paljustki loobumist. Näiteks aja kokkuhoiu huvides ei vaadanud ta põhimõtteliselt kunagi telesaateid. Veel professori kutse omistamisega samal aastal nägi valgust tema käsikiri „Efektiivsus ja kvaliteet“, mis käsitles tõhususe praktilist kujunemist erinevates majandusharudes ning selle mõõtmise võimalusi tolle aja puuduliku statistilise andmestiku tingimustes. Järgnevas tõsisemas töös „Töödistsipliin ja majandus“ jõudis ta juba teoreetiliste üldistusteni enesedistsipliinist, distsipliinist kui töökooperatsiooni alusest, ülemineku perspektiivist isemajandavatele, ühtse töökäsuga tootmisüksustele.

Vladimir Koslovi teadusliku loomevõimekuse tipuks kujunesid tema 60-ndad eluaastad. Nende aastate tulemuste kokkuvõtte avalikustas ta töös „Majanduse loogika: ökonoloogika struktuurne mõisteaparaat“ I ja II, vastavalt 1990. ja 1991. aastal, kokku üle 330 lehekülje. Siin analüüsis ta majanduselu loogikat, seostades süsteemselt kõiki levinud abstraktseid mõisteid, eeldades, et lugeja omab mõtlemiskunsti teatud taset ning suudab täita skeemid elunähtuste „lihaga“. Autor taotles lugeja suunamist iseseisvale mõttetööle, abistades teda mõttemateriale, lendlauseid, müstifikatsioonide, müütide lisamisega, tähestikuliste mõisteteloenditega. Et tegemist oli sotsialismilt (*toimetaja: käsumajanduselt*) turumajandusele üleminekuperioodi algusega, sai Vladimir Koslov lülitada oma mudelisse ka marginalistlike koolkondade käibetermineid. Siiski jäi ta elu lõpuni tööväärtusteooria pooldajaks ning luges majanduse aluseks omandisuhteid.

1992. aastal lõppes Vladimir Koslovi ametiaeg Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ, endine Tallinna Polütehniline Instituut – TPI) poliitilise ökonoomia kateedri professorina. Juba oli kõige kaduva teed läinud ühiskonnateaduste teaduskond, mille dekaan ta oli olnud ning poliitilise ökonoomia kateedrit asendas majandusteooria õppetool. Kateeder oli juba varem TTÜ Mustamäe kolmandast õppekorpusest üle viidud Koplis asuvasse majandusteaduskonda, mille koosseisus moodustati nüüd instituudid. Nii mõnedki tema kolleegid lahkusid, suutmata ümber kvalifitseeruda mikro- ja makroökonoomika õpetamisele. Vladimir Koslov elas reorganiseerimised üle. Majandusloogika jäi õppekavadesse ning aastateks 1992-1996 oli ta valitud teoreetilise majandusteaduse ja -metodoloogia instituudi majandusloogika erakorraliseks professoriks.

Väljatöötatud majandusmõistete süsteemne mudel võimaldas Vladimir Koslovil ka edaspidi suhteliselt kerge vaevaga uurida suvalisi majandusvaldkondi. Küllaltki populaarseks osutus 1994. aastal sarjas „Noortele majandusest“ ilmunud „Aeg on raha. Neosünteesiteooria aabits“, mille üks sissejuhatavatest motodest kõlab järgmiselt: „Kahtle kõiges! Ilma teisitimõtle miseta poleks areng üldse mõeldav“. Igasugustes valmistõdedes kahtlemine oli Vladimir Kosloville omane ning seda võib lugeda ka teadusliku mõtlemise üheks peamiseks eelduseks.

Vladimir Koslov ei võtnud täielikult omaks mitte ühtki majandusteaduslikku koolkonda, olles seisukohal, et nad kõik lähtuvad suuremal või väiksemal määral mingisugustest dogmadest. Ta kinnitas, et piiritu uskumine mingisse dogmasse, st. tunnustatud teoriasse, väitesse, välistab teadusliku analüüsi võimaluse. Juba oma doktoridissertatsiooni eesmärgiks pidas ta dogmade kummutamist. Seda oli tookord tegelikult võimatu teha, kuna marksistlikud dogmad ei kuulunud arvustamisele ning nendes kahtlemine oli lubamatu. Seepärast sai ta alles uuemal ajal väljendada oma usku uue majandusteooria – neosünteesi kujunemisse, mis tema arvates pidi üle võtma nii algklassikalistelt kui praegustelt neoklassikalistelt teooriatelt hinnatud pärandi ning lähtuks faktidest, keskendudes rohkem tootmisele.

Töös „Aeg on raha“ uuris Vladimir Koslov lihtsalt ja huvitavalt keerulisi tootmisprobleeme, aja ja raha seoseid. Näiteks esitas ta küsimuse - kumba eelistada, kas 100 rahaühikut kohe või 200 ühikut 15 aasta pärast? Ning vastas sellele majanduse teleskoopefekti küsimusele diskonteerimise ja protsenteerimise skeemi abil, näidates, et aeg on primaarne, raha – sekundaarne nähtus, seda nii ajalooliselt kui kaasajal. Majandusõppe abivahendis „Rahalugusid“ näitas ta, kuidas mõõdutunde minetamine majanduses toob kaasa tõbede teravnemise, olgu siis tegemist kas „köva“ raha poliitikaga või panga krediitdivabrikus muutmisega. Mõõdukuse tähtsust elu igas valdkonnas armastas Vladimir Koslov ikka ja jälle meelde tuletada.

1996. aastal sai 68-aastasest Vladimir Koslovist TTÜ majandusteooria õppetooli emeritiiprofessor. Tema osalus õppetooli töös jäi aga endiselt aktiivseks. Harva leidis Tallinna Tehnikaülikooli, majandusteaduskonna või õppetooli üritust, millel ta poleks osalenud. Nii esines ta kolleegide makroökoonoomika seminaridel raha probleemidest, luges majandusloogika kursust mitmes Tallinna õppeasutuses. Kuid seda kõike tundus pensionärile vähe olevat. Ta püstitas enda ette ülesande - oma majanduslike mõistete süsteemi alusel töötada ümber majanduslike õpetuste ajalugu alates Hiina konfuutslusest ja antiiksetest vaadetest kuni kõige kaasaegsemate õpetusteni.

Selle töö tohutu maht teda ei kohutanud ning 2000. aastal ilmuski tema pseudonüümi Vlady Kellik all trükist raamat – „Majandusmõtteleost: koolkondade dialoog“, mille koostamisele olid nõu ja jõuga kümnekond kolleegi ja mõttekaaslast kaasa aidanud. See on järjekordne tõend, et kõrges vanuses inimese intellektuaalne loomevõime ei lange tihti peale oluliselt. Raamatu ülesehitus on täiesti originaalne, kordumatu. Selleks oli vaja lugeda ning läbi töötada tohutu hulk kirjandust. Kogu töös on hulgaliselt autori omapoolseid märkusi, paralleele, sidumist kaasajaga, ka humoorikaid piprateri.

Järgneva 11 aasta jooksul ei tulnud Vladimir Koslovil kunagi isegi mõttesse jääda saavutatuga rahule ning lubada endale puhkust sisuliselt eluaeg kestnud pingelisest mõttetööst. Pidevalt tegeles ta teeside koostamisega eelseisvateks teaduskonverentsideks või ajaleheartiklite kirjutamisega. Tema kõrgetasemelised kirjatükid tekitasid arvukalt vastukajasisid. Ainuüksi viimase eluaasta jooksul ilmus tema tõsine analüüs rahvusvahelisest finantsmajandusest „Mis juhtus USA-ga?“,

uurimus süsteemkriisist, mitte kriisist süsteemis, samuti „Mõttetehnoloogia“ kus ta tõdes, et mõtlemine on inimese jaoks kõige raskem töö, ning viimase publikatsioonina arutus innovaatilise inimkapitali tootmise vajadusest.

Oma artiklid ehitas ta üles väljakujunenud loogilise skeemi põhjal, tema enda väite kohaselt analoogselt arsti ja patsiendi suhtele: haiguse sümptomite väljaselgitamine (situatsiooni kirjeldus) – diagnoos (olukorra analüüs ja järeldused) – retsept raviks (ettepanekud). Vladimir Koslov oli tähelepanuväärselt kompetentne ja nõudlik eesti keele grammatiliselt õige kasutamise suhtes. Ta tegi kolleegidele sageli sellelaadseid sõbralikke märkusi ning parandas halastamatult keelelisi vääratusi nende kirjatöödes. Muide, arvatavasti mitte juhuslikult ei hakanud ta juba teadusliku tegevuse algusaastatel esinema pseudonüümi Vlady Kellik all, et rõhutada oma eestlaslikku päritolu.

Vladimir Koslov oli punktuaalne ja ääretult kohusetundlik mitte ainult teadustöös, vaid ka suhtlemises kolleegide ja lähedastega. Tal olid fikseeritud kohustused, millest ta alati kinni pidas. Ta saatis ka viimsele tee peaaegu kõiki temast varem lahkunud kolleege. Isegi oma viimse hingetõmbe tegi ta Pärnamäe kalmistul kunagise koolikaaslase ärasaatmisel. Mälestus Vladimir Koslovist kui harukordselt võimekast teadlasest, sõbralikust ja abivalmis kolleegist, heast perekonnaisast, kes viimastel aastatel jagas oma aega teadustöö tegemise ja lastelaste eest hoolitsemise vahel, jääb alatiseks meiega.

Kasutatud allikad

1. **Kellik, V.** (1994). Aeg on raha. Neosünteesiteooria aabits. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.
2. **Kellik, V.** (1990). Majanduse loogika I. Tallinn: TTÜ kirjastus.
3. **Kellik, V.** (1991). Majanduse loogika II. Tallinn: TTÜ kirjastus.
4. **Kellik, V.** (2000). Majandusmõtteleost. Koolkondade dialoog. Tallinn: TTÜ kirjastus.
5. **Koslov, V.** (1979). Efektiivsus ja kvaliteet: Mõnda teooriast ja eesrindlikest kogemustest. Tallinn: Eesti Raamat.
6. **Koslov, V.** (1972). Majandusliku tegevuse teoreetilisi lähtekohti. Tallinn: Eesti Raamat.
7. **Koslov, V.** (1976). Poliitökonoomia osa suurendamine tootlike jõudude ja tootmissuhete arengus: Metodoloogia küsimused. Autoreferaat (vene keeles). Leningrad: Leningradi Riiklik Ülikool.
8. **Koslov, V.** (1983). Töödistsipliin ja majandus. Tallinn: Eesti Raamat.
9. Rahalugusid. (2000). Abimaterjal majandusõppeks. Koostanud professor Vladimir Koslov. Tallinn: Eesti Mereakadeemia.
10. Sotsialismi poliitiline ökonoomia. (1974). Loengud. Autorite kollektiiv. Tallinn: Eesti Raamat.

Aprill 2012

Kaupo Kumm
Tallinna Tehnikaülikool

PROFESSOR VLADIMIR KOSLOV
(17.02.1928 – 7.01.2012)
IN MEMORIAM

Vladimir Koslov (Pseudonym Vlady Kellik) ist in die Geschichte der estnischen Wirtschaftswissenschaft als einer der eruditesten und originellsten Professoren eingegangen. Sein Forschungsobjekt und sein besonderes Interessengebiet waren Wissenschaftsgeschichte und Philosophie. Er ist Autor der über 200 erschienenen Publikationen. Seine aktive gesellschafts-kritische Denkweise und sein Interesse für die Prozesse in der Weltwirtschaft gaben ihm den Anlass, bis zur letzten Zeit seinen Standpunkt in mehreren Zeitungsartikeln auszudrücken. Im vorliegenden Artikel werden 6 originelle Forschungen von Vladimir Koslov dargestellt und beschrieben, die für die Entwicklung der estnischen Wirtschaftsdenkweise wesentlich waren.

Nach der Beendigung der Estnischen Landwirtschaftsakademie (ELA) 1952 cum laude im Fach der Holzindustrie hat er sich an der Leningrader Staatlichen Universität im Kurs der politischen Ökonomie als Lehrkraft qualifiziert und in den Jahren 1954-1962 als Oberlehrer des Politökonomie-Lehrstuhls an der ELA gearbeitet. 1961 hat er am Moskauer Staatlichen Wirtschaftsinstitut den wirtschaftswissenschaftlichen Kandidatengrad verteidigt zum Thema der volkswirtschaftlichen Effektivität der Mechanisierung der Holzbeschaffung anhand der Estnischen SSR. Danach wurde ihm die Stellung eines Dozenten im Lehrstuhl für Politökonomie am Tallinner Polytechnischen Institut (TPI) angeboten. Bald darauf schrieb ihm die Moskauer Oberattestierungskommission Dozentenberuf zu. Vladimir Koslov hat sich an der Kiewer und Leningrader Staatlichen Universitäten weiterqualifiziert.

In seiner ersten größeren Forschung „Theoretische Ausgangspunkte der Wirtschaftstätigkeit“ zeigte Vladimir Koslov, dass Politökonomie mit der Philosophie zusammen methodologische Grundlage der Wirtschaftswissenschaft bilden, dass die Hauptkraft, die Wirtschaft bewegt, der Widerspruch des Produktionszuwachses und der Ressourcen ist, vor allem beim Sparen der Arbeitskraft. Sein Beitrag war groß bei der Herausgabe des einzigen originellen Lehrbuches „Politische Ökonomie des Sozialismus. Vorlesungen“, das die realen Wirtschaftsprobleme der damaligen Zeit betrachtete. 1978 hat er an der Leningrader Staatlichen Universität die Doktordissertation verteidigt zum Thema „Erhöhung der Rolle der Politökonomie in der Entwicklung der Produktionskräfte und der Produktionsverhältnisse: Fragen der Methodologie“, die moderne Standpunkte über ursächliche

Zusammenhänge der Wirtschaft, über Produktionsqualität als Ersparen der künftigen Arbeit beinhaltet. 1979 erhielt er Professorenberuf und wurde zum Dekan der Fakultät für Gesellschaftswissenschaften am TPI gewählt sowie in viele andere Ämter, er befasste sich in seinen Forschungen mit Fragen der praktischen Produktionsleistungserhöhung und deren Messungsmöglichkeiten in verschiedenen Branchen, mit Perspektiven des Übergangs auf eigenbilanzierende Produktionseinheiten.

Zur Spitze des Schaffensvermögens von Vladimir Koslov ist „Logik der Wirtschaft (strukturhafter Begriffsapparat der Ökologik)“ I und II, in der er in ein System alle in der Wirtschaftstheorie verbreiteten Begriffe verband, zuzüglich der Begriffe sowohl der Arbeitswerttheorie als auch der marginalistischen Schulrichtungen. In der Periode des Übergangs Estlands zur Marktwirtschaft 1992-1996 arbeitete er als außerordentlicher Professor für Wirtschaftslogik am Institut für theoretische Wirtschaftswissenschaft und Methodologie. Als Ziel seiner Forschungen betrachtete er das Widerlegen von allen Dogmen, er hielt für sinnvoll, eine neue Neosynthese-Wirtschaftstheorie aufgrund des wertvollen Erbes der Theorien der Klassiker und der Neoklassiker und der reale Fakten zu entwickeln. 1996 ist er Emeritusprofessor des Lehrstuhls für Wirtschaftstheorie der Tallinner Technischen Universität (TTU, ehemalige Tallinner Polytechnische Institut – TPI) geworden, 2000 veröffentlichte er das fundamentale Werk „Über die Geschichte des Wirtschaftsdenkens: Dialog der Schulrichtungen“, mit der systematischen Analyse der gesamten Geschichte des Wirtschaftsdenkens der ganzen Menschheit.

Professor, Verdienter Wissenschaftler Estlands Vladimir Koslov hat die Wirtschaftstheorie zum gesamten logischen System entwickelt, dem konstruktiven systemhaften Wirtschaftsdenken und der Diskussionskultur wesentlich beigetragen. Sein Tod ist ein schwerer Schlag für estnische Wirtschaftswissenschaftler.

April 2012

Kaupo Kumm
Tallinner Technische Universität

PROFESSOR VLADIMIR KOSLOV
(17.02.1928 – 7.01.2012)
IN MEMORIAM

Vladimir Koslov (pseudonym Vlady Kellik) has secured a place in the history of Estonian economics as one of the most erudite and distinctive professors. His subject of research and special sphere of interest were the science of science and philosophy. He has written more than 200 publications. Active with a socially critical cast of mind and concern for what was going on in the world economy inspired him until most recently to express his views in many newspaper articles. This paper presents and describes 6 original scientific research works written by Vladimir Koslov, which have been significant in the development of Estonian economic thought.

After graduating cum laude from the Estonian Agricultural Academy (EAA) in 1952 as a forestry specialist, he qualified in courses at Leningrad State University for the lector of political economy and in 1954-1962 worked as a senior teacher at the chair of political economy at the EAA. In 1961, he defended at Moscow State Institute of Economics the thesis about national economic efficiency of the mechanisation of forestry operations at the example of Estonian SSR and was awarded the degree of the candidate of economic sciences. Thereupon he was invited to work at the chair of political economy at Tallinn Polytechnical Institute (TPI, today – Tallinn University of Technology), as an associate professor. Moreover, the Moscow Higher Evaluation Committee awarded him the rank of associate professor. Vladimir Koslov continued his educational path at Kiev and Leningrad State Universities.

In his first real scientific research paper “Theoretical Benchmarks of Economic Activity” Vladimir Koslov demonstrated that political economy combined with philosophy serves as the methodological foundation for economics, that the main locomotive force in economy is the conflict between production growth and resources, primarily labour cost saving. He made a huge contribution by writing the only textbook of the kind – “Sotsialismi poliitiline ökonomia. Loengud” (The Political Economy of Socialism. Lectures) discussing real problems of the economy of that time. In 1978, he defended at Leningrad State University his doctoral thesis, “Enhancing the Role of Political Economy in the Development of Productive Forces and Production Relations: Methodological Issues”, discussing new aspects of causal relationships in economy, product quality and future work saving.

After having obtained in 1979 the rank of professor he was elected the dean of the faculty of social sciences at Tallinn Polytechnical Institute. In his research he dealt with the real-life development of production efficiency and its methods of measurement in various economic sectors, with perspectives of the transition of production entities to self-financing.

Vladimir Koslov’s creative capability peaked with “Majanduse loogika: ökoloogika struktuurne mõisteparaat” (Economic Logic: Structural Terminology Apparatus of Ecologies) I and II, where he provided systematic relationships of all popular

abstract terms of economic theory, including the so called labour theory of value as well as everyday terms of marginal schools. In the period of Estonia's transition to a market economy, in 1992–1996, he was working at the Institute of Theoretical Economics and Methodology as economic logic professor extraordinaire. He committed his research to refuting all kind types of dogmas, regarding it practical to develop on the basis of a combination of legacies of original classics and neoclassical theories and of real facts – a new , neosynthesised economic theory. After getting the position of professor emeritus of the chair of economic theory at Tallinn University of Technology in 1996, he published a pivotal work in 2000 – “Majandusmõtteleost: koolkondade dialoog”“ (The Story of Economic Thought: Dialogue of Schools), where he analysed systematically the history of the currently known economic thought of mankind.

Professor, honoured scientist of Estonia, Vladimir Koslov elaborated economic theory into a complete logical system, contributed substantially to the development of economic constructive systematic thinking and debating culture. The loss of him is a big blow to Estonian economics.

April 2012

Kaupo Kumm
Tallinn University of Technology

KAHEKÜMNENDAT KORDA MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTSID EESTIS

Alates 1984. aastast alguse saanud majanduspoliitika teaduskonverentsidest on ülevaated esitatud 2002. ja 2007. aastal, siis kui toimusid vastavalt kümnes¹ ja viieteistkümmes² konverents. 2012. aastal toimub juba kahekümmes konverents. Alates XV konverentsist on toimumise kohaks jäänud ainult Võrska (varem viibiti pool esimesest päevast Tartu ja seejärel jätkati Võrskas). Konverentsi põhiolemus on jäänud varasemate kordadega samaks: esimesed kaks päeva on ettekanded, mis on istungiteks jagatud (kuni kuus istungit). Traditsiooniliselt on konverentsi raames toimunud ka piknik ja kultuuriprogramm (esimesel päeval), spordi ja terviseprogramm (teisel päeval)³ ning loodusprogramm (kolmandal päeval).

Kuna viieteistkümnenda konverentsi (2007) sisulise töö kohta ei ole varem kroonikas kirjutatud (publikatsioon ilmus enne konverentsi toimumist), siis käesoleval juhul antakse siin ka lühiülevaade selle kohta.

2007. aastal (28.-30.juuni) toimus **XV** teaduskonverents teemal „Eesti majanduspoliitika – kolm aastat Euroopa Liidus“. Konverentsi esimene päev oli põhiliselt pühendatud Eesti regionaal- ja kohaliku omavalitsuse poliitikale. Diskussioonide algatamiseks oli kavandatud ettekanded eeskätt Põlva maakonna kohaliku omavalitsuse spetsialistidelt – *Raul Kudre* (Võrska Vallavalitsus), *Haimar Sokk* (Põlva Maavalitsus) ja *Tarmo Tamm* (Põlva Linnavalitsus). Päeva lõpetas emeriitprofessor *Peter Friedrichi* (München-Tartu) ettekanne-diskussioon.

Konverentsi teine päev oli jagatud kolmeks istungiks.⁴ Esimest istungit juhtas *Mart Sõrg* (Tartu Ülikool⁵) ning ettekanded oli kavandatud neljalt osalejalt: *Eckhard Freyer* (Merseburgi Ülikool, Saksamaa LV), *Hanna Kanep* (TÜ), *Enno Langfeldt*

¹ Ülevaadet esimese kümne konverentsi kohta on võimalik lugeda eesti ja inglise keelsetest artiklitest: **Raudjärv, Matti; Sepp, Jüri**. Majanduspoliitika kümme konverentsi kui osa Eesti majandusteadusest ja akadeemilisest majandusharidusest / Ten conferences on economic policy as a part of Estonian economic science and academic economic education. – Euroopa Liiduga liitumise mõju eesti majanduspoliitikale / Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands / Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia. Berlin, Tallinn: Berlin Verlag Arno Spitz GmbH, Mattimar OÜ, 2002, lk. / S. / pp. 601-620.

² Ülevaadet 11.-14. konverentsi kohta on võimalik lugeda eesti, saksa ja inglise keelsetest artiklitest: **Raudjärv, Matti**. Majanduspoliitika konverentsid kui traditsioon Eesti majandusteaduses ja kõrghariduses. – Eesti majanduspoliitilised väitlused/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik/ Discussions on Estonian Economic Policy. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar, 2007, lk./ S./ pp. 97-112.

³ Enne Võrska SPA-keskuse valmimist toimus kultuuriprogramm konverentsi teise päeva ehk reede õhtul.

⁴ Kõik ettekanded tuginesid artiklitele, mis on avaldatud teadusajakirjas/teaduskogumikus „Eesti majanduspoliitilised väitlused/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik/ Discussions on Estonian Economic Policy - XV. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar, 2007.

⁵ Tartu Ülikool, edaspidi lühendatult TÜ

(Kieli Rakendusülikool, Saksamaa LV), *Raivo Linnas* (Tallinna Tehnikaülikool⁶). Teist istungit juhatas *Olev Raju* (TÜ) ning ettekanded toimusid järgmiselt: *Mart Sõrg* (TÜ), *Leo Adel* (TTÜ), *Urmas Hallika* (TTÜ), *Sulev Mäeltsemees* (TTÜ) ja *Uno Silberg* (Eesti Maaülikool). Kolmandat istungit juhatas *Sulev Mäeltsemees* (TTÜ) ning ettekanded kavandati järgmistele inimestele: *Jaanus Kiili* (TTÜ), *Merle Looring* (TÜ), *Olev Raju* (TÜ) ja *Matti Raudjärv* (TÜ).

Konverentsi esimese päeva õhtul toimus traditsiooniline piknik Seto talumuuseumis. Samas oli ka kontsert ning uudistati muuseumi hooneid ning väljapanekuid. Loodusprogrammi osas tehti muudatus ning juba teisel päeval külastati Meenikunno raba Põlvamaal. Seetõttu oli konverentsil osalejatel laupäeval võimalik ka Tallinnas X Noorte Peost osa saada (29.06-01.07.2007 toimusid „Laulupidu 2007“ ja „Tantsupidu 2007“).

2008. aastal (26.-28. juunil) toimus Värskas XVI teaduskonverents teemal „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008“ ning konverentsitöö oli kavandatud kahele päevale – esimesel päeval kaks ja teisel neli istungit. Konverentsi avasid *Matti Raudjärv* (TÜ) ning TÜ majandusteaduskonna dekaan *Toomas Haldma*, kes oli sel ajal ka Eesti Majandusteaduse Seltsi president.

Esimest istungit juhatas *Sulev Mäeltsemees* (TTÜ) ning ettekanded olid kavandatud järgmistelt osalejatelt: ⁷ *Florian W. Bartholomae* ja *Alina M. Popescu* (mõlemad Müncheni Bundeswehri Ülikool, Saksamaa LV); *Harald Zschiedrich* (Berlini Tehnika ja Majanduse Rakendusülikool); *Tiiu Paas* ja *Liis Lill* (mõlemad TÜ). Esimese päeva teist istungit juhatas *Janno Reiljan* (TÜ) ning kavandati järgmised ettekanded: *Peter Friedrich* ja *Janno Reiljan* (mõlemad TÜ); *Mikk Lõhmus* ja *Sulev Mäeltsemees* (mõlemad TTÜ); *Olev Raju* (TÜ).

Teisele konverentsipäevale jäi neli istungit. Järjekorras konverentsi kolmandale istungile (juhatas *Mart Sõrg* TÜ-st) kavandati kolm ettekannet: *Armin Rohde* (Greifswaldi Ülikool, Saksamaa LV); *Danel Tuusis* (TÜ) ja *Raivo Linnas* (TTÜ). Neljandal istungil (juhatas *Enno Langfeldt* Kieli Rakendusülikoolist, Saksamaa LV) olid järgmised esinejad: *Michael Franck* (Saksamaa LV); *Lothar Funk* (Düsseldorfi Rakendusülikool, Saksamaa LV) ja *Pille Mõtsmees* (TÜ). Viiendat istungit juhatas *Armin Rohde* (Greifswaldi Ülikool, Saksamaa LV) ning ettekandjad oli järgmised: *Enno Langfeldt* (Kieli Rakendusülikool); *Ott Koppel* (TTÜ) ja *Toomas Saal* (TTÜ/Mainori Kõrgkool). Kuuendat istungit juhatas *Matti Raudjärv* (TÜ) ning siin tegi ettekande Eesti Vabariigi Valitsuse nõunik *Kalev Kukk*, andes põhjaliku ülevaate väljaspool Eestit elanud eestlasest majandusteadlasest *Ragnar Nurkse*st (1907-1959) ja tema viljakast teadustegevusest. Kuues istung oli ühtlasi ka konverentsi lõppistungiks.

Esimese päeva õhtu veedeti jällegi Seto Talumuuseumis ning sealses Tsäimajas toimus nii õhtusöök kui kultuuriprogramm. Kuna 2007. aasta sügisel oli valminud

⁶ Tallinna Tehnikaülikool, edaspidi lühendatult TTÜ

⁷ Siin ja edaspidi on toodud kõik artikli-ettekande autorid (kuigi tavaliselt oli üks ettekandja).

uus SPA-keskus Värskas Sanatooriumi vahetus läheduses, siis pandi 2008. aasta konverentsil alus ka iga aastasele traditsioonile, et konverentsi tööprogrammi lõppedes teise päeva õhtul, veedeti aega just SPAs, kus on erinevate veeprotseduuride ja saunade kõrval võimalus loodusliku mineraalvee vannides lesida ning 25 m basseinis ujuda. Loodusprogrammi raames, konverentsi kolmandal päeval, külastati Taevaskoda, tehti mootorparvesõit ülespaisutatud Ahja jõel ning lõunatati Põlva restoranis „Pesa“. Lisaks korraldati programmiväliselt saksa külalistele ühepäevane sisutihe ekskursioon Lahemaale, mille raames toimus ka meeleolukas rahvuslik lõunasöök Altja kõrtsis.

2009. aastal (01.-03.juulil) toimunud **XVII** konverentsi teemaks oli „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2009“. Konverentsi avamisel võtsid sõna Matti Raudjärv (TÜ), konverentsi kaaskorraldaja Manfred O.E. Hennies (Kieli Rakendusülikool, Saksamaa LV) ja TÜ majandusteaduskonna teadusprodekaan Urmas Varblane.

Esimesel päeval toimus kaks istungit, millest esimest juhatas *Peter Friedrich* (TÜ) ning sinna istungile olid kavandatud ettekanded: *Armin Rohde ja Johannes Treu* (mõlemad Greifswaldi Ülikool, Saksamaa LV), *Sulev Mäeltsemees* (TTÜ), *Andres Agan ja Triin Kask* (mõlemad TÜ). Sama päeva teist istungit juhatas *Armin Rohde* (Greifswaldi Ülikool) ning ettekandjad olid kavandatud: *Urmas Varblane, Rein Jürjado ja Oliver Lukason* (kõik TÜ), *Tiiu Paas ja Helje Kaldaru* (mõlemad TÜ) ning *Harry W. Trummer* (Frankfurdi/ Main/ Ülikool, Saksamaa LV). Viimane ettekandja pidi küll tööülesannete tõttu pärast oma ettekannet kohe kodumaale siirduva lennuki peale kiirustama.

Teisel päeval toimus neli istungit. Neist esimest juhatas *Janno Reiljan* (TÜ) ning ettekannete autorid olid: *Raul Eamets ja Kaia Philips* (mõlemad TÜ), *Katrin Tamm, Anneli Kaasa ja Helje Kaldaru* (kõik TÜ) ning *Kerly Krillo ja Jaan Masso* (mõlemad TÜ). Teise konverentsipäeva teist istungit juhatas *Urmas Varblane* (TÜ) ja istungi ettekannete autorid olid järgmised: *Ingra Paltser, Peter Friedrich ja Janno Reiljan* (kõik TÜ), *Liisi Sepp ja Urmas Varblane* (mõlemad TÜ), *Andre Kuusik, Rein Ahas ja Margus Tiru* (kõik TÜ). Pärastlõunast ja teise päeva kolmandat istungit juhatas *Raul Eamets* (TÜ) ning ettekannete autoriteks olid: *Priit Sander* (TÜ), *Reelika Irs ja Tuuli Reisberg* (mõlemad TÜ), *Reelika Irs, Kulno Türik ja Maaja Vadi* (kõik TÜ) ning *Helen Poltimäe ja Andres Võrk* (mõlemad TÜ). Päeva viimast ja ühtlasi konverentsi lõppistungit juhatas *Tiiu Paas* (TÜ) ning ettekanded olid kavandatud järgmistelt osalejatelt: *Maret Kirsipuu* (Eesti Mereakadeemia/ TTÜ), *Tõnu Roolah* (TÜ) ning *Siret Vildo ja Jaan Masso* (mõlemad TÜ).

Konverentsi raames toimus kultuuriprogramm Värskas valla piiriäärses Saatse külas, kus külastati kohalikku ajaloolist kirikut ja surnuaeda, tutvuti Euroopa Liidu toetusrahade kaasabil vastvalminud pansionaadiga ning viibiti kohalikul matkarajal. Sellele järgnes piknik ja kultuuriprogramm looduses Saatse muuseumi kõrval oleval kultuskõrgendikul. Loodusprogrammi raames toimus konverentsi kolmandal päeval osalejatele ligi mõnetunnine laevasõit Värskas lahel ja Pihkva järvel, mille korraldas kohalik firma „Setoline“.

2010. aastal (01.-03.juulil) toimunud **XVIII** konverentsi teema oli „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2010“. Konverentsi avamine oli seekord pikem kui tavaliselt: peale avasõnavõttu konverentside seeria initsiaatorilt *Matti Raudjärv* (TÜ), esines lühiettekandega teenekas ja kauaaegne konverentsi kaaskorraldaja emeritprofessor *Manfred O.E. Hennies* (Kieli Rakendusülikool, Saksamaa LV). Seejärel oli sõnavõtt TÜ majandusteaduskonna dekaanilt *Toomas Haldmalt*, kes andis *Manfred Henniesile* üle TÜ rektori *Alar Karise* auaadressi teenete eest nii Tartu Ülikooli kui Eesti majandusteaduse ees. Järgnevana esines TÜ Pärnu Kolledži direktor *Henn Vallimäe*, kes annetas *Manfred Henniesile* kolledži kuldmärgi pikaajalise ja sisuka koostöö eest. Avamisel esines sõnavõttuga ka TTÜ sotsiaalteaduskonna dekaan ja pikaajaline Värskas konverentsi kaaskorraldaja *Sulev Mäeltsemees*.

Esimesel päeval toimus kaks istungit. Esimest istungit juhatasid *Armin Rohde* (Greifswaldi Ülikool, Saksamaa LV) ja *Eve Parts* (TÜ). Ettekandjateks samal istungil olid: *Urmäs Varblane* (TÜ), *Toomas Haldma* (TÜ) ning *Johannes Treu ja Armin Rohde* (mõlemad Greifswaldi Ülikool). Sama päeva teist istungit juhatasid *Janno Reiljan ja Eve Tomson* (mõlemad TÜ). Kõik istungi ettekandjad esindasid TÜ-d: *Andres Kuusk, Arvi Kuura ja Danel Tuusis*.

Teisel päeval toimus neli istungit, millest esimest juhatasid *Üllas Ehrlich* (TTÜ) ja *Maret Kirsipuu* (Eesti Mereakadeemia). Ettekannetega esinesid *Diana Eerma* (TÜ), *Sirje Pädam* (TTÜ) ja *Jüri Kleesma* (TTÜ). Ennelõunast teist istungit juhatasid TÜ esindajad *Mari Sõrg ja Olev Raju*. Ettekannetega esinesid *Ivo Karilaid* (TTÜ), *Tõnu Roolalt* (TÜ) ja *Priit Sander* (TÜ). Konverentsi viiendat ja teise päeva kolmandat istungit juhatasid *Sulev Mäeltsemees* (TTÜ) ja *Mark Kantšukov* (TÜ). Ettekanded tegid TÜ esindajad *Peter Friedrich, Kristi Ploom ja Reelika Irs ning Andres Kuusik*. Konverentsi viimast, kuuendat istungit ja lõpetamist juhatas *Matti Raudjärv* (TÜ). Istungil tehti kaks ettekannet TTÜ esindajatelt (*Kerly Lillemets ja Kaire Põder*).

Konverentsi esimese päeva õhtul toimus piknik Värskas Sanatooriumi kõrval järve äärsel aasal, kus esines Seto laulu- ja tantsuansambel Mikitamäelt. Loodusprogrammi raames külastati Pihkva järve äärseid külasid ning tutvuti kohalike inimeste eluoluga. Põhjalikumalt tutvuti Podmotsa külaga ning viibiti küla tsässonis (õigeusu külakabel Setumaal) kus tehti ka rahalisi annetusi. Podmotsa tsässon on ehitatud 1760. aastal ning mitmel korral hiljem ümberehitatud (1893, 1932, 1995, 2003). Podmotsa küla asub 6 km Värskas keskusest vene piiri poole (külast jääb riigipiirini ca 200 meetrit). Külast avaneb kaunis vaade üle Kulje lahe Venemaa Kulje külale ja sealsele kirikule. Tegemist on tuntud kalapüügikohaga, kus armastas kala püüda ka legendaarne bariton, eesti laulja Georg Ots (21.03.1920 Petrogradis – 05.09.1975 Tallinnas). Loodusretke käigus roniti ka Velna soo serval olevasse vaatetorni, kus imetleti toredalt laiuvat soomaastikku, järvi, metsi ja külasid. Kuna üle soo kulgev laudtee oli vee kõrgseisu tõttu mitteläbitav, siis jalgsimatki tuli ära jätta (nn Pikalombi loodusrajad – pikkustega 3,8 ja 9,1 km). Jääb lootus, et ehk edaspidi on siiski võimalik ka ca kahe-kolme tunnine jalutuskäik Pikalombi radadel sooritada, et põhjalikumalt huvitava kohaliku looduse ja soomaastikuga tutvuda.

2011. aastal (30. juuni – 02. juuli) toimunud **XIX** konverents oli teemal „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2011“ ning konverentsitöö jagunes kahe päeva vältel kuuele istungile. Konverentsi avasõnavõtted kuulusid *Matti Raudjärvele* (TÜ) ja konverentsi pikaajalisele (alates aastast 1999) kaaskorraldajale *Armin Rohdele* (Greifswaldi Ülikool, Saksamaa LV).

Esimese päeva esimest istungit juhatas *Armin Rohde* ning ettekanded olid järgmistelt osalejatelt kavandatud: *Frank Erhold* ja *Armin Rohde* (mõlemad Greifswaldi Ülikool, Saksamaa LV), *Olev Raju* (TÜ), *Mojmir Helisek* (Praha Rahandusülikool, Tšehhi), *Enn Listra* (TTÜ) ja *Mark Kantšukov* (TÜ). Esimese päeva teist istungit juhatas *Janno Reiljan* (TÜ). Selle istungi ettekandjateks olid plaanitud: *Priit Sander* (TÜ), *Tõnu Roolah* (TÜ), *Meelis Angerma* (TÜ) ja *Jürgen G. Backhaus* (Erfurdi Ülikool). Viimne jäi paraku konverentsile saabumata, kuna ebaõnn Saksamaal enne lennukile asumist ei võimaldanud tal Eestisse tulla.

Teine päev algas järjekorras konverentsi kolmanda istungiga, mida juhatas *Michael Kull* (Sooma Majandusuuringute Keskus). Ettekanded: *Mikk Medijainen* (TÜ), *Tiiu Paas* (TÜ), *Maret Kirsipuu* (Eesti Mereakadeemia) ja *Peter Friedrich* (TÜ). Ennelõunast istungit juhatas *Mart Sörg* (TÜ) ning ettekandjad olid kavandatud: *Paul Tammert* ja *Uno Silberg* (Sisekaitseakadeemia), *Diana Eerma*, *Viktor Trasberg* ja *Merle Tambur* (kõik kolm ettekannet TÜ-st). Pärastlõunast (ja viiendat istungit) juhatas *Sulev Mäeltsemees* (TTÜ). Ettekandjad olid plaanitud järgmiselt: ühisettekanne - *Mikk Lõhmus* (TTÜ), *Sulev Mäeltsemees* (TTÜ), *Michael Kull* (Sooma Majandusuuringute Keskus); *Milan Palát* (Brno Ülikool, Tšehhi), *Arvi Kuura* (TÜ) ja *Zuzanna Potužáková* (Praha Metropolitan Ülikool, Tšehhi). Konverentsi viimast, kuuendat istungit ja lõpetamist juhatas *Matti Raudjärv* (TÜ) ning toimus kaks plaanitud ettekannet TTÜ esindajatelt (*Jüri Kleesmaa* ja *Sirje Pädam*).

Esimese päeva õhtu veedeti Värskas Sanatooriumi järve-äärsel aasal piknikul, kus rahvamuusikat tegi Seto lõõtsa- ja akordionimees. Teise päeva õhtul oli nii nagu juba alates 2008. aastast – traditsiooniline spordi- ja terviseprogramm Värskas SPA-s. Kolmandal päeval külastati loodusprogrammi raames Mooste mõisa huvitavaid restaureeritud hooneid Põlvamaal ning seal oli ka lõuna. Mooste mõis on üks terviklikumalt säilinud hoonestikuga mõisaid Eestis. Sajanditetagune ehitiste rivi paikneb Mooste järve lõunakaldal ja moodustab huvitava komplekse mõisaansambli. Euroopa Liidu Euroopa Regionaalarengu Fondi toetusega taastati 2011. aastaks näiteks mõisa valitsejamaja, karjalaut ja hobusetall vastavalt kunstikeskuseks, folgikojaks ja restauraatorite kojaks. Mõned hooned ootasid veel restaureerimisjärge.

2012. aastal (28.-30. juunil) toimub **XX** konverents (mida võib ilmselt ka nn juubelikonverentsiks nimetada) ning traditsiooniliselt jällegi Värskas, teemaks „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2012“.⁸

⁸ Siinjuures selles väljaandes 20. konverentsil põhjalikult ei peatuta, kuna kavandatust on suures osas lugejal käesoleva publikatsiooni alusel ülevaade saada. Pole ka konverents ajalisel

Konverentsi temaatika on suhteliselt laialdane (analoogne on see tegelikult olnud ka varasematel aastatel). Keskenduda on soovitatud järgmistele majanduspoliitika valdkondadele nagu: 1) ettevõtluspoliitika; 2) ettevõtte strateegia; 3) fiskaal- ja rahapoliitika; 4) keskkonnapoliitika; 5) regionaal- ja kohaliku omavalitsuse poliitika; 6) sektoraalne (rahvamajandusharude) majanduspoliitika; 7) sotsiaalpoliitika; 8) töö- ja sisetulekute poliitika.

Alati on kavas olnud (samuti 2012.aastal) ka teised majanduspoliitika valdkonnad (näiteks majanduskriis jt). Oodatud on olnud ka ettevõttemajanduse alased ettekanded (ja ka artiklid) kõigis valdkondades. Siin on autoritele seni olnud ja on ka edaspidi tingimus, et ettekandes/artiklis näidatakse-kirjutatakse, kuidas riigi majandus-poliitika mõjutab ettevõtteid ja (või) vastupidi – kuidas ettevõtteid riigi majanduspoliitikat mõjutavad. Seega peavad ettevõttemajanduse alased tööd majanduspoliitikaga seotud olema ning majanduspoliitikaga mitteseotud tööd on retsensentide soovitusel tagasi lükatud!

Kindlasti on ka juubelikonverentsil kavas nii kultuuri-, spordi-tervise- kui ka loodusprogramm. Lisaboonusena kavandatakse kultuuri- ja loodusprogrammi laiendusena konverentsist osavõtjate ekskursiooni Petseri kloostrisse.⁹

Viimasel viiel aastal on eestlaste kõrval konverentsil osalejateks olnud peamiselt kolleegid Saksamaa LV ülikoolidest, kuid mitte ainult – osalejaid (kõik ei ole siiski mitte alati ettekannetega esinenud) on olnud ka näiteks Lätist, Poolast, Prantsusmaalt, Tšehhist ja 2012. aastal ka Ungarist. Varasematel aastatel on osalejaid olnud ka Belgiast, Leedust, Soomest ning mitmetest teistest eelpool nimetatud riikide kõrgkoolidest-uurimisasutustest. Edaspidi võib ilmselt osalejaid nii Venemaa kui Ukraina ja Gruusia ülikoolidest oodata (nii on vähemalt mõnegi sealse ülikooli esindaja allkirjutajale lootustandvalt väitnud).

Matti Raudjärv

majanduspoliitika konverentside initsiaator ja peakorraldaja

2011. november – 2012. märts

(Tallinnas Piritä-Kosel, Pärnus ja Virumaal Kaasiku talus)

publikatsiooni trükikojast kättesaamisel veel toimunud. Küll aga on kavas sellest lähemalt kirjutada järgmisel, 2013. aastal kui nii konverentsitöö ja lisaprogrammid on juba toimunud ning ajalooks saanud. Võib ju tegelikkus kavandatavasse mõningaid muudatusi tuua.

⁹ Eestiga liideti Petseri ja Petserimaa (etnilise alana ka Setumaa) pärast Vabadussõda, Eesti ja Venemaa vahel sõlmitud Tartu rahu (2.02.1920) jõustudes. Vene NFSV Pihkva oblasti moodustamisel (23.08.1944) ning Eesti ja Venemaa piiri suundmuutmisega arvati suur osa Petserimaast (sh Petseri linn) Pihkva oblasti piiresse. Petseri linnast sai Petseri rajooni keskus Pihkva oblasti koosseisus. Tuginedes Tartu rahule, mis määras Eesti idapiiri, tunnistas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presidium 12. septembril 1991 Eesti NSV varasemad piiri käsitlevad aktid õigustühiseks ning esitas taotluse lahendada riigipiiririküsimus Eesti ja NSV Liidu (Venemaa osavõtul) läbirääkimistega. Eesti käsitleb oma idapiirina Petserimaal 1920. aasta Tartu rahuga määratud Eesti ja Vene riigipiiri ning peab Põlva- ja Võrumaa ning Vene Föderatsiooni Petseri rajooni piiri, mille NSV Liit määras 1944 Eesti NSV idapiiriks, faktiliselt majandus- ja halduspiiriks. (Vt.: EE (Eesti Entsüklopeedia), 7. Kd. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1994, lk. 282-283.)

ZWANZIG JAHRE WIRTSCHAFTSPOLITISCHE WISSENSCHAFTSKONFERENZEN IN ESTLAND

Über die wirtschaftspolitischen Wissenschaftskonferenzen, die seit 1984 veranstaltet werden, sind bisher zwei Übersichten veröffentlicht worden: Im Jahre 2002, als die X. Konferenz abgehalten wurde¹, und 2012 nach der XV. Konferenz². Im Jahre 2012 findet die XX. Konferenz statt. Ab der XV. Konferenz wird die Tagung nur in Värskas ausgetragen, in den vorangegangenen Jahren tagte man am ersten Tag in Tartu und danach in Värskas. Im Wesentlichen ist der Inhalt und die Struktur der Konferenz unverändert geblieben: Die ersten zwei Tage gelten den Vorträgen, die in Sitzungen eingeteilt sind (bis zu sechs Sitzungen). Es ist auch zur Tradition geworden, dass im Rahmen der Konferenz am ersten Tag ein Picknick mit Kulturprogramm, am zweiten Tag ein Sport- und Gesundheitsprogramm³ und am dritten Tag ein Naturprogramm angeboten wird.

Weil die Inhalte der XV. Konferenz (2007) bis jetzt nicht in einer Konferenzchronik festgehalten worden sind (diesbezügliche Publikation erschien vor der Austragung der Konferenz), wird darüber an dieser Stelle in Kurzform berichtet.

Vom 28.-30. Juni 2007 fand die **XV.** Wissenschaftskonferenz zum Thema „Estonische Wirtschaftspolitik – drei Jahre in der Europäischen Union“ statt. Der erste Tag der Konferenz war im Wesentlichen der estnischen Regional- und Kommunalpolitik gewidmet. Um einen Gedankenaustausch unter Konferenzteilnehmern anzuregen, waren drei Vorträge von Kommunalvertretern aus dem Landkreis Põlva, in dem auch der Austragungsort liegt, geplant. Den letzten Vortrag des ersten Tages hielt Professor Emeritus *Peter Friedrich* (München-Tartu), der auch die anschließende Diskussionsrunde leitete. Während des zweiten Tages der Konferenz, der in drei Sitzungen geteilt war, wurden 13 Vorträge gehalten.

Am Abend des ersten Tages wurde zum traditionellen Picknick im Seto-Bauernmuseum eingeladen. Zum kulturellen Teil gehörte ein Folklore-Konzert und die Besichtigung der Museumsanlage und Exponate. Im Naturprogramm wurde eine

¹ Eine Übersicht über die ersten zehn Konferenzen ist nachzulesen in den folgenden estnisch- und englischsprachigen Beiträgen: **Raudjärv, Matti; Sepp, Jüri:** Majanduspoliitika kümme konverentsi kui osa Eesti majandusteadusest ja akadeemilisest majandusharidusest / Ten conferences on economic policy as a part of Estonian economic science and academic economic education. – Euroopa Liiduga liitumise mõju eesti majanduspoliitikale / Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands / Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia. Berlin, Tallinn: Berlin Verlag Arno Spitz GmbH, Mattimar OÜ, 2002, S. 601-620.

² Eine Übersicht über die XI.-XV. Konferenz ist nachzulesen in den folgenden estnisch-, deutsch- und englischsprachigen Beiträgen: **Raudjärv, Matti.** Majanduspoliitika konverentsid kui traditsioon Eesti majandusteaduses ja kõrghariduses. – Eesti majanduspoliitilised väitlused/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik/ Discussions on Estonian Economic Policy. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar, 2007, S. 97-112.

³ Bevor in Värskas das Wellness-Zentrum eröffnet wurde, fand das Kulturprogramm am zweiten Tag der Konferenz (d.h. am Freitag) statt.

Änderung vorgenommen und schon am zweiten Tag genoss man die Wanderung durch das Meenikunno-Hochmoor im Landkreis Põlva. So wurde es den Teilnehmern möglich, in Tallinn dem X. Sänger- und Tanzfest der Jugend (29.06-01.07.2007) beizuwohnen.

Vom 26.-28. Juni 2008 wurde in Värskas die **XVI.** Wissenschaftskonferenz zum Thema „Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedstaaten – 2008“ ausgetragen. Die Konferenzaktivitäten waren auf zwei Tage verteilt – am ersten Tag zwei und am Folgetag vier Sitzungen. Die Eröffnungsreden hielten Matti Raudjärv (Universität Tartu) und Toomas Haldma, der Dekan der wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Tartu, zu dieser Zeit auch Präsident des Estnischen Wirtschaftswissenschaftlichen Vereins.

Während der beiden Sitzungen des ersten Tages wurden drei Vorträge gehalten. Die zwölf Referate des zweiten Tages waren auf vier Sitzungen verteilt. In der Abschluss Sitzung sprach Kalev Kukk, der Berater der estnischen Regierung. Sein gründlich recherchiertes Referat galt Ragnar Nurkse (1907-1992), dem renommierten estnischen Wirtschaftswissenschaftler, der erfolgreich im Ausland tätig war.

Der Abend des ersten Tages wurde wieder im Seto-Bauernmuseum im dortigen Teehaus „Tsäimaja“ verbracht, neben dem reichhaltigen Abendessen konnte man folkloristische Darbietungen genießen. Weil das im Herbst 2007 fertiggestellte Wellness-Zentrum in der unmittelbaren Nähe des Värskas-Sanatoriums liegt, wurde 2008 das Sportprogramm eingeführt. Nach den Sitzungen des zweiten Tages geht es gemeinsam ins Wellness-Zentrum, wo verschiedene Wasseranwendungen (z. B. Mineralwasserbäder) angeboten werden und wo man saunieren und im 25-Meter-Becken seine Bahnen abschwimmen kann.

Der dritte Tag war dem Naturprogramm gewidmet. Diesmal war der Besuch von Taevaskoja, einem eindrucksvollen Landschaftsgebiet vorgesehen. Nach der Wanderung und dem anschließenden Fahrt mit einem Motorfloß auf dem Ahja-Stausee ging die Fahrt weiter zum Mittagessen ins Landkreiszentrum Põlva. Zusätzlich zum offiziellen Konferenzprogramm wurde den deutschen Gästen ein inhaltsreicher Tagesausflug in den Nationalpark Lahemaa organisiert. Das Mittagessen mit estnischen Spezialitäten im alten Dorfkrug von Altja war einer der Höhepunkte dieser Reise.

Das Thema der **XVII.** Konferenz (01.-03. Juli 2009) lautete „Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedstaaten – 2009“. Bei der Eröffnung sprachen Matti Raudjärv (Universität Tartu), Manfred O.E. Hennies, Mitveranstalter der Konferenz (Fachhochschule Kiel, Deutschland), und Urmas Varblane, Prodekan für Forschung an der wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Tartu. Am ersten Tag wurden in zwei Sitzungen sechs Beiträge vorgetragen und der zweite Tag war in vier Sitzungen mit insgesamt dreizehn Vorträgen geteilt.

Das Kulturprogramm der Konferenz führte die Teilnehmer ins Dorf Saatse, das in der Gemeinde Värskä dicht an der Staatsgrenze liegt. Besichtigt wurden die örtliche historische Kirche mit dem Friedhof und das mit Hilfe der EU-Fördergelder neu fertiggestellte Gästehaus. Auch der örtliche Wanderweg wurde ausprobiert und dann der Picknickkorb ausgepackt. Neben dem Heimatmuseum Saatse befindet sich eine Anhöhe, die den rituellen Zwecken dient. Diesmal gab es hier folkloristische Darbietungen. Im Rahmen des diesjährigen Naturprogramms am dritten Tag wurde von dem örtlichen Anbieter „Setoline“ eine mehrstündige Schifffahrt auf der Värskä-Bucht und dem Peipussee organisiert.

Das Thema der **XVIII.** Konferenz (01.-03. Juli 2010) hieß „Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedstaaten – 2010“. Für die Eröffnung der Konferenz wurde diesmal mehr Zeit anberaumt als gewöhnlich. Der Eröffnungsansprache des Initiators der Konferenzreihe *Matti Raudjärv* (Universität Tartu) folgte der Kurzvortrag vom Prof. Dr. *Manfred O.E. Hennies*, der sich als langjähriger Mitveranstalter der Värskä-Konferenzen verdient gemacht hat. Danach wurde dem Dekan der wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Tartuer Universität *Toomas Haldma* das Wort erteilt. Er überreichte Prof. Hennies im Auftrag des Universitätsrektors *Alar Karis* eine Ehrenurkunde für seine Verdienste um die Kooperation mit der Universität Tartu und um die estnische Wirtschaftswissenschaft. Prof. Hennies wurde noch eine weitere Ehrung zuteil. *Henn Vallimäe*, der Direktor des College Pärnu der Tartuer Universität, überreichte ihm das goldene Ehrenzeichen des College für seine langjährige und sehr inhaltsreiche Zusammenarbeit.

Ein Grußwort bei der Eröffnung sprach auch *Sulev Mäeltsemees*, der Dekan der sozialwissenschaftlichen Fakultät der Technischen Universität Tallinn und der langjährige Mitveranstalter der Konferenzen. Auf dem Programm des ersten Tages standen zwei Sitzungen mit sechs Vorträgen und am zweiten Tag vier Sitzungen mit insgesamt elf Vorträgen.

Den ersten Konferenztag ließ man mit einem Picknick auf der Wiese am Seeufer neben dem Sanatorium ausklingen. Das Auftreten der Folkloregruppe aus Mikitamäe fand allgemeinen Zuspruch. Das Naturprogramm führte diesmal in die Dörfer am Peipussee, um die hiesige Lebensweise kennen zu lernen. Näher hat man sich das Dorf Podmotsa angeschaut und die typische russisch-orthodoxe Dorfkapelle im Setu-Gebiet, genannt „tsässon“, besucht. Viele nutzten die Gelegenheit, der Kirche etwas zu spenden. Die Dorfkapelle in Podmotsa wurde 1760 erbaut und danach mehrmals umgebaut (1893, 1932, 1995, 2003). Das Dorf Podmotsa befindet sich 6 km vom Ortszentrum Värskä entfernt und liegt dicht an der russischen Grenze. Nur 200 Meter trennen den Dorfrand von der Staatsgrenze. Vom Dorf aus hat man eine schöne Aussicht über die Kulje-Bucht bis hin zum russischen Dorf Kulje samt Dorfkirche. Die hiesige Gegend ist als ein guter Fischfangplatz bekannt. Hier ging auch der legendäre estnische Bariton Georg Ots (21.03.1920 Petrograd – 05.09.1975 Tallinn) auf Fischfang. Im Laufe der Naturwanderung wurde der Aussichtsturm am Rande des Velna-Sumpfes bestiegen. Ein herrlicher Ausblick über die weite Sumpf- und Waldlandschaft mit verstreuten Dörfern war die Belohnung für die Anstrengung. Durch den hohen Wasserstand war der Bretterweg

nicht passierbar und so musste die Fußwanderung im Sumpf auf den Wanderpfaden Pikalombi (3,8 und 9,1 km lang) leider ausfallen. Hoffentlich wird es in der Zukunft doch möglich, diese Fußwanderung nachzuholen, um von der beeindruckenden Sumpflandschaft einen richtigen Eindruck zu bekommen.

Die **XIX.** Konferenz zum Thema „Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedstaaten – 2011“ fand vom 30. Juni bis zum 2. Juli 2011 statt. Die Konferenz tagte an zwei Tagen und es gab sechs Sitzungen. *Matti Raudjärv* (Universität Tartu) und *Armin Rohde* (Universität Greifswald), seit 1999 ein bewährter Mitveranstalter der Konferenz, hielten die Eröffnungsansprachen. Für den ersten Konferenztag waren zwei Sitzungen mit sieben Vorträgen und für den Folgetag vier Sitzungen mit 12 Vorträgen geplant.

Für das Picknick am ersten Abend wählte man wieder die Wiese am Seeufer. Dort spielte auch ein Musikant für das Seto-Gebiet typische Instrumente. Am Abend des zweiten Tages stand wie seit 2008 üblich, der Besuch des Wellness-Zentrums Värka auf dem Plan. Im Rahmen des Naturprogramms war diesmal die Besichtigung des sorgfältig restaurierten Gutshofes Mooste im Landkreis Põlva vorgesehen. Dort wurde auch das Mittagessen eingenommen. Der Gutshof Mooste gehört zu den wenigen Gutshöfen in Estland, deren Gebäudeensemble fast vollständig erhalten geblieben ist. Die jahrhundertealte Häuserreihe steht am Südufer des Mooste-Sees. Durch Förderung des Europäischen Fonds für regionale Entwicklung wurden bis 2011 das Haus des Gutsverwalters, der Rinder- und der Pferdestall restauriert und für neue Zwecke umfunktioniert und werden jetzt entsprechend als Kunst-, Folkmusik- und Restaurierungswerkstatt benutzt. Einige Gebäude warten noch auf ihre Restaurierung.

Vom 28.-30. Juni 2012 wird die **XX.** Konferenz ausgetragen, die wohl als „Jubiläumskonferenz“ bezeichnet werden darf und traditionsgemäß in Värka stattfindet. Das Thema lautet diesmal „Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedstaaten – 2012“.⁴ Die Konferenzthematik ist breit gefächert, so wie auch in den vorangegangenen Jahren. Es wird empfohlen, sich auf folgende Bereiche der Wirtschaftspolitik zu konzentrieren:

1. Unternehmenspolitik
2. Unternehmensstrategie
3. Fiskal- und Geldpolitik
4. Umweltpolitik
5. Regional- und Kommunalpolitik
6. Sektorale Wirtschaftspolitik
7. Sozialpolitik

⁴ In dieser Ausgabe wird nicht ausführlich auf die XX. Konferenz eingegangen, weil durch diese Publikation der Leser über die Planung eine vorläufige Übersicht bekommt. Zudem hat die Konferenz zum Zeitpunkt des Erscheinens dieser Publikation noch nicht stattgefunden. Aber es ist sehr wohl geplant, über die XX. Konferenz im nächsten Jahr, d. h. 2013, einen Überblick zusammenzustellen, wenn die Konferenz und ihre Begleitprogramme zur Geschichte geworden sind. Die Wirklichkeit kann ja Korrekturen ins Geplante bringen.

8. Arbeits- und Einkommenspolitik

Es ist immer möglich, auch über andere Bereiche der Wirtschaftspolitik zu berichten (z. B. Wirtschaftskrise u.a.). Betriebswirtschaftliche Vorträge (auch Artikel) sind genauso willkommen. An dieser Stelle wurde und wird auch weiterhin den Autoren eine Bedingung gestellt, und nämlich: der Vortrag oder der Artikel muss zeigen, welche Auswirkungen die staatliche Wirtschaftspolitik auf einzelne Betriebe hat oder auch umgekehrt – wie Betriebe die staatliche Wirtschaftspolitik beeinflussen können. Also müssen die Beiträge mit betriebswirtschaftlicher Thematik einen deutlichen Zusammenhang zur Wirtschaftspolitik aufweisen. Beiträge ohne diesen Bezug werden auf Anraten der Rezensenten nicht angenommen!

Zur Jubiläumskonferenz gehören mit Sicherheit wieder ein Kultur-, Sport- und Naturprogramm. Als „Jubiläumsbonus“ für die Konferenzteilnehmer ist ein Ausflug ins Petschur-Kloster⁵ in Planung.

In den letzten Jahren haben neben estnischen Teilnehmern vor allem Kollegen aus Deutschland an der Konferenz teilgenommen. Aber Gäste kamen – ob mit oder ohne Vortrag im Gepäck – auch aus Lettland, Polen, Frankreich, Tschechien. 2012 wird Besuch aus Ungarn erwartet. Im Laufe der Jahre gab es Teilnehmer aus Belgien, Litauen und Finnland. In der Zukunft kann man mit der Teilnahme von Wirtschaftswissenschaftlern aus einiger russischen, ukrainischen und georgischen Universitäten rechnen, mindestens haben sie dem Autor dieses Beitrags ihren Teilnahmewunsch signalisiert.

Matti Raudjärv

Initiator und Hauptveranstalter der
wirtschaftspolitischen Konferenzen
November 2011 – April 2012

(In Tallinn / Pirita-Kose, in Pärnu und
auf dem Hof Kaasiku im Landkreis Virumaa)

⁵ Nach dem Ende des Freiheitskrieges wurden die Stadt Petschur (auf Estnisch Petseri), der Landkreis Petserimaa und das besondere ethnische Gebiet Setumaa auf Grund des Friedensvertrages von Tartu (02.02.1920) für estnisches Staatsgebiet erklärt. Als im Laufe des II. Weltkrieges 1944 die Rote Armee immer mehr weiterrückte, wurde am 23.08 die estnisch-russische Grenze zwangsweise geändert und große Teile des Landkreises Petserimaa (darunter auch die Stadt Petschur) dem russischen Bezirk Pskov (auf Estnisch Pihkva) angegliedert. Nach der Wiedererlangung der Unabhängigkeit im Jahre 1991 erklärte das oberste Gremium des damaligen estnischen Parlaments am 12. September alle die in der Sowjetzeit verabschiedeten Rechtsakte zur Grenzfrage für rechtswidrig und beantragte neue zwischenstaatliche Verhandlungen zur Festlegung der Staatsgrenze. Bis jetzt ist diese Frage ungelöst geblieben. Für die estnische Seite verläuft ihre Ostgrenze weiterhin so, wie sie 1920 gemäß dem Friedensvertrag gezogen wurde. Die Grenze zwischen den estnischen Landkreisen Põlvamaa und Võrumaa und dem Rayon Petschur (auf Russisch Petschory) der russischen Föderation wird als Wirtschafts- und Verwaltungsgrenze angesehen. (Quelle: EE (Eesti Entsüklopeedia), 7. Band. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1994, S. 282-283.)

THE 20TH SCIENTIFIC CONFERENCE ON ECONOMIC POLICY IN ESTONIA

Overviews of the scientific conferences on economic policy which have been organised since 1984 have been published in 2002 and 2007 when the 10th¹ and the 15th² conference took place, respectively. The conference that will be held in 2012 will already be the 20th. Starting from the 15th conference, only Värskas has remained the venue of the conference (earlier, a half of the first day was spent in Tartu and then the conference was continued at Värskas). The essence of the conference has remained the same as in the earlier years: presentations on the first two days, divided into sessions (up to 6 sessions). Traditionally, the conference has included also a picnic and a cultural programme (on the first day), a sports and health programme (on the 2nd day)³ and a nature programme (on the 3rd day).

As the essence of the work of the 15th conference (2007) has not been discussed before in the chronicles (the publication appeared before the conference), a brief overview of that conference will also be provided below.

In 2007 (28–30 June) the **15th** scientific conference was held on the subject „Economic Policy of Estonia – Three Years in the European Union“. The first day of the conference was mainly dedicated to the policies of Estonian regional and local governments. Three presentations above all from specialists of local governments of the Põlva County had been planned for starting the discussions. The day ended with the presentation/discussion by Professor Emeritus *Peter Friedrich* (Munich-Tartu). The second day of the conference was divided into three sessions with 13 presentations in total.

The traditional picnic on the evening of the first day of the conference took place at the Seto Farm Museum. The participants listened to a concert there and looked at museum buildings and exhibits. The nature programme was changed and the Meenikunno Bog at Põlvamaa was visited already on the second day. Thus the

¹ An overview of the first ten conferences has been provided the papers published in Estonian and in English: **Raudjärv, Matti; Sepp, Jüri**. Majanduspoliitika kümme konverentsi kui osa Eesti majandusteadusest ja akadeemilisest majandusharidusest / Ten conferences on economic policy as a part of Estonian economic science and academic economic education. – Euroopa Liiduga liitumise mõju eesti majanduspoliitikale / Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands / Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia. Berlin, Tallinn: Berlin Verlag Arno Spitz GmbH, Mattimar OÜ, 2002, lk. / S. / pp. 601–620.

² An overview of the 11th–14th conferences has been provided in the papers published in Estonian, German and English: **Raudjärv, Matti**. Majanduspoliitika konverentsid kui traditsioon Eesti majandusteaduses ja kõrghariduses. – Eesti majanduspoliitilised väitlused/ Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik/ Discussions on Estonian Economic Policy. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag, Mattimar, 2007, lk./ S./ pp. 97–112.

³ Before completion of the construction of the Värskas SPA Centre the cultural programme was in the evening of the second day of the conference, i.e. on Friday.

participants in the conference were able to see the 10th Youth Festival in Tallinn (the Song Festival 2007 and Dance Festival 2007 were held on 29.06–01.07.2007).

In 2008 (26–28 June) the **16th** Scientific Conference was held at Värskas on the subject „Economic Policy in the EU Member States – 2008“ and the work of the conference was planned to two days – two sessions on the first day and four on the second day. The conference was opened by Matti Raudjärv (University of Tartu) and Toomas Haldma, Dean of the Faculty of Economics of the University of Tartu who was also the President of the Estonian Economic Association at that time.

Two sessions were held on the first day, three presentations in each. The second day of conference consisted of four sessions and in total 12 presentations. In the 6th session which was also the final session of the conference a presentation was made by *Kalev Kukk*, Adviser to the Government of the Republic of Estonia, who gave a comprehensive overview of the life and fruitful research activities of the Estonian expatriat economist Ragnar Nurkse (1907–1959).

The evening of the first day was again spent at the Seto Farm Museum and its Tsäimaja (Teahouse) where both dinner and the cultural programme took place. As the construction of the new SPA Centre had been completed in the autumn of 2007 in the immediate vicinity of the Värskas Resort, a new annual tradition was started with the conference of 2008 – the evening of the second day, after the end of the conference work programme, is spent at the SPA where it is possible to take baths with natural mineral water and swim in a 25 m swimming-pool besides the different hydrotherapy procedures and saunas. Within the nature programme on the third day of the conference the participants visited Taevaskoja, took a motorised raft trip on the dammed-up Ahja River and had lunch in Põlva. In addition, an interesting 1-day trip to the Lahemaa National Park was organised for guests from Germany outside the programme with an entertaining ethnic lunch in Altja Tavern.

The subject of the **17th** conference held in 2009 (01–03 July) was „Economic Policy in the EU Member States – 2009“. The conference was opened with opening addresses by Matti Raudjärv (University of Tartu), co-organiser of the conference Manfred O.E. Hennies (Kiel University of Applied Sciences, Federal Republic of Germany) and Urmas Varblane, Vice-Dean of Research of the Faculty of Economics of the University of Tartu. Two sessions with six presentations were held on the first day and four sessions with in total 13 presentations on the second day.

The cultural programme of the conference took place at the Saatse Village in Värskas Rural Municipality at the state border where the local historical church and the cemetery were visited and a boarding house recently built with assistance from EU support funds, and the participants walked on the local hiking trail. This was followed by a picnic and the cultural programme in open air, on the hill next to the Saatse Museum, a traditional place of worship. The nature programme on the third day of the conference included a cruise of a few hours on the Värskas Bay and Lake Pihkva, organised by the local company Setoline.

The subject of the **18th** conference held in 2010 (01–03 July) was „Economic Policy in the EU Member States – 2010“. The opening of this conference took longer than usual: the opening address by *Matti Raudjärv* (University of Tartu), initiator of this series of conferences, was followed by a brief presentation by Professor Emeritus *Manfred O.E. Hennies* (Kiel University of Applied Sciences, Federal Republic of Germany), the meritorious long-term co-organiser of the conference. Then *Toomas Haldma*, Dean of the Faculty of Economics of the University of Tartu took the floor and presented the decorated citation of honour to *Manfred Hennies* from *Alar Karis*, Rector of the University of Tartu, for his services both to the University of Tartu and to the Estonian economic science. The next person to take the floor was *Henn Vallimäe*, Director of the Pärnu College of the University of Tartu, who presented the Golden Badge of Honour of the College to *Manfred Hennies* for long-term and substantial cooperation. Also *Sulev Mäeltsemees*, Dean of the Faculty of Social Sciences of the Tallinn University of Technology and long-term co-organiser of the Värskä Conference gave a speech at the opening of the conference. Two sessions with six presentations were held on the first day and four sessions with in total 11 presentations on the second day.

A picnic was held in the evening of the first day of the conference on the meadow by the lake next to Värskä Spa with a concert by the Seto Song and Dance Ensemble from Mikitamäe. The nature programme consisted in visiting villages on the shores of Lake Pihkva and becoming familiar with the life of the local people. The participants made a longer visit to the Podmotsa Village and its tsässon (Orthodox village chapel in Setomaa) where also donations were made. The Podmotsa Tsässon was built in 1760 and has been reconstructed for several times (in 1893, 1932, 1995, 2003). The Podmotsa Village is situated at the distance of 6 km from the centre of Värskä towards the Russian border (it is ca 200 metres from the village to the state border). There is a beautiful view of the Kulje Village in Russia and the church over the bay from the village. It is a well-known fishing site where also the legendary Estonian baritone Georg Ots liked to go fishing (21.03.1920 in Petrograd – 05.09.1975 in Tallinn). When walking on the nature trail, the participants climbed the watchtower at the edge of the Velna Bog where the fine expanses of bog landscape, lakes, forests and villages were admired. As the boardwalk over the bog could not be used due to the high water level, the hike had to be cancelled (on Pikalombi nature trails – with lengths of 3.8 and 9.1 km). We hope we can still take walking tours of about two or three hours on Pikalombi trails in the future in order to become more familiar with local wildlife and the bog landscape.

The **19th** conference held in 2011 (30 June – 02 July) was on the subject „Economic Policy in the EU Member States – 2011“ and the work of the conference consisted of six sessions during two days. The opening addresses of the conference were made by *Matti Raudjärv* (University of Tartu) and *Armin Rohde* (University of Greifswald, Federal Republic of Germany), a long-term co-organiser (since 1999) of the conference. Two sessions with seven presentations were held on the first day of the conference and for the second day, four sessions with 12 presentations were planned.

The evening of the first day was spent at a picnic on the meadow by the lake next to Värška Spa with ethnic music played by a Seto harmonic and accordion player. The evening of the second day had been the same already since 2008 – the sports and health programme at Värška SPA. On the third day the participants had the nature programme and visited also interesting restored buildings of the Mooste Manor at Põlvamaa and had also lunch there. Mooste Manor is one of the Estonian manors with the most fully preserved buildings. The buildings from centuries ago are standing in line on the southern shore of Lake Mooste and constitute an interesting full ensemble of manor buildings. With the support from the European Regional Development Fund, for instance, the building of the manor manager, the cattleshed and the horse stable were restored in 2011 into an art centre, a folk music chamber and a restorers' chamber. Some other buildings were still waiting for their turn to be restored.

In 2012 (on 28–30 June), the **20th** conference will be held (it can probably also be called a jubilee conference) and traditionally again at Värška, on the subject „Economic policy in the EU Member States – 2012“.⁴ The range of topics that will be discussed at the conference is relatively wide (analogously with the previous years). It has been recommended to focus on the following areas of economic policy:

1. Entrepreneurship policy
2. Corporate strategy
3. Fiscal and monetary policy
4. Environmental policy
5. Regional and local government policy
6. Sectoral economic policy (for different sectors of national economy)
7. Social policy
8. Labour policy and income policy

Also other areas of economic policy have always been possible (e.g. the economic crisis, etc.). Also presentations (and papers) on business administration have always been welcome in all fields. In that respect, the condition has always been set authors that they should describe/write in their presentation/paper the effect of the national economic policy on businesses and/or the other way round – the effect of businesses on national economic policy. Thus, papers on business administration have to be related to economic policy, and any papers not related to economic policy have been rejected according to recommendations from reviewers!

The jubilee conference will certainly also have cultural, sports and health, and nature programmes. As an additional bonus, it is planned to add also a trip to the Petseri

⁴ This publication will not dwell upon the 20th conference in detail as it is planned to give just an overview to readers on the basis of this publication. The conference will also not have taken place at the time of receiving this publication from the printing office. But it is planned to discuss it in more detail next year, in 2013 when both the conference work and additional programmes have already taken place and become history. In reality the plans may change to a certain extent, after all.

(Pskovo-Pechersky) Monastery to the cultural and nature programme of the participants.⁵

In the course of the last five years, other participants of the conference besides those from Estonia have been mainly colleagues from German universities but also from other places – there have been participants (not all of them have given presentations, however) also, for instance, from Latvia, Poland, France, Czech Republic and in 2012 also from Hungary. In the earlier years we have had participants also from Belgium, Lithuania, Finland and several other establishments of higher education and research of the above-mentioned countries. In the future we can probably expect participants from universities of Russia, Ukraine and Georgia (at least the respective statements of quite a few representatives of the universities from these counties allow the undersigned to hope that).

Matti Raudjärv

Initiator and main organiser of the conferences

on economic policy

November 2011 – March 2012

(At Pirita-Kose in Tallinn, in Pärnu and

on Kaasiku Farm in Lääne-Viru County)

⁵ Petseri (in Russian: Petchora) and the Petseri County (also called Setomaa as the ethnic area) became a part of Estonia after the Estonian War of Independence, with the coming into effect of the Tartu Peace Treaty signed between Estonia and Russia (on 02.02.1920). With the formation of the Pskov Oblast of the Russian Federal Soviet Republic (on 23.08.1944) and forced alteration of the border between Estonia and Russia, a large part of the Petseri County (incl. the Petseri town) was included in the Pskov Oblast. Petseri town became the centre of the Pechora District of the Pskov Oblast. Based on the Tartu Peace Treaty which determined the Eastern border of Estonia, the Presidium of the Supreme Soviet of the Republic of Estonia deemed on 12 September 1991 the earlier legislative acts of the Estonian Soviet Socialist Republic regulating the border as null and void and requested that the issue on state border be solved by way of negotiations between Estonia and the U.S.S.R. (with the participation of Russia). Estonia recognises the state border between Estonia and Russia in Petseri County, established with the Tartu Peace Treaty in 1920, and regards the borders of the Põlva County and Võru County and the border of the Pechora District of the Russian Federation, established by the U.S.S.R. as the Eastern border of the Estonian S.S.R. in 1944 as being factually an economic and administrative border (see: EE (Eesti Entsüklopeedia), Volume 7, Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1994, pp. 282-283).

MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTSID EESTIS (1984-2012)

WISSENSCHAFTLICHE KONFERENZEN ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK IN ESTLAND (1984-2012)

SCIENTIFIC CONFERENCES ON ECONOMIC POLICY IN ESTONIA (1984-2012)

I	1984	Ühiskondliku tootmise intensiivistamise probleemid Eesti NSV-s
II	1994	Majandusteadus ja majanduspoliitika Eesti Vabariigis
III	1995	Majanduspoliitika teooria ja praktika Eesti Vabariigis
IV	1996	Aktuaalsed majanduspoliitika küsimused Euroopa Liidu riikides ja Eesti Vabariigis /I ja II/
Aktuelle wirtschaftspolitische Fragen in den Ländern der Europäischen Union und in der Republik Estland /I und II/
Topical Problems of the Economic Policy in the Member States of the European Union and the Republic of Estonia /I and II/
V	1997	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja integreerumine Euroopa Liiduga
Die Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Integration mit der Europäischen Union
Economic Policy of the Republic of Estonia and Integration with the European Union
VI	1998	Eesti Vabariigi integreerumine Euroopa Liiduga – majanduspoliitika eesmärgid ja abinõud
Die Integration der Republik Estland mit der Europäischen Union – Ziele und Mittel der Wirtschaftspolitik
Integration of the Republic of Estonia into the European Union – Goals and Instruments of Economic Policy
VII	1999	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja Euroopa Liit
Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union
Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
VIII	2000	Eesti Vabariigi majanduspoliitika tulemuslikkus ja Euroopa Liit
Wirksamkeit der Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union
Effectiveness of the Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
IX	2001	Harmoniseerimine ja vabadus Eesti Vabariigi majanduspoliitikas integreerumisel Euroopa Liiduga
Harmonisierung und Freiheit der Wirtschaftspolitik Estlands in EU-Integrationsprozess
Harmonisation and Freedom in the Economic Policy of Estonia integrating with the European Union
X	2002	Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale
Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands
Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy

- of Estonia
XI	2003	Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu
Die Wirtschaftspolitik Estlands auf dem Weg in die Europäische Union
Estonian Economic Policy on the way towards the European Union
XII	2004	Eesti majanduspoliitilised perspektiivid Euroopa Liidus
Wirtschaftspolitische Perspektiven Estlands als Mitglied der Europäischen Union
Economic Policy Perspectives of Estonia in the European Union
XIII	2005	XIII majanduspoliitika teaduskonverents
Die XIII wirtschaftspolitische Konferenz
13 th Scientific Conference on Economic Policy
XIV	2006	XIV majanduspoliitika teaduskonverents
Die XIV wirtschaftspolitische Konferenz
14 th Scientific Conference on Economic Policy
XV	2007	Eesti majanduspoliitika – kolm aastat Euroopa Liidus
Die Wirtschaftspolitik Estlands – drei Jahre in der Europäischen Union
Economic Policy of Estonia – three Years in the European Union
XVI	2008	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2008
Economic Policy in the EU Member States – 2008
XVII	2009	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2009
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2009
Economic Policy in the EU Member States – 2009
XVIII	2010	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2010
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2010
Economic Policy in the EU Member States – 2010
XIX	2011	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2011
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2011
Economic Policy in the EU Member States – 2011
XX	2012	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2012
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2012
Economic Policy in the EU Member States – 2012

NB! Järgmine majanduspoliitika teaduskonverents toimub / Die nächste wirtschaftspolitische Konferenz findet statt / The next scientific conference on economic policy will be held:

XXI	27.-29.06.2013 (Eesti-Estland-Estonia):
	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2013
Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2013
Economic Policy in the EU Member States – 2013

Täpsem informatsioon alates oktoobrist-novembrist 2012 / Genauere Informationen ab Oktober-November 2012 / More detailed information from October-November 2012: www.mattimar.ee